

Ευάγγελος Μαυρογόνατος
Απόστρατος Αξιωματικός Στρατού Ήεράς
Αρθρογράφος – Ιστορικός Ερευνητής

1821- 2021.
200 χρόνια από την Εθνική Παλιγγενεσία
Αφιέρωμα

1821 - 2021

Ένα ταξίδι στο Παρελθόν

1821- 2021.

200 χρόνια από την Εθνική Παλιγγενεσία του 1821.

Γράφει
ο Ευάγγελος Μαυρογόντος
Απόστρατος Αξιωματικός του Στρατού Ξηράς
Αρθρογράφος - Ιστορικός Ερευνητής

Ένα μήνυμα ελευθερίας , καταλύτης πνευματικής και πολιτικής αναγέννησης της Ευρώπης.

Η Επανάσταση του 1821 είναι μια από τις κορυφαίες στιγμές στη σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας.

Μια εποχή που ανέδειξε αληθινούς ήρωες, σπουδαίους μαχητές και φωτισμένους λόγιους που διέθεσαν τη ψυχή τους, τη ζωή τους και ολόκληρη την περιουσία τους για τον ιερό αγώνα των Ελλήνων.

Πρόλογος πονήσαντος:

Γράφοντας αυτό το κομμάτι του επετειακού πονήματος, με την ευκαιρία συμπλήρωσης 200 χρόνων από την επανάσταση της Παλιγγενεσίας, έθεσα πρώτα στον εαυτό μου ένα ερώτημα και σκέφτηκα ότι, ίσως να αποτελέσει ερώτημα και κάποιων αναγνώστών:

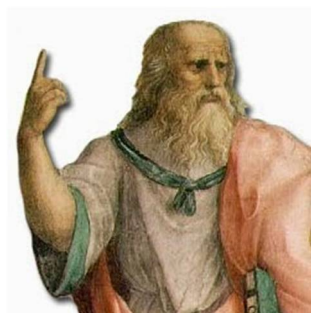
«Γνωστά τα γεγονότα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, χλιοειπωμένα στο τι θα ωφεληθούμε περισσότερο με αυτή την αναφορά;».

Κάποιος άλλος, ίσως θα πει:

«Δυστυχώς η Ιστορία επαναλαμβάνεται».

Σε ότι αφορά την πρώτη σκέψη ερώτημα, απαντήσεις μας δίδουν προσωπικότητες όπως:

Ο Πλάτων:

Εικόνα 1 Πλάτων

«Κάθε λαός είναι άξιος των ανθρώπων που τον κυβερνούν . Κανείς δεν είναι πιο υποδουλωμένος από εκείνους που εσφαλμένα πιστεύουν πως είναι ελεύθεροι. Όσοι αδιαφορούν για τα κοινά είναι καταδικασμένοι να εξουσιάζονται πάντα από ανθρώπους κατώτερους τους .»

Ο Κικέρων: «Φως της αλήθειας, μάρτυρας των καιρών, δάσκαλος της ζωής είναι η Ιστορία.»

Εικόνα 2 Κικέρων

Εικόνα 3 Ιπποκράτης

Ο Ιπποκράτης: «Την ιστορία μελέτα παιδί μου, γιατί έτσι όχι μόνο τον εαυτό σου και τη ζωή σου θα κάμεις ένδοξη και χρήσιμη στην ανθρώπινη κοινωνία, αλλά και το μυαλό σου οξυδερκέστερο και διαυγέστερο.»

Ο Θερβάντες: «Η ιστορία είναι θεματοφύλακας μεγάλων πράξεων, μάρτυρας του παρελθόντος, παράδειγμα και δάσκαλος για το παρόν και μεγάλος σύμβουλος για το μέλλον.»

Εικόνα 4 Θερβάντες

Εικόνα 5 Σανταγιάννα

Ο Χόρχε Σανταγιάννα, Ισπανοαμερικανός φιλόσοφος και συγγραφέας: «Εκείνοι που δεν ενθουμούνται το παρελθόν είναι καταδικασμένοι να το ξαναζήσουν...».

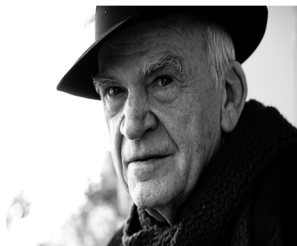
Για τη γνωστή δεύτερη σκέψη ό,τι δηλαδή η ιστορία επαναλαμβάνεται, προσωπικώς έχω βγάλει το εξής συμπέρασμα:

«Η ιστορία δεν επαναλαμβάνεται από μόνη της, οι Έλληνες κάνουμε πάντα τα ίδια λάθη».

Και είναι αλήθεια, πέρα από κάθε αμφισβήτηση ό,τι οι Έλληνες, με τα λάθη τους, με την επιπόλαιη σκέψη τους, με τις άστοχες ενέργειές τους, με την επάρατη ασθένεια τη διχόνοια, προβαίνουν σε πράξεις που βλάπτουν την Πατρίδα και τους ίδιους.

Η ιστορική λοιπόν αυτή αναδρομή, δεν είναι η επανάληψη μόνο των γεγονότων της ελληνικής παλιγγενεσίας, στα πλαίσια μιας τυπικής αναφοράς των γεγονότων, σκοπός της είναι να αντισταθούμε στα σημεία των καιρών, αυτών της απαξίωσης και προσπάθειας αλλοίωσης της ιστορίας μας, της θρησκείας μας και του Έθνους γενικότερα.

Προς επίρρωση αυτών, θα δανειστώ τα λόγια του Τσέχου συγγραφέα **Μίλαν Κούντερα:**

Εικόνα 6 Μ. Κούντερα

«Το πρώτο βήμα για να εξοντώσεις ένα Έθνος είναι να διαγράψεις τη μνήμη του. Να καταστρέψεις τα βιβλία του, την κουλτούρα του, την Ιστορία του.

Μετά, να βάλεις κάποιον να γράφει νέα βιβλία, να κατασκευάσει μια νέα παιδεία, να επινοήσει μια νέα Ιστορία. Δε θα χρειαστεί πολύς καιρός να αρχίσει αυτό το Έθνος να ξεχνά ποιο είναι και ποιο ήταν. Ο υπόλοιπος κόσμος γύρω του θα το ξεχάσει ακόμα πιο

γρήγορα».

Ο σκοπός λοιπόν αυτού του πονήματος, είναι να επαναφέρουμε στη συλλογική μας μνήμη γεγονότα, ηθικές αξίες, αγώνες των προγόνων μας, τα οποία στο διάβα του χρόνου και στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης έχουν ξεφτίσει και δυστυχώς, το χειρότερο, τείνουν να διαγραφούν από αυτή, με καταστροφικές για το Έθνος μας συνέπειες.

Κάθε λαός που έχει συνείδηση της ιστορικής του αποστολής, ερευνά το παρελθόν του με απόλυτη αντικειμενικότητα, ελέγχει τη μορφή του, εντοπίζει τα σφάλματα και τις αδυναμίες του και καταβάλλει κάθε προσπάθεια για την επανόρθωσή τους.

Μνήμονες λοιπόν της ιστορικής μας αποστολής, ας στρέψουμε το βλέμμα μας ερευνητικά στο παρελθόν, για να δούμε εικόνες άφθαστου μεγαλείου και πόνου.

Θα ερευνήσουμε το παρελθόν και θα εξετάσουμε την περίοδο του 1821, όχι για μια απλή θύμηση των γεγονότων αλλά για να επισημάνουμε τις ευθύνες από τις υποθήκες των προγόνων μας, για να αντλήσουμε διδάγματα, μα και για να σταθούμε ευλαβικά, με τη σκέψη μας, μπροστά στο μεγαλείο της θυσίας των ηρωικών νεκρών, που με τη θυσία τους ξανάφεραν τη λευτεριά στη χώρα που τη γέννησε.

Η ψυχή του υπόδουλου Έλληνα κλεισμένη μέσα στην άφθαρτη Εθνική κιβωτό μαζί με τον πόθο για ελευθερία, κρατήθηκε ζωντανή με το νέκταρ του ενδόξου παρελθόντος.

Και ακολούθησε την άγια ημέρα της 25ης Μαρτίου 1821 το γνώριμο δρόμο των περασμένων μεγαλείων της φυλής, που τον φώτιζε αμυδρά, αλλά αδιάκοπα το αγιοκάντηλο της ελπίδος και της πίστεως, στην τελική ανάσταση.

Σήμερα, όσο άλλο ποτέ, που η Πατρίδα μας βάλλεται εκ των έσω και έξω παντοιοτρόπως και ποικιλοτρόπως, αμφισβητώντας οι επίβουλοι γείτονες μας ονομασίες περιοχών μας και διεκ-

δικώντας νησιά μας, οι ιστορικές αυτές αναδρομές είναι επιβεβλημένες, προκειμένου να αφυπνιστεί και πάλι το Ελληνικό αγωνιστικό πνεύμα μας, που δυστυχώς τα τελευταία χρόνια ευρίσκεται σε ύπνωση.

Όλα όσα ακούμε σήμερα, ζητούν να μας πείσουν ότι δεν υπάρχει διέξοδος. Προσπαθούν να μας αφαιρέσουν την πίστη, την ελπίδα και την αγάπη προς την Πατρίδα, να φέρουν στις ψυχές απόγνωση.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

Ο χαρακτήρας της Ελληνικής Επανάστασης.

Η Επανάσταση των Ελλήνων το 1821 εξασφάλισε στο έθνος, ύστερα από πολλούς αιώνες υποταγής σε ξένους κυριάρχους, ανεξάρτητη εθνική εστία.

Η Εθνική Παλιγγενεσία, όπως ονομάζεται, δεν προέκυψε ξαφνικά.

Ήταν αποτέλεσμα μιας σειράς διεργασιών, που σχετίζονταν με την αφύπνιση της εθνικής συνείδησης, η οποία ήδη είχε αρχίσει να εντοπίζεται στους ύστερους βυζαντινούς χρόνους.

Από εκεί και πέρα, τον 18ο αιώνα, ωρίμασε αυτή η διαδικασία και η Επανάσταση έρχεται σαν ένα απότοκο των πνευματικών, ιδεολογικών και πολιτικών κινήματων της εποχής.

Τον 18ο αιώνα, στην πραγματικότητα υιοθετούνται οι βασικές αξίες και αρχές της αρχαίας Ελλάδας.

Το αποκορύφωμά τους είναι η Αρετή και η Ελευθερία, έτσι όπως τεκμηριώνεται μέσα από τη νίκη των Ελλήνων στους Περσικούς Πολέμους.

Ήταν ένας επικός απελευθερωτικός αγώνας του ελληνικού λαού, ένας εννιάχρονος αδυσώπητος πόλεμος σε πολλά μέτωπα, με πλήθος συγκλονιστικών επεισο-

δίων, αποτελεί ανυπολόγιστης αξίας ιστορικό γεγονός και ένα ιδιαίτερο σταθμό του νεότερου ελληνισμού, γιατί προπάντων πέτυχε την επανίδρυση του Ελληνικού Κράτους και έτσι την παρουσία της χώρας μας ξανά, στον παγκόσμιο πολιτικό χάρτη.

Η ιδέα της επανάστασης σπάρθηκε αμέσως μετά την άλωση και καλλιεργήθηκε συστηματικά και επίμονα από πολλούς Έλληνες δασκάλους, πνευματικούς ηγέτες και αγωνιστές που ανάμεσά τους ξεχωρίζουν οι φυσιογνωμίες των ανώνυμων δασκάλων στα κρυφά σχολεία, των αρματολών και κλεφτών, του Κοσμά του Αιτωλού του Νεόφυτου Βάμβα, του Ευγένιου Βούλγαρη, του Ρήγα Φεραίου του Αδαμάντιου Κοραή και τόσων άλλων.

Η Επανάσταση οργανώθηκε και προετοιμάστηκε αποκλειστικά από τη Φιλική Εταιρεία, που κατόρθωσε μέσα σε έξι (6) μόνο χρόνια (1814 -1820) να επιβάλλει τη σωτήρια ιδέα ότι οι Έλληνες έπρεπε να παύσουν να περιμένουν την απελευθέρωσή τους από τους ξένους και ότι έπρεπε να την πετύχουν με τις δικιές τους και μόνο δυνάμεις.

Οι ιερές φυσιογνωμίες του ξεσηκωμού άρχισαν ένα διμέτωπο αγώνα ενάντια στον πανούργο διπλωμάτη και στο στυγερό κατακτητή που φέρνει την επανάσταση στα όρια της γιγαντομαχίας.

Έτσι οι Έλληνες αγωνιστές βρίσκονται αντιμέτωποι με το μισέλληνα Μέττερνιχ που καταβάλλει λυσσώδη προσπάθεια για τη διεθνή καταδίκη της επανάστασης, που έθετε σε σοβαρή δοκιμασία το ισχύον πολιτικό δόγμα και κυρίως τα συμφέροντα των ιδρυτών της Ιεράς Συμμαχίας.

Στο άλλο μέτωπο, που έπρεπε να παλέψουν οι Έλληνες ήταν η πανίσχυρη Οθωμανική αυτοκρατορία. Ο Τούρκος σαν άνθρωπος και σαν κατακτητής.

Ο Τούρκος, ο βίαιος, ο άξεστος, ο επί αιώνες στο πλευρό του Βυζαντινού Κράτους και ύστερα με την Ελληνική ψυχή επί 400 χρόνια στους κόλπους του, δεν κατόρθωσε να αφομοιώσει τίποτα. Παρέμεινε ξένος σε κάθε έννοια ανθρωπισμού και θηριώδης στον αγώνα του.

Η απερίγραπτη θηριωδία του Τούρκου και το άκαμπτο θάρρος των αγωνιστών του '21 έδωσαν στον αγώνα, τη διάσταση του πολιτισμού ενάντια στην ωμή βία.

Αυτή η διάσταση θα αναζωογονήσει το πνεύμα της αρχαιολατρίας στη γηραιά Ήπειρο και θα δημιουργήσει μια διαρκώς αυξανόμενη πίεση στις Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και έντονο ενδιαφέρον για ενεργό υποστήριξη του αγώνα εκείνων, των οποίων οι πρόγονοι γέννησαν και άνδρωσαν, σαν ύψιστη προσφορά προς την ανθρωπότητα, τον τελειότερο και υψηλότερο πολιτισμό από καταβολής κόσμου.

Με τον αγώνα αυτόν, που αναμφίβολα πέρασε από κρίσιμες και δύσκολες καμπές στα εννιά χρόνια της διάρκειάς του, το έθνος θα γράψει σελίδες δόξας.

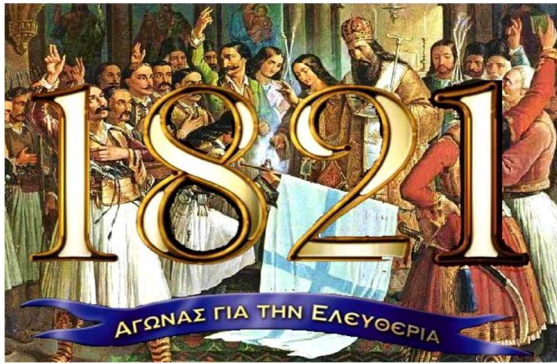
Αυτοθυσίες, ολοκαυτώματα, ηρωικές μάχες, έξοδοι και χοροί εθελουσίας θα επισφραγίσουν το τραγικό μεγαλείο του αγώνα και θα δείξουν στην κατάπληκτη ανθρωπότητα τη δύναμη του πνεύματος, θα την αφυπνίσουν από το λήθαργο της αδιαφορίας, θα την κινητοποιήσουν να καταδικάσει τις ωμότητες του τυράννου και του διπλωμάτη και θα δημιουργήσουν ένα ζωογόνο φιλελληνικό ρεύμα.

Αυτό το ρεύμα των φιλελλήνων και ο ηρωισμός των αγωνιστών του '21, θα κάμψουν την στάση των Ευρωπαϊκών Κυβερνήσεων και τελικά, στις 3 Φεβρουαρίου 1830 θα υπογράψουν το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, με το οποίο αναγνωρίζεται ανεξάρτητο Ελληνικό Κράτος.

Ένα μικρό Ελληνικό χριστιανικό κράτος, 47.516 τ.χ. και 750.000 κατοίκων, που αναγνωρίζεται για πρώτη φορά, με βάση την αρχή των εθνοτήτων σε βάρος του συστήματος που είχε επιβάλει η Ιερά Συμμαχία στην Ευρώπη της εποχής.

Με την αναγνώριση αυτή τερματίζεται και η Ελληνική Επανάσταση, που με τη μακρά διάρκειά της, τις κορυφαίες στιγμές και την αίσια έκβαση της, προβάλλει ως ιστορικός θρίαμβος της νίκης των αγώνων του ανθρώπου για την ελευθερία.

Τα αίτια της μεγάλης ελληνικής επανάστασης του 1821

στη ΝΑ Ευρώπη, ήταν επόμενο να προκαλεί έντονη την αντίδραση.

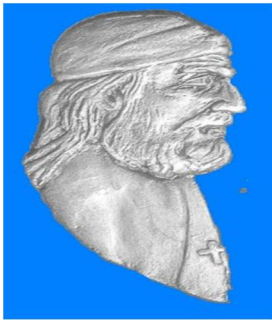
Οι κάθε λογής αυθαιρεσίες μιας άδικης και τυραννικής εξουσίας, η βαριά φορολογία, οι αγγαρείες, οι καταδιώξεις, οι καταπιέσεις, οι φυλακίσεις και οι εκτελέσεις, η προσβολή των αυστηρών αντιλήψεων ηθικής των σκλαβωμένων και άλλες δευτερεύουσες αιτίες καταπίεζαν στον υπέρτατο βαθμό το ένστικτο της αυτοσυντήρησης και την ελεύθερη έκφραση, καθώς και το αίσθημα της τιμής.

Τα δεινοπαθήματα λοιπόν των Ελλήνων ήταν το βασικό αίτιο που τους έσπρωχνε προς την απελπισία και επομένως προς τον πόθο για την ελευθερία, προς τις εξεγέρσεις.

Τον πόθο αυτό τον έθρεψαν και άλλα ακόμη σημαντικά αίτια: οι ιστορικές παραδόσεις, οι θρύλοι, τα ιστορικά και κλέφτικα τραγούδια και οι διάφορες προφητείες, που αναφερόταν στην μελλοντική του αποκατάσταση. Γενικά όλα αυτά τα στοιχεία αποτελούσαν τη λαϊκή παράδοση.

Αξιόλογη επίσης υπήρξε και η επίδραση της λόγιας παράδοσης, που αρχίζει να γίνεται αισθητή σε όλο τον ελληνικό χώρο, ιδίως από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα.

Η πνευματική εκείνη κίνηση γίνεται ολοένα και πιο ζωηρή. Τα σχολεία – έστω και αν λειτουργούν με πολλές ελλείψεις και ατέλειες – πολλαπλασιάζονται και οι ιδέες της ευρωπαϊκής παιδείας, των φιλοσόφων του διαφωτισμού και της γαλλικής επανάστασης εισδύουν στις ελληνικές χώρες.

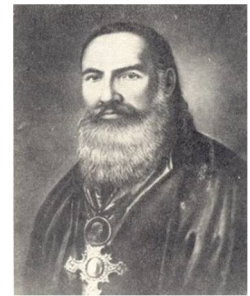
Εικόνα 8 Γρ. Κωνσταντάς

Σειρά ονομαστών δασκάλων του Γένους, όπως ο Αδάμ Κοραής, ο Γρηγόριος Κωνσταντάς, ο Άνθιμος Γαζής κ.ά. ποδηγούν το ελληνικό έθνος.

Από αυτούς ξεχωρίζει ο Αδαμάντιος Κοραής για το πνευματικοηθικό του κύρος και η μεγάλη του συμβολή στην εθνική αφύπνιση των συμπατριωτών του.

Από το Παρίσι όπου εγκαταστάθηκε το Μάιο του 1788, παρακολουθεί, αυτόπτης μάρτυς, τη μεγάλη πολιτική και κοινωνική μεταβολή, που είχε βαθύτατη επίδραση στην εξέλιξη της ανθρωπότητας και στις κατευθύνσεις της ζωής του.

Τέλος η παράλληλη προς τους ναπολεόντειους πολέμους οικονομική ευημερία των Ελλήνων οδηγεί βαθμιαία - στο εξωτερικό κυρίως - στη δημιουργία των πρώτων κεφαλαιούχων, στο σχηματισμό της ελληνικής αστικής τάξης, της οποίας η άνοδος στη κοινωνική ιεραρχία πρέπει να νοηθεί ως ένα επιμέρους φαινόμενο της οικονομικής και κοινωνικής μεταβολής που παρατηρείται στη Δυτική Ευρώπη και κυρίως στη Γαλλία.

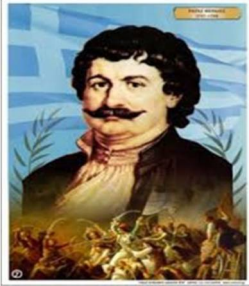
Εικόνα 7 Ανθ. Γαζής

Εικόνα 9 Α. Κοραής

Αυτοί οι Έλληνες έμποροι καθώς και οι λόγιοι του εξωτερικού, που βλέπουν όχι μόνο την πνευματική αλλά και την πολιτική, κοινωνική και οικονομική καθυστέρηση της πατρίδος τους, που, όντως όλοι οι αστοί των μεγάλων ευρωπαϊκών κρατών, έχουν για ιδανικό το «λιμπεραλισμό», το φιλελευθερισμό σε όλες τις εκφάνσεις του, γίνονται οι κύριοι φορείς του επαναστατικού πνεύματος. Οι θερμοί και δραστήριοι κήρυκες για μια πανελλήνια εξέγερση.

Όλα τα παραπάνω αίτια ωρίμασαν τους πόθους της ελευθερίας του ελληνικού έθνους, προκάλεσαν την ορμητική του αφύπνιση και δημιούργησαν την αξιοσημείωτη πραγματικά ενότητά του και συμμετοχή τους στους αγώνες της ανεξαρτησίας.

Εικόνα 10 Ρ. Φεραίος

Μέσα στην ατμόσφαιρα αυτή αναπτύσσεται και η κίνηση του Ρήγα Βελεστινλή. Είναι αυτός που συμπυκνώνει τους πόθους των Ελλήνων και των άλλων βαλκανικών εθνών για ελευθερία και δικαιοσύνη.

Ελευθερία και Ελεύθερος αντηχεί παντού, δύο λέξεις εννοιολογικά ταυτόσημες, με Ελλάδα και Έλληνας και αυτό γιατί Ελλάδα σκλαβωμένη και Έλληνας μη ελεύθερος δεν νοούνται.

Για αυτές τις αυτές δύο λέξεις σύμβολα του Ελληνισμού, έχουν χυθεί ποταμοί αίματος από τους προγόνους μας.

Η ιδέα της ελευθερίας γίνεται αντιληπτή με δύο διακριτούς τρόπους, έναν αρνητικό και έναν θετικό.

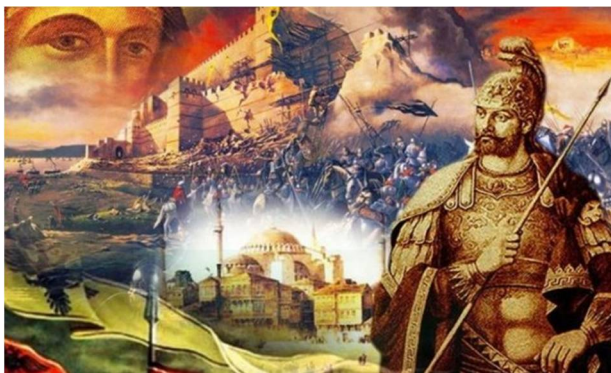
Η αρνητική ελευθερία συναρτάται με τη δυνατότητα του ατόμου να δράσει, να κινηθεί, να πράξει, να ζήσει ανεμπόδιστα εντός συγκεκριμένων ορίων δίχως τη μεσολάβηση του κράτους ή της κοινωνίας.

Ενώ η θετική ελευθερία συνδέεται με τη δυνατότητα του ατόμου να παρέμβει και να συμμετάσχει στη λήψη αποφάσεων που αφορούν και έχουν επίδραση στην ελευθερία του συνόλου της κοινωνίας.

Η πρώτη έννοια παίρνει τη μορφή της ατομικής ελευθερίας από παρέμβαση, περιορισμό, μεσολάβηση, ενώ η δεύτερη σηματοδοτεί την κοινωνική ελευθερία και το συλλογικό ορισμό του δέοντος, του δίκαιου, του καλού.

Σε αυτή την δεύτερη έννοια της ελευθερίας ορκίστηκαν οι πρωταγωνιστές και όλοι οι αγωνιστές της ελληνικής επανάστασης του 1821.

Μια σύντομη ιστορική αναδρομή

Με την πτώση της Κωνσταντινούπολης, στις 29 Μαΐου 1453, η μαύρη νύχτα της σκλαβιάς κάλυψε τον εθνικό ορίζοντα, και το όνομα της Ελλάδας έσβησε από τους χάρτες της υδρογείου.

Μία ανίκητος ελπίδα και μία αμετακίνητη πίστη, ρίζωσαν βαθιά στην ψυχή του έθνους, από την ίδια θλιβερή και μαύρη εκείνη ημέρα που ο Βυζαντινός δικέφαλος αετός, δίπλωνε βαριά πληγωμένος τα φτερά του και κούρνια-

ζε στην άγια τράπεζα της Αγίας Σοφίας.

Η ελπίδα και η πίστη για την απελευθέρωση, δεν έσβησαν από τις καρδιές των Ελλήνων. Έμειναν κρυμμένες στα στήθη τους.

Έγιναν τραγούδι και ύμνος, που τον έψελναν σιγανά τα χείλη του ραγιά στην Παναγία:

*" Σώπασε Κυρά Δέσποινα και μη πολύ δακρύζεις,
πάλι με χρόνια με καιρούς πάλι δικά μας θα 'ναι "*

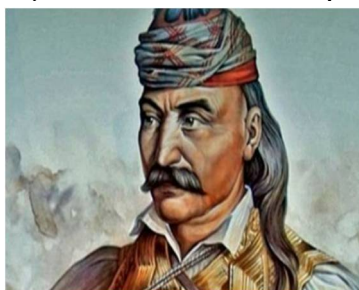
Έγιναν δύναμη που δυνάμωνε το σκλάβο Έλληνα και τον έκανε να ξεσηκώνεται κατά καιρούς και να κτυπά τον δυνάστη.

Η έλλειψη μορφωμένων Τούρκων ανάγκασε τον κατακτητή να χρησιμοποιήσει τους υπόδουλους Έλληνες σε ανώτερες θέσεις, σαν διοικητικούς υπαλλήλους (ακόμη και ηγεμόνες), γιατρούς, διερμηνείς κλπ.

Παράλληλα οι Έλληνες, που ακολουθούσαν το επάγγελμα του εμπόρου ή του ναυτικού, κατόρθωσαν να δημιουργήσουν μεγάλες περιουσίες και στόλους εμπορικών πλοίων, πράγματα που αποτελούσαν δύναμη στα χέρια των Ελλήνων.

Ένας μεγάλος αριθμός επίσης Ελλήνων μορφωμένων και πλουσίων διέπρεπαν και σε διάφορες χώρες του εξωτερικού .

Όλοι αυτοί οι Έλληνες, πλούσιοι και μορφωμένοι, καταπιεζόμενοι στην υπόδουλη Ελλάδα ή επιφανείς στο εξωτερικό, μαζί με τον απλό ραγιά, που δεχόταν την μεγαλύτερη καταπίεση, δεν έπαψαν ποτέ να οργανώνουν την αντίσταση και τον πόλεμο κατά των κατακτητών.

Εικόνα 11 Θ. Κολοκοτρώνης

Τα βουνά μας έγιναν εστίες αντίστασης. Τα ένοπλα τμήματα των Κλεφτών και των Αρματολών αποτελούσαν το μαχόμενο στρατό.

Ο πρωτεργάτης της εθνεγερσίας του 1821, Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, στα απομνημονεύματά του, αναφέρεται στην αιώνια προσπάθεια των Ελλήνων για Ελευθερία, με τα παρακάτω:

«... Εμείς ποτέ δεν υποκύψαμε, δεν κάναμε συνθήκη με τον Τούρκο (εννοώντας την άρνηση του να παραδοθεί και τον ηρωικό θάνατο του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου), στρατός μας τα παλικάρια μας, που ανέκαθεν πολεμούσαν τον Τούρκο και κάστρα μας τα βουνά».

Οι δάσκαλοι του γένους και οι απλοί μορφωμένοι, από τον Αγ. Κοσμά τον Αιτωλό, μέχρι τον απλό Παπά του χωριού και τον Καλόγερο, που δίδαξαν τα Ελληνικά γράμματα στο Κρυφό σχολειό τόνωσαν το Εθνικό φρόνημα και προτρέπανε το λαό να επαναστατήσει για να διώξει τον ξένο δυνάστη.

Μέσα στην ατμόσφαιρα αυτή αναπτύσσεται η κίνηση του Ρήγα Φεραίου.

Είναι αυτός που συμπυκνώνει τους πόθους των Ελλήνων και των άλλων Βαλκανικών Εθνών για ελευθερία και δικαιοσύνη.

Εικόνα 13 Ρήγας Φεραίος

Ποιος δεν θυμάται τα τελευταία του λόγια λίγο πριν ξεψυχήσει; «Έτσι πεθαίνουν οι γενναίοι. Εγώ έσπειρα, άλλοι έρχονται να θερίσουν»... και το:

*«(...) Καλλιό 'ναι μιάς ώρας ελεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνια, σκλαβιά και φυλακή»*

Και ναι ο λαός ξεσηκωνόταν σε κάθε ευκαιρία. Τέτοιες εξεγέρσεις μικρές και μεγάλες έγιναν πολλές. Ξεπέρασαν τις 150, χωρίς όμως να φέρουν το " ποθούμενο".

Εικόνα 12 Κ. ο Αιτωλός

Έτσι οι Έλληνες συνέχισαν για 368 χρόνια να δοκιμάσουν την καταπίεση και τη σκληρότητα του Ασιατή κατακτητή, που τις εκδήλωνε με σφαγές, αρπαγές και καταστροφές περιουσιών, με βίαιο εξισλαμισμό και παιδομάζωμα, φορολογίες και άλλες βίαιες πράξεις.

Ένα μέρος από τις αποτυχίες των Ελλήνων προήλθε και από την εγκατάλειψη των ξένων και ισχυρών της εποχής.

Οι Έλληνες έδιδαν πίστη στις υποσχέσεις τους, ενώ αυτοί επεδίωκαν μόνο το συμφέρον τους και εγκατέλειπαν τους Έλληνες μετά τις πρώτες αποτυχίες. (Δυστυχώς διαχρονικό το φαινόμενο).

Ο λαός μας γνώριζε καλά, πως οι σκοποί του θα συναντούσαν την εχθρότητα των ισχυρών της εποχής και ότι είχε ν' αντιμετωπίσει μια Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Δε θέλησε όμως να εξαρτήσει την εθνική του υπόθεση, απ' τα σχέδια του Μέρτερνιχ, ή από τις αποφάσεις της Ιερής Συμμαχίας.

Έπειτα από πολλές τέτοιες δοκιμασίες οι Έλληνες αποφάσισαν να στηριχθούν στις δικές τους μόνο δυνάμεις, για να πετύχουν την απελευθέρωση.

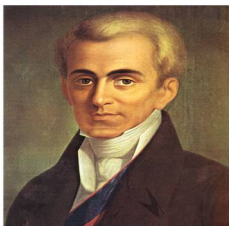
Εικόνα 14 Φιλική Εταιρεία

Εμπνευσμένοι Έλληνες, ο Αθανάσιος Τσακάλωφ από την Ήπειρο, ο Νικόλαος Σκουφάς από την Άρτα και ο Εμμανουήλ Ξάνθος από την Πάτμο, ως πρωτεργάτες ίδρυσαν τη "Φιλική Εταιρεία, με τις συντονισμένες προσπάθειες της οποίας οργανώθηκε το Έθνος για την τελική αναμέτρηση με το δυνάστη.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, πρώτος ξεκινάει την επανάσταση στη Μολδοβλαχία, ξεσηκώνοντας μέγα πλήθος Ελλήνων που υπήρχαν εκεί.

Ζήτησε τη Ρωσική συνδρομή χωρίς αποτέλεσμα όμως, το Τσαρικό Διάταγμα αποκηρύσσει το κίνημά του στη Μολδοβλαχία.

Ο Ιωάννης Καποδίστριας Υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας, αναγκάζεται να καταδικάσει τον Υψηλάντη, αφήνει όμως δείγματα εύνοιας στον ελληνικό Αγώνα. Έμπρακτα το δείχνει με την παραίτηση του από το Ρωσικό Υπουργείο των Εξωτερικών.

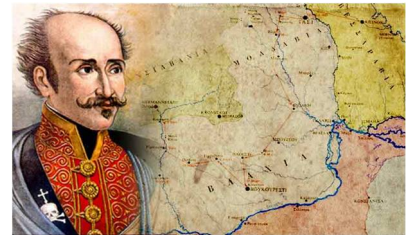

Εικόνα 16 Ι. Καποδίστριας

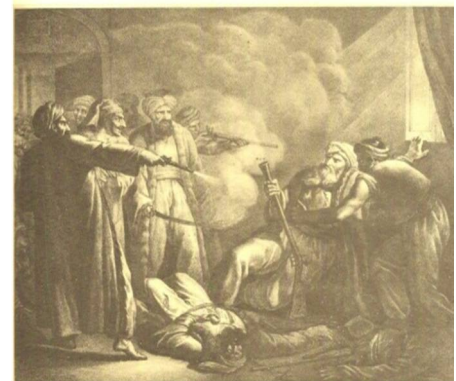
Η ανταρσία του Αλή Πασά, που ταλαιπώρησε αρκετά την Οθωμανική Αυτοκρατορία, θεωρήθηκε η κατάλληλη στιγμή για τον αποφασιστικό ξεσηκωμό.

Το καριοφίλι και το γιαταγάνι του Κλέφτη και του Αρματολού ενωμένα, σπάνε την αλυσίδα της σκλαβιάς. Ξεπετάγονται τότε πίσω απ' τα ταμπούρια ο Παπαφλέσσας, ο Γέρος του Μωριά, και ο Καραϊσκάκης.

Μπαρουτοκναπνισμένοι καπεταναίοι πέρα στη θάλασσα, η Μπουμπουλίνα, ο Κανάρης, ο Μιαούλης και πιο πάνω οι Μακεδόνες Φαρμάκης, Ολύμπιος, Κασομούλης, Καρατάσσιος.

Εικόνα 15 Αλ. Υψηλάντης

Εικόνα 17 Ανταρσία Αλή Πασά

Εικόνα 18 Έρωες του '21

Η Μαντώ Μαυρογένους, ο Μάρκος Μπότσαρης και χιλιάδες άλλες ηρωικές μορφές που συνθέτουν τον εθνικό μας πίνακα.

Έτσι, στις 25 Μαρτίου 1821 ο Μητροπολίτης Παλαιών Πατρών Γερμανός μαζί με τους οπλαρχηγούς Ανδρέας Λόντο και Ανδρέα Ζαίμη, κήρυξε την επανάσταση στο μοναστήρι της Αγ. Λαύρας κοντά στα Καλάβρυτα.

Τρεις μέρες αργότερα την 28 Μαρτίου 1821 σχηματίστηκε και προσωρινή κυβέρνηση στην Καλαμάτα, την οποία είχαν ελευθερώσει από τις 23 Μαρτίου οι Μανιάτες και Μεσσήνιοι με οπλαρχηγούς τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και τον Πέτρο Μαυρομιχάλη.

Ο απαγχονισμός του Πατριάρχου, δυνάμωσαν την πίστη και γέμισαν ατσάλι τη θέληση για την ελευθερία.

Από την Πελοπόννησο η επανάσταση διαδόθηκε σ' ολόκληρη την υπόδουλη Ελλάδα μ' ένα σύνθημα «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ή ΘΑΝΑΤΟΣ».

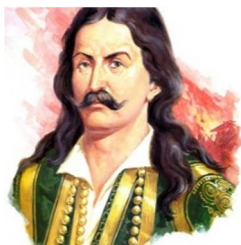
Σε όλα τα μέρη της Ελλάδας, Στερεά Ελλάδα, Εύβοια Θεσσαλία, Ήπειρο, Μακεδονία, Κρήτη και άλλα νησιά οι Έλληνες ξεσηκώθηκαν και αγωνίζονταν για τη λευτεριά τους. Είναι γενικός ο ξεσηκωμός και παρά την κατά κράτος ήττα του Υψηλάντη, δυο μήνες

Εικόνα 19 Πατριάρχης Γρηγόριος

αργότερα, η είδηση δεν κατέβαλε τους Έλληνες αλλά με περισσότερο πείσμα συνέχισαν τον υπέρ πάντων αγώνα.

Η θυσία του Αθανασίου Διάκου την 22^α Απριλίου 1821, το Χάνι της Γραβιάς την 8^η Μαΐου 1821, η κατάληψη της Τρίπολης την 23^η Σεπτεμβρίου 1821 και η καταστροφή της Στρατιάς του Δράμαλη στα Δερβενάκια την 26^η Ιουλίου 1822, αποτέλεσαν γεγονότα, που εδραίωσαν την πίστη στη δύναμη των Ελλήνων και χαλύβδωσαν την θέληση για τη λευτεριά.

Εικόνα 20 Αθ. Διάκος

Όταν ο Μακρυγιάννης και 200 Έλληνες, αποφάσισαν να αντισταθούν κατά του τακτικού στρατού του Ιμπραήμ στους Μύλους, έτυχε να ναυλοχεί στη περιοχή τμήμα του Γαλλικού στόλου, υπό τα ναύαρχο Δεριγνί και διηγείται ο Μακρυγιάννης στα απομνημονεύματά του:

«Ήρθε ο Ντερνίς να με ιδεί. Μου λέγει, τι κάνεις αυτού, οι θέσεις είναι αδύνατες. Του λέγω, είναι όμως δυνατός ο Θεός, όπου μας προστατεύει. Καν είμαστε ολίγοι, παρηγοριόμαστε με έναν τρόπο, ότι η τύχη μας έχει τους Έλληνες πάντα ολίγους. Ότι αρχή και τέλος, παλαιόθεν έως τώρα, όλα τα θηριά πολεμούν να μας φάνε και δεν μπορούνε. Τρώνε από μας και μένει και μαγιά. Και οι ολίγοι αποφασίζουν να πεθάνουν..... και όταν το κάμουν, λίγες φορές χάνουν και πολλές κερδίζουν».

Εικόνα 21 Ι. Μακρυγιάννης

Ενθουσιώδης υπήρξε και η συμμετοχή των Επτανησίων στον αγώνα, παρά το ότι βρισκονταν κάτω από άλλη κατοχή, την Αγγλική. Πολλοί ήταν αυτοί που έφτα-

σαν στην Πελοπόννησο, περί τα τέλη του Μαρτίου 1821 για να βοηθήσουν στον αγώνα.

Βεβαίως, εκτός από τις επιτυχίες υπήρξαν όμως και αποτυχίες και μεγάλες καταστροφές.

Η καταστροφή της Χίου την 31 Μαρτίου 1822, η συντριβή των Ελλήνων στη μάχη του Πέτα της Ηλείου την 4^η Ιουλίου 1822, η δυσμενής εξέλιξη της επανάστασης στη Μακεδονία, μετά από τις πρώτες επιτυχίες και άλλες παρόμοιες περιπτώσεις στη ξηρά και τη θάλασσα, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα.

Από τις αποτυχίες και τις καταστροφές αυτές, άλλες οφείλονταν στη συντριπτική υπεροχή του εχθρού και άλλες στα σφάλματα ή τις διενέξεις μεταξύ των Ελλήνων, που δυστυχώς φούντωναν σε κάθε απομάκρυνση του εθνικού κινδύνου.

Εικόνα 22 Καταστροφή της Χίου

Εικόνα 24 Γερ. Καλτετζών

Από το πρώτο χρόνο της Επανάστασης οι Πελοποννήσιοι ιδρύουν με ψήφισμά τους τη Γερουσία των Καλτετζών.

Οι Αιτωλονακαρνάνες τη Γερουσία της Δυτικής Ελλάδας.

Εικόνα 23 Γερ. Δυτ. Ελλάδας

Εικόνα 25 Αρ. Πάγος Αν. Ελλάδας

Και οι Στερεοελλαδίτες τον Άρειο Πάγο της Ανατολικής Ελλάδας.

Για κάποιο διάστημα το 1823 η Ελλάδα είχε δυο κυβερνήσεις έτοιμες για αλληλοσπαραγμό. Παρόμοια διαμάχη το 1824 οδήγησε στη φυλάκιση του Κολοκοτρώνη, τον οποίο αναγκάστηκαν να αποφυλακίσουν το 1825 για να αντιμετωπίσει την απειλή του Ιμπραήμ. Ευτυχώς όμως:

«ο Θεός είχε υπογράψει τη λευτεριά της Ελλάδας και δεν επήρε πίσω την υπογραφή του», όπως έλεγε ο Γέρος του Μωριά.

Εικόνα 26 Φυλάκιση Κολοκοτρώνη

Ο Έλληνας είχε πάρει την απόφασή του. "Ελευθερία ή θάνατος".

Το πλείστο των Ελλήνων, είτε πλούσιοι ήταν, είτε φτωχοί, μορφωμένοι ή αμόρφωτοι, ήταν άγνωστοι αγωνιστές. Ο αγώνας για του Χριστού τη πίστη την Αγία και της Πατρίδας την ελευθερία είχε φουντώσει σε όλη την Ελλάδα και δεν ήταν εύκολο να καταπνιγεί.

Παράλληλα οι ωμότητες των Τούρκων, η πυρπόληση της ναυαρχίδας των Τούρκων στη Χίο, η καταστροφή των Ψαρών, η ηρωική αντίσταση στο Μεσολόγγι

και πολλά άλλα παρόμοια γεγονότα προκάλεσαν τη συμπάθεια των λαών της Ευρώπης, πράγμα που ανάγκασε τους ηγέτες τους να υποστηρίξουν την απελευθέρωση της Ελλάδας.

Εικόνα 27 Γαλλική Επανάσταση

ση της Επιδαύρου την 1^η Ιανουαρίου 1822. Τελικά η εθνεγερσία των Ελλήνων του 1821 πέτυχε την Εθνική Παλιγγενεσία και την αναγέννηση της Ελλάδας.

Με το πρωτόκολλο του Λονδίνου μεταξύ Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας της 3^{ης} Φεβρουαρίου 1830, η διεθνής κοινότητα αναγνώρισε την Ανεξαρτησία της Ελλάδας.

1830 Πρωτόκολλο Λονδίνου Η Ελλάδα ανεξάρτητο κράτος

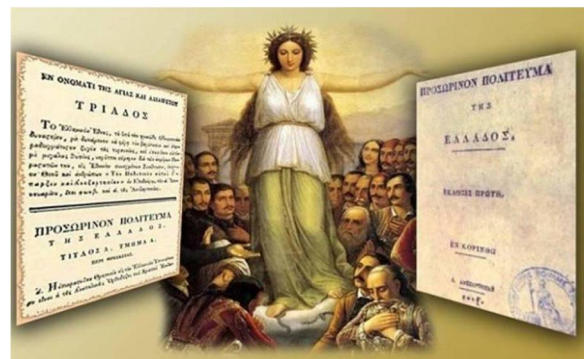
Εικόνα 29 Σύνορα της Ελλάδος το 1830

Η 25^η Μαρτίου καθιερώθηκε επίσημα ως Εθνική εορτή, με Βασιλικό Διάταγμα του Όθωνα το 1838.

Αξιόλογο ρόλο στον αγώνα του 1821 έπαιξε και η Γαλλική Επανάσταση.

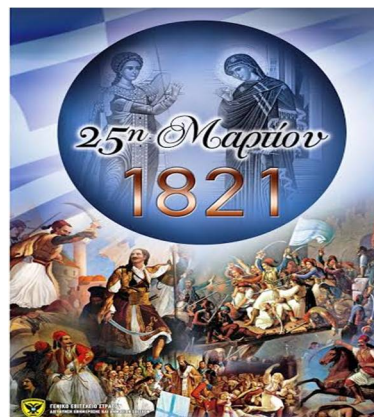
Οι ιδέες της περι δημοκρατίας, ισότητας και δικαιοσύνης, που ήταν ελληνικές ιδέες από την αρχαιότητα, ενθουσίασαν τους Έλληνες.

Αυτό δείχνει και η ενέργειά τους να τις συμπεριλάβουν στο πρώτο Ελληνικό Σύνταγμα, που ψήφισε η Α' Εθνοσυνέλευση

Εικόνα 28 Σύνταγμα Επιδαύρου 1822

Ένα χρόνο πριν, την 6^η Ιανουαρίου 1829, σαν Κυβερνήτης του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους είχε αναλάβει ο Ι. Καποδίστριας, ο οποίος με τις συνεχείς και άοκνες προσπάθειές του, συντέλεσε πάρα πολύ στη θεμελίωση του νέου Ελληνικού Κράτους.

Εικόνα 30 Όθωνας

Η "συνεισφορά" των Αρχαίων Ελλήνων στην Επανάσταση του 1821.

Είναι αλήθεια πώς τους εξεγερμένους Έλληνες επηρέασε το παρελθόν τους, η σχέση τους με την αρχαία Ελλάδα.

Εικόνα 32 Θ Κολοκοτρώνης

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης έμαθε από τον Θουκυδίδη για τη διεξαγωγή του πολέμου και τις διεθνείς σχέσεις.

Ο Καποδίστριας διάβαζε Αριστοτέλη, για να μάθει την τέχνη διοίκησης του οίκου, τις μορφές του πολιτεύματος, το εκπαιδευτικό σύστημα της Άριστης Πολιτείας.

Εικόνα 31I. Καποδίστριας

Εικόνα 33 Α. Κοραής

Ο Κοραής το 1821, εφόσον δε μπορεί να μετέχει στην επανάσταση, καθώς είναι στο Παρίσι, σαν συμμετοχή εκδίδει τα Πολιτικά, του Αριστοτέλη.

Δε φαντάζεται ότι οι πρωταγωνιστές της Επανάστασης θα το διαβάσουν από το αρχαίο κείμενο - γιατί δεν το μεταφράζει, απλώς το εκδίδει - αλλά θεωρεί ότι αυτό είναι μία συνεισφορά, ότι δε μπορεί ένα Έθνος να διεκδικεί την ελευθερία του, όταν δεν έχει πρόσβαση σε κάποιες πηγές, που τις θεωρεί βασικά γνωρίσματα αυτού, που θα λέμε δυτικός πολιτισμός, δηλαδή του ευρωπαϊκού πολιτισμού.

Ειδικά τα πολιτικά του Αριστοτέλη, που κατά τη γνώμη του, είχαν και μία σημασία για την οργάνωση της Νέας Πολιτείας, αν η Επανάσταση θα πήγαινε καλά, όπως όντως πήγε", πρόσθεσε.

Εικόνα 34 Ι. Μακρυγιάννης

Ο Στρατηγός Μακρυγιάννης:

«Δι' αυτά πολεμήσαμεν» αναφερόμενος στα Αρχαία αγάλματα - όπως την καταγράφει στα «Απομνημονεύματά» του (1829-1850) και τη φώτισε ξανά ο νομπελίστας ποιητής Γιώργος Σεφέρης στο δοκίμιο του «Ένας Έλληνας – Ο Μακρυγιάννης», στον

Α' τόμο των «Δοκιμών» του (1936-1947):

Εικόνα 35 Αγάλματα Μακρυγιάννη

«Είχα δύο αγάλματα περίφημα, μια γυναίκα κι ένα βασιλόπουλο, ατόφια – φαίνονταν οι φλέβες, τόση εντέλειαν είχαν. Όταν χάλασαν τον Πόρο, τα 'χαν πάρει κάτι στρατιώτες, και στ' Αργος θα τα πουλούσαν κάτι Ευρωπαίων· χίλια τάλαρα γύρευαν... Πήρα τους στρατιώτες, τους μίλησα: Αυτά, και δέκα χιλιάδες τάλαρα να σας δώσουνε, να μην το καταδεχτείτε να βγουν από την πατρίδα μας. Δι' αυτά πολεμήσαμεν»!

Αυτή η φράση, αποδεικνύει περίτρανα την επιρροή των αγωνιστών της παλιγγενεσίας από το μεγαλείο της Αρχαίας Ελλάδος.

Επίσης, ουσιαστική ήταν η "συνεισφορά" των αρχαίων Ελλήνων στην Επανάσταση του 1821, σε ότι αφορά την εικόνα, που διαμόρφωσαν οι άλλες χώρες για την εξέγερση, μέσα από την εικόνα, που είχαν διαμορφώσει για την αρχαία Ελλάδα.

Είναι γνωστή η ακαταμάχητη δύναμη που άσκησαν στους φιλέλληνες οι ελληνικές αρχαιότητες.

Η κλασική Αρχαιότητα είναι το έναυσμα για τη βοήθεια από το κύμα του Φιλελληνισμού.

Η Γαλλία δεν στέλνει μόνον 15.000 στρατιώτες, αλλά και καταγραφείς των αρχαίων μνημείων.

Η τάση του Φιλελληνισμού στην Ευρώπη κατά την Επανάσταση.

«Φιλελληνισμός» είναι ένας όρος που μαρτυρείται ήδη από το 1761. Από τα τέλη του 18ου αιώνα δήλωνε την ιδεολογική και πολιτική κίνηση που αναπτύχθηκε κυρίως στις ευρωπαϊκές χώρες και στην Αμερική και αποσκοπούσε τόσο στην ηθική όσο και στην υλική ενίσχυση του ελληνισμού κατά την Τουρκοκρατία και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821.

Στο «Λεξικό» της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του καθηγητού Γεωργίου Μπαμπινιώτη αναλύονται οι έννοιες Φιλελληνισμός και Φιλέλληνας:

Φιλέλληνας:

Φιλελληνισμός: «Ιδεολογική και πολιτική κίνηση, που αναπτύχθηκε σε ευρωπαϊκές χώρες και στην Αμερική, και αποσκοπούσε στην ηθική και υλική ενίσχυση των Ελλήνων πριν και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821».

Φιλέλληνας: «Κάθε ξένος, που υποστήριξε την Ελληνική Επανάσταση του 1821 και ενδεχομένως αγωνίστηκε ο ίδιος στο πλευρό των επαναστατών».

Το φιλελληνικό ρεύμα που αναπτύχθηκε σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες και στην Αμερική, πριν και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821, προσέφερε σημαντική βοήθεια στον ελληνικό Αγώνα, ενισχύοντας τους Έλληνες τόσο σε υλικό όσο και σε ηθικό επίπεδο.

Το ρεύμα αυτό, που εκδηλώθηκε κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821, είχε δύο όψεις:

Από τη μία μεριά τα φιλελληνικά κοιμιτάτα, που διοργάνωναν εράνους σε χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής, συγκέντρωναν ρούχα, χρήματα και τρόφιμα για να ανακουφίσουν τη δυστυχία του ελληνικού λαού που κινδύνευε να αφανιστεί από την πείνα και το μαχαίρι του βάρβαρου δυνάστη του.

Από την άλλη πλευρά, άνθρωποι του πνεύματος και των τεχνών, πέραν της χρηματικής τους συνεισφοράς, μέσω της συγγραφικής τους δραστηριότητας και των καλλιτεχνικών τους έργων, διαμόρφωσαν μία φιλελληνική κουλτούρα που επηρέασε έντονα την κοινή γνώμη της εποχής.

Ως προς το φιλελληνικό ρεύμα, που εκδηλώθηκε σχεδόν σε όλες τις χώρες της Ευρώπης, ξεχώρισε η δράση των κοιμιτάτων στη Γαλλία, τη Γερμανία και στην Ελβετία. Ουσιαστική υπήρξε επίσης και η συμβολή της Αγγλίας, και της Ιταλίας.

Γρήγορα όμως, ο Φιλελληνικός πυρετός επεκτάθηκε έξω από την Ευρώπη και έφτασε έως την Αμερική.

Τα αίτια του Φιλελληνισμού και η αρνητική του πλευρά.

Εικόνα 36 Έρανος υπέρ Ελλήνων Γαλλία 1826

Ο θαυμασμός προς τον αρχαίο κόσμο, το ομόθρησκο των Ελλήνων (η χριστιανικότητα), η διεθνής φιλανθρωπία, ο φιλελευθερισμός, ο ρομαντισμός, προσωπικές φιλοδοξίες και η ζωτικότητα του Νέου Ελληνισμού.

Πολλοί ερευνητές του θέματος συγκλίνουν στην προτεραιότητα του πνεύματος του ρομαντισμού.

Η συμπαράσταση στην Ελληνική Επανάσταση θα εκδηλωθεί όχι μόνο με λόγια, αλλά και με συγκεκριμένες ενέργειες: εράνους η και με αποστολή εθελοντών.

Η έξαρση του ρομαντικού συναισθηματισμού όμως είχε και την αρνητική πλευρά της.

Οι κατερχόμενοι στην αγωνιζόμενη Ελλάδα, όχι σπάνια, απογοητεύονταν από την άμεση επαφή με τους επαναστατημένους Έλληνες, διότι δεν μπορούσαν να αναγνωρίσουν σ' αυτούς την εικόνα των αρχαίων, που είχε κατασκευάσει η Δύση.

Άλλωστε την αναμφισβήτητη φιλική τους διάθεση περιόριζε σημαντικά η σχέση του Ελληνισμού με την Ορθοδοξία, που υποστασίωνε μια κοινωνία διαμετρικά διαφορετική προς τις δυτικές κοινωνίες, διαμορφωμένες στο πλαίσιο άλλων χριστιανικών - και στην ουσία αποχριστιανοποιημένων παραδόσεων.

Ο Ευρωπαίος δηλαδή είναι αδύνατο να δει τους Έλληνες διαφορετικά, έστω και αν γίνει Ορθόδοξος!

κάθε είδους φιλελληνικές εκδηλώσεις εκλαμβάνονται ως κατάφαση και αποδοχή ολόκληρης της ελληνικότητας, συνεπώς όχι μόνο της κλασικής αρχαιότητας, αλλά και της σύγχρονης ορθόδοξης Ελλάδας, με όλο τον ελληνορθόδοξο πολιτισμό της.

Ας αφήσουμε δε, ότι «η φιλελληνική κίνηση, που συγκλόνιζε ακόμη και τις λαϊκές μάζες, δεν είχε καμία σχέση με την Ελλάδα, αλλά αποτελούσε διαμαρτυρία κατά του δικού τους απολυταρχισμού.

Εξ άλλου, στην έκφραση φιλελληνικών διαθέσεων δεν έλειπαν και ιδιοτελείς στόχοι, που τις ενσάρκωναν άνεργοι στρατιωτικοί και κάθε είδους τυχοδιώκτες.

Δεν είναι, βέβαια, δυνατόν να απολυτοποιηθεί αυτή η θέση, αλλά δεν παύει να τεκμηριώνεται από πολλά παρόμοια περιστατικά.

Είναι όμως πάλι γεγονός, ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ευρωπαϊκών λαϊκών μαζών στάθηκε ομόφωνα στο πλευρό του μαχόμενου Ελληνισμού.

Η Ελληνική Επανάσταση γι' αυτές δεν ήταν μια πτυχή του Ανατολικού Ζητήματος, που απασχολούσε τα ανακτοβούλια και τους διπλωμάτες.

Άγγιξε συναισθηματικά ευρύτερα στρώματα, έγινε σύμβολο και οραματισμός.

Ο Φιλελληνισμός των Ξένων, πάντως, ίδια των κρατικών παραγόντων η όσων τελούσαν σε άμεση εξάρτηση από τις δυτικές κυβερνήσεις, εξυπηρετούσε, κατά κύριο λόγο, τα ξένα κρατικά συμφέροντα.

Ακόμη και στα ευρύτερα λαϊκά στρώματα, όχι σπάνια, το ίδιο ίσχυε, με την έννοια, ότι τα συμβαίνοντα στην Ελλάδα ήταν μια ανυπέρβλητη πρόκληση ανθρωπιάς, αγνοώντας όμως την ελληνορθόδοξη πραγματικότητα, ενεργούσαν με βάση τα δικά τους διαφέροντα, μαζί με την οποιαδήποτε βοήθεια.

Παρόλα αυτά, το ρεύμα των ρομαντικών φιλελλήνων και ο ηρωισμός των α-

Εικόνα 37 Σύνορα της Ελλάδος 1830

γωνιστών του 21, θα κάμψουν την στάση των Ευρωπαϊκών Κυβερνήσεων και τελικά, στις 3 Φεβρουαρίου 1830 θα υπογράψουν το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, με το οποίο αναγνωρίζεται ανεξάρτητο Ελληνικό Κράτος.

Ένα μικρό Ελληνικό χριστιανικό κράτος, 47.516 τ.χ. και 750.000 κατοίκων, που αναγνωρίζεται για πρώτη φορά, με βάση την αρχή των εθνοτήτων σε βάρος του συστήματος που είχε επιβάλει η Ιερά Συμμαχία στην Ευρώπη της εποχής.

Με την αναγνώριση αυτή τερματίζεται και η Ελληνική Επανάσταση, που με τη μακρά διάρκειά της, τις κορυφαίες στιγμές και την αίσια έκβαση της, προβάλλει ως ιστορικός θρίαμβος της νίκης των αγώνων του ανθρώπου για την ελευθερία.

Η προσφορά της Εκκλησίας στην Επανάσταση.

Εικόνα 38 Κρυφό Σχολείο

Η Εκκλησία, πρωτοστάτησε στον απελευθερωτικό αγώνα με τις εκατόμβες των κληρικών που θυσιάστηκαν στο βωμό του καθήκοντος και οι λανθάνουσες υγιείς πνευματικές δυνάμεις του τόπου έχουν τον πρώτο λόγο για μια νέα εθνεγερσία προς ένα ιστορικό μας μετασηματισμό.

Την κοινωνική και πολιτιστική συνοχή του ελληνικού έθνους καθ' όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας.

Ιδίως δε κατά τους πρώτους μετά την Άλωση χρόνους, διατήρησε η παραδοσιακή προσήλωση του λαού στη θρησκεία, την οικογένεια και προπαντός στην εκκλησιαστική λατρεία.

Μετά την ολοκλήρωση της τουρκικής κυριαρχίας μόνη παρηγοριά στους απελπισμένους Έλληνες απέμεινε η εκκλησία.

Η αδήριτος ανάγκη της συσπείρωσης των απορφανισμένων Ελλήνων, έκαμε την εκκλησία πολύτιμη και απαραίτητη, όχι μόνο ως θρησκευτικό θεσμό αλλά και ως κοινωνικό χώρο.

Ο εκκλησιασμός των υπόδουλων χριστιανών στους πτωχούς και πενιχρούς ναούς τους γινόταν, αφενός μεν για την εκτέλεση των θρησκευτικών καθηκόντων τους και για την προσευχή, και εθνικής επικοινωνίας και συναντήσεως μεταξύ τους.

Με τα βυζαντινά σύμβολα του τελετουργικού, με την ελληνική γλώσσα του Ευαγγελίου και με τα προφητικά αναγνώσματα, ο υπόδουλος λαός σύντομα ανέκτησε το ηθικό του και ξαναβρήκε στους ναούς τη μυστική «εκκλησία του Δήμου».

Είναι τεράστια η προσφορά της Εκκλησίας, όχι μόνο για τη διατήρηση της πίστεως και της χριστιανικότητας του υπόδουλου έθνους, αλλά και για την ανανέωση της εθνικής και κοινωνικής του συνοχής, της ελληνικής του ταυτότητας, και ακόμη για τη σύνδεση με το ένδοξο ιστορικό παρελθόν.

Οι Έλληνες, γράφει ο Φωτάκος ή Φώτιος Χρυσανθόπουλος (1798 – 1878) στ' απομνημονεύματά του:

Εικόνα 39 Φ. Χρυσανθόπουλος

«Μετά τη λειτουργία εστέκοντο έξω εις την αυλή της εκκλησίας και εκεί εβλέποντο και ομίλουν μεταξύ των και αν κανένας εγνώριζε καμμία είδηση εξωτερική περί πολέμου των Φράγκων των Ρώσων κατά των Τούρκων, αυτοί αναστέναζαν για την ελευθερία των και παρεκάλουν τον Θεόν να ενδυναμώσει την Ρωσία δια να καταβάλη τον Τούρκο». « ... και έβγαιναν και κουβέντιαζαν στις εκκλησίας την πόρτα ...».

Αυτή η εθνωφελής συνήθεια εξακολουθεί να ισχύει ακόμη και σήμερα, παρά την άγρια εισβολή της τεχνολογίας.

Η Εκκλησία, λοιπόν, καθ' όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, λειτούργησε ως φάρος μέσα στο σκοτάδι και απάνεμο λιμάνι, όπου συγκεντρώνονταν οι απελπισμένοι και οι δυστυχισμένοι υπόδουλοι και οπλιζόνταν με θάρρος και καρτερία για την αντιμετώπιση των αντίξωων περιστάσεων.

Οι αγώνες συνεπώς του έθνους μας συνδέονται στενά με τη θρησκεία και την ηθική και υλική συμπαράσταση και συμμετοχή της Εκκλησίας.

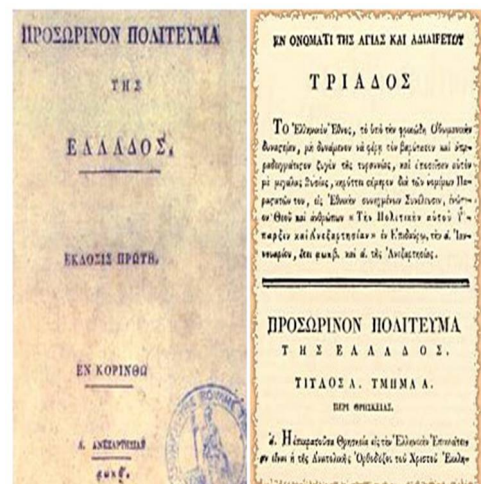
Με τα δεδομένα αυτά είναι εύκολο και ευεξήγητο γιατί όλα σχεδόν τα ελληνικά συντάγματα, αφενός μεν επικαλούνται εις το προοίμιο αυτών την Αγία Τριάδα, αφετέρου δε περιλαμβάνουν διατάξεις που διασφαλίζουν τη θρησκευτική ελευθερία αλλά συγχρόνως και τη νομική θέση της Ανατολικής Ορθόδοξου Εκκλησίας, ως και των λοιπών Εκκλησιών έναντι της πολιτείας.

Βραχύλογο αλλά σαφές και περιεκτικό το άρθρο 1 του Συντάγματος της Επιδάουρου όριζε ότι:

«*Η Επικρατούσα θρησκεία εις την ελληνική επικράτεια είναι η της Ανατολικής Ορθόδοξου του Χριστού Εκκλησίας, ανέχεται, όμως, η Διοίκηση τις Ελλάδος πάσαν άλλην θρησκείαν και αι τελεταί και ιερουργαί εκάστης αυτών εκτελούνται ακωλύτως*».

Όμοια διάταξη είχε το άρθρο 1 του Συντάγματος της Τροιζήνας καθ' ό:

«*Καθείς εις την Ελλάδα επαγγέλλεται την θρησκείαν του ελευθέρως και δια την λατρείαν αυτής έχει ίσην υπεράσπιση. Η Ανατολική Ορθόδοξος Εκκλησία του Χριστού είναι θρησκεία της Επικρατείας*».

Εικόνα 40 Σύνταγμα Επιδάουρου

Αλλά και άλλες διατάξεις των Συνταγμάτων του επαναστατημένου γένους παρέχουν ακαταμάχητα στοιχεία και αποδείξεις περί του ενιαίου χαρακτήρα του Ελληνισμού και της Ορθοδοξίας.

Συγκεκριμένα το πρώτο Σύνταγμα της Επιδαύρου (1-1-1822) ορίζει στην παράγραφο β': «Όσοι αυτόχθονες κάτοικοι της Επικρατείας της Ελλάδος πιστεύουν εις Χριστόν εισίν Έλληνες».

Εκκάθαρα στα Συντάγματα αυτά διαφαίνεται πως η ψυχική ενότητα και η ψυχική στροφή του μαχόμενου έθνους προς το Βυζάντιο.

Το Σύνταγμα της Επιδαύρου αναφέρει ότι: «Άχρι της κοινοποιήσεως των ειρημμένων κωδίκων, αι πολιτικάί εγκληματικάί διαδικασίαι βάσιν έχουν τους νόμους των αιμνηστων ημών αυτοκρατόρων».

Σε άρθρο του Οργανικού Νόμου της Επιδαύρου του 1823 επαναλαμβάνεται το ίδιο: « ... οί Νόμοι των αιμνηστων Αυτοκρατόρων».

Επίσης, μόλις η Ελλάδα απελευθερώθηκε από τον τουρκικό ζυγό και συγκροτήθηκε σε κράτος, το νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος αναζήτησε τους κανόνες, βάσει των οποίων θα ρυθμιζόνταν οι σχέσεις των ιδιωτών, στους πολιτικούς νόμους των βυζαντινών αυτοκρατόρων.

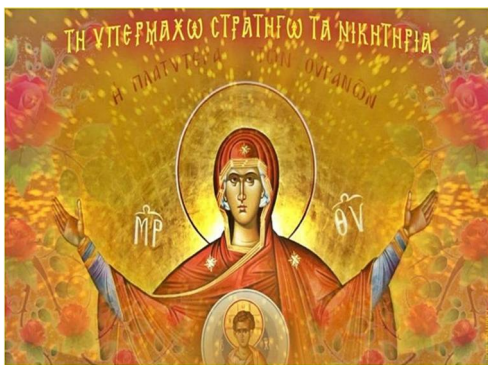
Από τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι στην επανάσταση του 1821 εμφανίσθηκε η ακατάλυτος σύνθεσης Χριστιανισμού και Ελληνισμού.

Το αγωνιζόμενο γένος ήταν Γένος των Χριστιανών και Γένος των Ελλήνων. Και βλέπουμε εδώ ότι η πίστη στο Χριστό και οι πατριωτικοί, οραματισμοί συμπορεύονται, Σταυρός και Ανάσταση του γένους, Ελευθερία και θυσία αδελφώνονται, Πατρίς και Πίστις, Εκκλησία και Έθνος ταυτίζονται.

Ο Κολοκοτρώνης διακήρυξε: «Σηκώσαμε τα άρματα πρώτα για την θρησκεία μας και μετά για την πατρίδα μας».

Ο ήρωας της Αλαμάνας, Αθανάσιος Διάκος στην ερώτηση του Τούρκου διοικητού που τον ανέκρινε εάν θέλει ν' αλλάξει πίστη, απαντά: «Εγώ Ρωμιός γεννήθηκα Ρωμιός θε να πεθάνω».

Ο Τούρκος δεν του ζητά ν' αλλάξει πατρίδα, αλλά πίστη, διότι αυτή η πίστη ήταν το εμπόδιο που δεν άφηνε τους Ραγιάδες να τουρκέψουν, ο Αθανάσιος Διάκος, απαντώντας υπερήφανα, δεν ξεχώριζε, όπως και ο κάθε αγωνιστής, την πίστη από την πατρίδα.

Αλλά μήπως δεν αποτελεί ταύτιση θρησκείας και πατρίδας ο Ακάθιστος Ύμνος, ο ψαλλόμενος με συγκίνηση και κατάνυξη: «Τη Υπερμαχώ Στρατηγώ»;

Με το πνεύμα αυτό, το ελληνικό έθνος ανθίστατο κατά του κατακτητή, μέχρις ότου έφθασε το 1821, και επί των ημερών μας, το 1940, ο Ελληνικός Στρατός θεώρησε σύμμαχο και προστατή του την Παναγιά.

«χαρά, που τό' χουν, τα βουνά τα κάστρα περηφάνια γιατί γιορτάζει η Παναγιά, γιορτάζει και την πατρίδα», Πατρίδα, λοιπόν, και Παναγιά είναι το ίδιο πράγμα.

Η κατ' εξοχήν επαναστατική θρησκευτική ημέρα των Ελλήνων, στους χαλεπούς χρόνους της σκλαβιάς, ήταν η Λαμπρή.

Το «Χριστός Ανέστη», συνοδευόμενο μάλιστα από πυροβολισμούς, ήταν η ελπιδοφόρα και νικητήρια ιαχή του έθνους, που ακολουθούσε, επί αιώνες, κάθε χρόνο την ανανεούμενη αλληγορική ευχή «Καλή Ανάσταση».

25 - 26 Απριλίου 1821, η Αθήνα απελευθερώνεται μετά από αιώνες σκλαβιάς. Οι Αθηναίοι βγήκαν από τα σπίτια τους πανηγυρίζοντας έξαλλα, άλλοι τραγουδού-

σαν, άλλοι χόρευαν σαν τρελοί, οι περισσότεροι φώναζαν "Χριστός Ανέστη", σε ένα γνήσιο παλλαϊκό ξέσπασμα της ανθρώπινης ψυχής που απελευθερωνόταν από ένα μεγάλο βάρος.

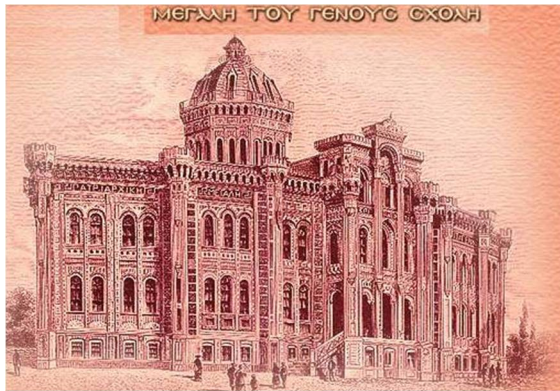
Ήταν ένα τρελό πανηγύρι, ένα ομαδικό ξέσπασμα μιας φυλής που έζησε στην υποτέλεια για αιώνες και ποτέ δεν φαντάστηκε ότι θα μπορούσε να ζήσει μια τέτοια απόλυτη στιγμή ανάτασης.

Αυτά τα ολίγα παραδείγματα αποδεικνύουν την ενότητα και τον άρρηκτο δεσμό Ορθοδοξίας και Ελληνισμού.

Ακόμη και ο Παπανούτσος, ο παρεξηγημένος αυτός παιδαγωγός και φιλόσοφος, ομιλών στη Βουλή των Ελλήνων, λίγο πριν το θάνατό του, διακήρυξε ότι η Ορθοδοξία και ο Ελληνισμός «είναι μαζί ζυμωμένα».

Η εκπαίδευση των Ελληνοπαίδων επί τουρκοκρατίας.

Τον πρώτο καιρό της οθωμανικής κατάκτησης το σκοτάδι της αμάθειας σκέπασε τους Έλληνες που ζούσαν στην επικράτεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας "Ο ήλιος εσκοτείδιασε και το φεγγάρι εχάθη", τραγουδούσε ο λαός.

Εικόνα 41 Η Μεγάλη του Γένους Σχολή

Βέβαια, έναν χρόνο μετά την Άλωση, το 1454, άρχισε να λειτουργεί στην έδρα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, την Κωνσταντινούπολη, η **Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή**, ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα (κατά τα πρώτα 100 χρόνια ως ένα απλό σχολείο) το οποίο, εκτός από την εγκύκλιο παιδεία (την γενική παιδεία), ήταν υπεύθυνο θεολόγων και κληρικών και για την μελέτη της χριστιανικής πίστης, υπεύθυνο για την κατάρτιση των ελληνοπαίδων.

Στην υπόλοιπη αυτοκρατορία, όμως,

τα πράγματα ήταν αρκετά άσχημα:

Οι περισσότεροι μορφωμένοι κατέφυγαν στην πολιτισμένη και χριστιανική Δύση (μεταφέροντας τις γνώσεις τους και βοηθώντας στην διάδοση των ελληνικών γραμμάτων), με συνέπεια ο σκλαβωμένος λαός να μένει χωρίς δασκάλους και σχολεία.

Οι πρώτες απόπειρες εκπαίδευσης μέσα στην σκλαβιά έγιναν από την Εκκλησία, αφού οι ιερείς ήταν οι μοναδικοί σχεδόν εγγράμματοι σε κάθε χωριό, άρα και οι μόνοι που μπορούσαν να μάθουν τα παιδιά γράμματα, και μάλιστα μέσα από τα μοναδικά βιβλία που υπήρχαν διαθέσιμα, τα εκκλησιαστικά.

Χρέη δασκάλου έκανε ο ιερέας ή ο-ποιοσδήποτε άλλος που ήξερε ανάγνωση και γραφή και για τις υπηρεσίες του αυτές κάποιες φορές πληρωνόταν από τους μαθητές.

Όπου επέτρεπαν οι συνθήκες τα σχολεία ήταν υπαίθρια, αλλιώς το μάθημα γινόταν στους ναούς ή και σε κάποια σπίτια.

Τα κορίτσια δεν πήγαιναν στο σχολείο. Αυτά που ήταν πιο πλούσια, έπαιρναν μαθήματα στο σπίτι.

Το ίδιο όμως έκαναν και τα πιο πλούσια αγόρια.

Τα πρώτα αυτά σχολεία, τα "κοινά", λέγονταν και σχολεία των ιερών γραμμάτων, επειδή εκεί δινόταν βάση στην θρησκευτική εκπαίδευση και τα παιδιά μάθαιναν γράμματα από εκκλησιαστικά βιβλία.

Τα πιο πολλά σχολεία εμφανίζονται από τον 17ο αιώνα και μετά. Είναι κυρίως σχολεία μέσης και ανώτερης εκπαίδευσης.

Οι μαθητές διδάσκονταν την αρχαία ελληνική γλώσσα και, αργότερα, φιλοσοφικά και επιστημονικά μαθήματα.

Από τις αρχές του 19ου αιώνα άρχισαν να εμφανίζονται τα Νεωτερικά Σχολεία, τα σχολεία δηλαδή στα οποία κυκλοφορούσαν οι ιδέες του Διαφωτισμού.

Οι ιδέες αυτές, βέβαια, καθόλου δεν άρεσαν στους εκπροσώπους της Εκκλησίας.

Πολλοί πατριάρχες και ιερωμένοι πολέμησαν τα νέα σχολεία, λέγοντας πως τα μαθηματικά και οι επιστήμες ήταν επικίνδυνα για την νεολαία και πως αρκούσε μόνον η διδασκαλία του Ευαγγελίου.

Στο ίδιο συντηρητικό πνεύμα κινήθηκαν και άλλες ενέργειες του Πατριαρχείου, ακόμα και μέχρι την εποχή που ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση.

Πολλά από τα πιο προοδευτικά σχολεία λειτούργησαν σε πόλεις της περιφέρειας (Ιωάννινα, Σμύρνη, Τραπεζούντα, κλπ.).

Τα πιο σημαντικά ως προς τα προγράμματα σπουδών σχολεία λειτούργησαν στις πλούσιες παροικίες της Ιταλίας και τις ηγεμονίες της Μολδαβίας και της Βλαχίας.

Η Ακαδημία στο Ιάσιο, που ιδρύθηκε το 1707, διακρίθηκε ως ένα από τα σπουδαιότερα σχολεία του υπόδουλου ελληνισμού.

Σημαντικά ελληνικά σχολεία

Η Πατριαρχική Σχολή της Κωνσταντινούπολης (το σημαντικότερο ελληνικό σχολείο στην Τουρκοκρατία). (1454 – 2009).

Εικόνα 42 Πατριαρχική Σχολή Κων/πολη

Η ανίδρυση του Πατριαρχείου σήμανε και την ανίδρυση της παιδείας του γένους ως ενός από τους κατεξοχήν τομείς της μέριμνας της Εκκλησίας.

Η εμφάνιση της πατριαρχικής σχολής το 1454 υπήρξε η συμβολική έκφραση αυτής της «ανίδρυσης» της παιδείας του γένους.

Η λειτουργία στην Κωνσταντινούπολη της πατριαρχικής σχολής ήδη από το έτος 1454 αποτέλεσε ένα, ίσως αρχικά το μόνο, από τα «αμυδρά και διψαλέα λυχνάρια [τα] αραιότατα κείμενα μεταξύ παχυλοτάτου σκότους»

στον χάρτη της παιδείας του γένους.

Ευαγγελική Σχολή, στην Σμύρνη.

Εικόνα 43 Ευαγγελική Σχολή

Η Ευαγγελική Σχολή έχει μια μεγάλη ιστορία. Ιδρύθηκε το 1717 (κατ' άλλους το 1733) στη Σμύρνη και για διακόσια χρόνια υπήρξε το σημαντικότερο εκπαιδευτικό ίδρυμα της πόλης αυτής.

Το 1922, με τη μικρασιατική καταστροφή, έπαψε να λειτουργεί και επανιδρύθηκε στη Νέα Σμύρνη το 1934.

Η Αθωνιάδα Σχολή, στο Άγιο Όρος

Εικόνα 44 Αθωνιάδα Σχολή

Στο Άγιο Όρος με την επωνυμία «Αθωνιάς Σχολή» λειτούργησαν κατά περιόδους διάφορες σχολές.

Στην Ι.Μ. Μεγίστης Λαύρας πρώτος ο Άγιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης δημιουργεί σχολείο. Μέχρι και σήμερα οι μοναχοί ονομάζουν τον χώρο που γινόταν τότε τα μαθήματα «σχολείο».

Οργανωμένη όμως σχολή, σύμφωνα με τις μαρτυρίες που έχουμε, ιδρύεται κα-

τά την εποχή της φιλολογικής και καλλιτεχνικής ανθήσεως επί της δυναστείας των Παλαιολόγων, τον ΙΓ' (13 Ο) αιώνα, στο Ιδρυτικό κελί Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος με την επωνυμία «Ιβηρική Θεολογική σχολή», η οποία αποτελεί καθαρώς Ελληνική σχολή.

Το ΙΖ' (17 Ο) παρατηρούμε πιεστικές προσπάθειες των παπικών να εισέλθουν στο περιβόλη της Παναγίας και να ιδρύσουν Σχολή και μονή.

Η Αγία του Χριστού Μεγάλη Εκκλησία με αγωνία αμύνεται και με πολλές προσπάθειες απομακρύνει τον κίνδυνο.

Το 1749 οι Βατοπαιδινοί Πατέρες με τις φιλότιμες προσπάθειες του Προηγούμενου «Μελετίου και την προτροπή του Πατριάρχου Κων/πόλεως Κυρίλλου του Ε' (1748-1751,1752-1757), ο οποίος εκδίδει και το σχετικό Σιγγίλιο, πρωτοστατούν στην ίδρυση σχολείου κοντά στην Ι.Μ. Βατοπαιδίου και το οποίο ονομάζεται αργότερα από τον Ευγένιο Βούλγαρη « Αθωνιάς Εκκλησιαστική Ακαδημία».

Το Κρυφό Σχολειό

Σε όλη σχεδόν την περίοδο της Τουρκοκρατίας τα σχολεία, όπως είδαμε παραπάνω, λειτουργούσαν νόμιμα και μερικά, όπως η Πατριαρχική Σχολή της Κωνσταντινούπολης ή η Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης, ήταν ιδιαίτερος σημαντικά.

Εικόνα 45 Κρυφό Σχολειό

Μάλιστα, η Πατριαρχική Σχολή της Κωνσταντινούπολης λειτουργούσε συνεχώς σε όλη την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Υπήρχαν όμως περίοδοι κατά τις οποίες η εκπαίδευση γενικά στον ελλαδικό χώρο ήταν ανύπαρκτη ή, σχεδόν, ανύπαρκτη.

Μία τέτοια περίοδος ήταν ο πρώτος αιώνας της σκλαβιάς, που ήταν και η πιο δύσκολη περίοδος για τους Έλληνες.

Εκείνα τα χρόνια ήταν τόσες οι δυ-

σκολίες επιβίωσης των σκλαβωμένων, ώστε η εκπαίδευση να μην αποτελεί προτεραιότητα για εκείνους.

Ταυτόχρονα, όπως είπαμε και πριν, τα παιδιά που ήθελαν – και μπορούσαν – να μάθουν λίγα γράμματα δεν είχαν άλλη δυνατότητα παρά να πηγαίνουν στους ιερείς των χωριών, τους μόνους πιο μορφωμένους. Και βέβαια οι ιερείς δεν είχαν άλλα βιβλία, παρά μόνον τα εκκλησιαστικά.

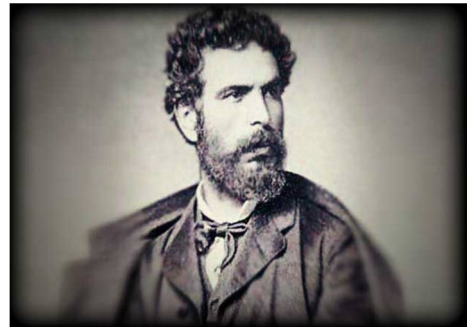
Εκτός από τον πρώτο αιώνα, όμως, υπήρξαν και άλλες περίοδοι κατά τις οποίες η πρόσβαση στην εκπαίδευση ήταν δύσκολη:

Σε περιόδους αναταραχής και εξεγέρσεων οι Τούρκοι, ως αντίποινα, είναι εξαιρετικά πιθανό να έπαιρναν μέτρα εναντίον των δικαιωμάτων των ραγιάδων, άρα και εναντίον των σχολείων.

Και σε "ήσυχες" εποχές, όμως, κατά τις οποίες η εκπαίδευση των Ελλήνων δεν απασχολούσε τους Τούρκους, σε κάποιες περιοχές ίσως υπήρχαν κατά καιρούς πασάδες οι οποίοι, για τους δικούς τους λόγους, εμπόδιζαν την λειτουργία των σχολείων, άρα και την μόρφωση των υποδούλων.

Όλα αυτά, και σε συνδυασμό με τον παρακάτω πίνακα [Εικόνα 41] του Νικολάου Γύζη ("Το Κρυφό Σχολειό", 1885).

Το σίγουρο, από τις ιστορικές πηγές και από

Εικόνα 46 Νικόλαος Γύζης

Εικόνα 47Κρυφό Σχολειό Ν. Γύζη

την πληθώρα των σχολείων που λειτουργούσαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία, είναι πως οι Τούρκοι σε γενικές γραμμές δεν απαγόρευαν την ύπαρξη σχολείων.

Για την ακρίβεια, δεν ενδιαφέρονταν καν για το αν θα μαθαίνουν γράμματα οι ραγιάδες.

Αντίθετα, από μία εποχή και μετά χρειάζονταν τους μορφωμένους Έλληνες για να τους χρησιμοποιούν στην στελέχωση του κρατικού μηχανισμού (όπως βλέπουμε από τις επίσημες θέσεις που κατείχαν στο οθωμανικό κρά-

τος οι Έλληνες Φαναριώτες).

Η δημοτική ποίηση και τα δημοτικά τραγούδια στους χρόνους της Τουρκοκρατίας και κατά την επανάσταση του 1821.

Αμέτρητος, αμύθητος και αθάνατος θησαυρός η δημοτική ποίηση για τους αγώνες της Ρωμιοσύνης για ελευθερία στους χρόνους της Τουρκοκρατίας και την επανάσταση του 1821.

Οι σκληροί αγώνες της κλεφτουριάς έθρεψαν τους στίχους και τις ιδέες του πρωτεργάτη και εξαγέλλου της ελληνικής ελευθερίας, αλλά και των άλλων χριστιανικών λαών της Βαλκανικής χερσονήσου εναντίον κάθε μορφής τυράννων, Ρήγα Βελεστινλή.

Στο γνωστό του πατριωτικό εμβατήριο «Θούριος» στιχουργεί:

*«Τι σ' ωφελεί αν ζήσεις και είσαι στη σκλαβιά;
Στοχάσου πως, σε ψένουν καθ' ώραν στη φωτιά
... πώς οι προπάτορές μου ορμούσαν σαν θειριά
Για την ελευθερίαν πηδούσαν στη φωτιά.
Έτσι κι εμείς αδέρφια ν' αρπάξωμεν για μια
Τ' άρματα και να βγούμε απ' την πικρή σκλαβιά».*

Εικόνα 48 Θούριος του Ρ. Βελεστινλή

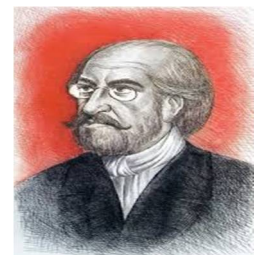

Εικόνα 49 Φώσκολος

Η ποίηση του Ελληνοϊταλού ποιητή Φώσκολου, εμπνευσμένη από τους αγώνες των ευρωπαϊκών λαών κατά της απολυταρχίας, επηρεάστηκε από τη δημοτική ποίηση και ιδιαίτερα το λαϊκό τραγούδι των Επτανήσων απ' όπου κατάγεται.

Ο υπόδουλος ελληνικός λαός που αγωνίζεται κατά των Οθωμανών εμπνέεται από τις εθνεγερτικές «Ωδές» του Ανδρέα Κάλβου:

*«Τρέξατε αδέρφια, τρέξατε
Ψυχαί θερμαί γενναίαι
Εις τον βωμόν, τριγύρω,
Της πατρίδος ασπρόποντα
Τρέξατε πάντες.
Ας παύωσ' Οι διχόνια
Που ρίχνουσι τα έθνη
Τυφλά, υπό τα σκληρότατα
Ονύχια των άγρυπνων
Δολίων τυράννων».*

Εικόνα 50 Αν. Κάλβος

Ο 15σύλλαβος του δημοτικού τραγουδιού εμπνέει τα ποιητικά αριστουργήματα του Διονύσιου Σολωμού «Οι ελεύθεροι πολιορκημένοι», «Οι χαιρετισμοί», «Ο Λάμπρος», καθώς και τις ελεγείες του για τους θανάτους του Μ. Μπότσαρη και του Λόρδου Βύρωνα.

Η γλώσσα του δημοτικού τραγουδιού και ο λαϊκός πολιτισμός συγκινούν από τις αρχές του 17ου αιώνα τους πρώτους δημοτικιστές, Νικόλαο Σοφιανό, τον φωτισμένο και μαρτυρικό πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλο Λεύκαρι, όπως και τους Βηλαρά και Χριστόπουλο στις αρχές του 19ου αιώνα, διδασκάλους στις σχολές των Ιωαννίνων.

Το έργο των μεγάλων στοχαστών του Γαλλικού διαφωτισμού, Βολτέρου, Μοντεσκιέ, Ντιντερό, Ρουσό, οι ιδέες και το έργο του Ρήγα Βελεστινλή, έθρεψαν τους πρωτεργάτες της νεοελληνικής πνευματικής αναγέννησης, τους κορυφαίους εκπροσώπους της Αδαμάντιο Κοραή και Κωνσταντίνο Κούζα, δάσκαλο στη Λάρισα και την Τεργέστη.

Αυτές τις ιδέες υπηρέτησαν επίσης ο «Φιλικός» δραματουργός Γ. Λασσάνης, ο πρώτος Έλληνας επαγγελματίας ηθοποιός Κωνσταντίνος Αριστίας, που έπεσε μαχόμενος στις τάξεις του «Ιερού Λόχου», ο θεατράνθρωπος από την ελληνική παροικία της Οδησού, Σπύρος Δρακούλης, και ο Π. Ανδρόνικος στο Κίνσοβο (Ρωσία) ο οποίος και μας κληροδότησε το, αργότερα μελοποιημένο, ακόλουθο ποίημα:

*«Ω παιδιά μου, ορφανά μου,
Σκορπισμένα εδώ κι εκεί,
Διωγμένα,
Υβρισμένα,
Απ' τα έθνη παν' εκεί
Ευπνείστε τέκνα,
Κι ήλθεν η ώρα
Ευπνείστε όλα,
Τρέξατε τώρα
Κι ήρθεν, ο Δείπνος ο Μυστικός!»*

Εικόνα 51 Βίλχελμ Μίλερ

Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε και τους κορυφαίους του ευρωπαϊκού ρομαντισμού, τον Γερμανό Βίλχελμ Μίλερ, τον Άγγλο Λόρδο Βύρωνα και τον Ρώσο Αλέξανδρο Πούσκιν, παθιασμένους υποστηρικτές της εθνεγερσίας του 1821.

Ο αποκαλούμενος «Έλληνας» Βίλχελμ Μίλερ, ο οποίος το 1821-27 έγραψε 52 θαυμάσια ποιήματα «Τραγούδια των Ελλήνων», τους έδωσε τον τίτλο «Αφιέρωμα για τον ηρωικό αγώνα».

Καυτηριάζει τις ωμότητες των Τούρκων κατακτητών, την εχθρότητα της «Ιεράς Συμμαχίας» και τον κυνισμό της Μ. Βρετανίας στα πρώτα χρόνια της επανάστασης.

Στο ποίημά του «Η Ελλάδα και ο κόσμος», μεταξύ άλλων, γράφει:

*Χωρίς τη Λευτεριά τι θα ήσουν εσύ, Ελλάδα;
Χωρίς εσένα, Ελλάδα, τι θα ήταν ο κόσμος;
Ελάτε σεις λαοί απ' όλες τις Χώρες
Δείτε τα στήθια που σας θήλασαν
Με το καθαρό γάλα της σοφίας.*

Ο «αποστάτης» της αριστοκρατικής τάξης Λόρδος Βύρων, που έκανε υπόθεση ζωής την ελευθερία της Ελλάδας και, αγωνιζόμενος γι' αυτήν, πέθανε στο Μεσολόγγι το 1824, έγραψε ουκ ολίγα έξοχα ποιήματα, από τα οποία διαλέγουμε ελάχιστα σπαράγματα:

Εικόνα 52 Λόρδος Βύρων

*«Με ποτάμια από τα αίματα
Κατακτιέται η λευτεριά
Ή στη μάχη θα πέσουμε
Ή θα ζήσουμε ελεύθερα πια»*

Εικόνα 53 Αλεξ. Πούσκιν

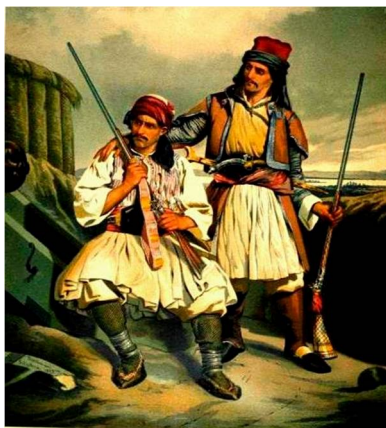
Ο μέγας Ρώσος ποιητής Αλέξανδρος Πούσκιν, θαυμαστής της ποίησης του Βύρωνα (όπως επισημαίνει ο άριστος γνώστης της ρωσικής λογοτεχνίας, Μήτσος Παπαλεξανδρόπουλος, οι ρωσικές φωνές του ποιητικού φιλελληνισμού προέρχονταν οι περισσότερες από το φιλελεύθερο πνεύμα των Ρώσων αριστοκρατών και το ριζοσπαστικό κίνημα των «Δεκεμβριστών») και ενθουσιασμένος από το κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη στη Μολδοβλαχία, αναφωνεί:

*«Εμπρός στυλώσου Ελλάδα επαναστάτισσα
Βάστα γερά στο χέρι τ' άρματά σου,
Μάταια δεν ξεσηκώθηκε ο Όλυμπος
Η Πίνδος, οι Θερμοπύλες δοξάσμά σου
Απ' τα βαθιά σου σπλάχνα ξεπετάχτηκε
Η λευτεριά ολόφωτη, γενναία
Κι από τον τάφο του Σοφοκλή απ' τα μάρμαρα
Της Αθήνας πάντα ιερά σου και νέα
Θεών και ηρώων πατρίδα, σπάζεις άξαφνα
Το ζυγό σου και την ενάντια μοίρα
Με την ηχώ που βγαίνει του Τυργαίου σου
Του Μπάιρον και του Ρήγα άξια λύρα».*

Έτσι λοιπόν, μπορούμε να πούμε ότι η ποίηση πρωτοστάτησε στους αγώνες των Ελλήνων για την ελευθερία.

Το Ντύσιμο την Εποχή της Επανάστασης του 1821

Μετά την απελευθέρωση το ντύσιμο των Ελλήνων αρχίζει να έχει Ευρωπαϊκές επιρροές. Ίσως να μη ντύνονται ακόμα όλοι «Ευρωπαϊκά» αλλά και οι Ελληνικές φορεσιές αρχίζουν να παίρνουν πολλές μεταλλαγές.

Οι στολές της προεδρικής φρουράς και οι τυποποιημένες και πανομοιότυπες «παραδοσιακές ενδυμασίες» που υπάρχουν σήμερα μικρή σχέση είχαν με τις πραγματικές φορεσιές της εποχής.

Σύμφωνα με τον Τάκη Λάππα το ντύσιμο από τα χρόνια 1600-1829 είναι ένα σπουδαίο θέμα για έρευνα, γιατί το θέαμα που παρουσιάζει η υπόδουλη Ελλάδα δεν απαντάται σε καμία άλλη σχεδόν χώρα του κόσμου.

Δηλαδή δεν υπάρχουν μικροπαραλλαγές από περιοχή σε περιοχή, αλλά ολότελα αλλιώς το ντύσιμο από ένα χωριό στο άλλο, χωριά που η απόστασή τους ήταν δυο ώρες δρόμος.

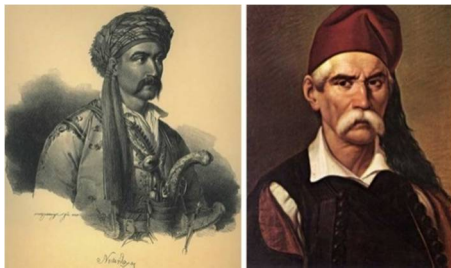
Σχεδόν κανείς γειτονοχωρίτης δεν ήταν όμοια ντυμένος και αυτό ξεχώριζε περισσότερο στο γυναικείο ντύσιμο.

Τα χρόνια εκείνα μπορούσες μια χαρά να καταλάβεις αμέσως πούθε κρατάει ο ξενοχωρίτης. Όχι από την προφορά και τους ιδιωτισμούς του, μα αρκούσε η φορεσιά του για να προδώσει το χωριό του.

Το ίδιο μπορούσε κανείς να τους ξεχωρίσει επαγγελματικά ή ταξικά. Αλλιώς ντυνόταν ο κοτζαμπάσης, αλλιώς ο προύχοντας, ο προεστός, ο γεωργός, ο τσοπάνης, ο ξωτάρης... Στην συνέχεια θα δούμε το ντύσιμο Ρουμελιωτών και Μοραϊτών. Το ντύσιμο στην επανάσταση κρατήθηκε το ίδιο πού είχαν οι κλέφτες και οι αρματολοί.

Κεφάλι

Φορούσαν ένα μικρό στρογγυλό και κοφτό κόκκινο φέσι, που γύρω στη βάση του το τύλιγαν με μαντηλοδεσιά. Η μαντυλοδεσιά ήτανε τριών ειδών: μεταξωτό μαντήλι ή κασπαστή, το χρυσοκέντητο πόσι, και άσπρη βαμβακερή πλουμιστή σερβέτα.

Εικόνα 54 Νικηταράς - Μαυρομιχάλης

Στο σημείο αυτό της φορεσιάς τους βρίσκει κανείς την Τούρκικη επίδραση.

Σαν παραδείγματα από γνωστούς καπεταναίους και χαλκογραφίες εκείνης της εποχής φανερώνεται ότι κασπαστή είχανε μονάχα οι Αθηναίοι, πόσι ο Νικηταράς, οι Μαυρομιχαλαίοι, ο Μακρυσέας Αντρούτσος κι ο Πανουργιάς.

Πολλοί δε φορούσαν μαντηλοδεσιά, μα σκέτο μικρό κοφτό φέσι που στην κορυφή του είχε λίγη φούντα. Τέτοιο συνήθιζε πάντα ο Γκούρας και ο Κολοκοτρώνης.

Εικόνα 56 Γ. Καραϊσκάκης

Την περικεφαλαία του ο Γέρος την είχε από τότε που ήταν μαγκιόρος – ταγματάρχης – του Εγγλέζικου στρατού στα Επτάνησα το 1808 και την έβαζε στις επίσημες στιγμές της ζωής του, όπως και το θώρακά του.

Εικόνα 55 Κολοκοτρώνης

Άλλοι φορούσαν μεγάλο τουρλωτό κόκκινο φέσι όπως ο Καραϊσκάκης, οι Πετμεζάδες, κι η φούντα του ήταν μικρή και σ' αυτό και στέκονταν στην κορυφή.

Μακριά φούντα όσο σχεδόν ολόκληρο το φέσι φορούσαν αργότερα στα χρόνια του Όθωνα κι ήταν παρμένη απ' τους Σουλιώτες που τόσο τη συνήθιζαν.

Αυτή έγινε και το επίσημο στοιχείο της φορεσιάς της προεδρικής φρουράς (Βασιλικής παλαιότερα). Και γενικότερα η στολή της προεδρικής φρουράς ακολουθεί την στολή των Σουλιωτών σε μεγάλο βαθμό.

Επίσης πολλοί φτωχοί αγωνιστές φορούσαν ένα απλό συνήθως μαύρο μαντήλι στο κεφάλι. Γενικά τους προηγούμενους αιώνες στην Ευρώπη αλλά και στην Ανατολή το μέγεθος του καπέλου που φορούσε κανείς ήταν ανάλογο της κοινωνικής του τάξης και της εξουσίας του.

Εικόνα 57 Φέσι

Τα καπέλα των αξιωματούχων ήταν συνήθως πολύ μεγάλα, όπως και των αρχιερέων που ήταν πολύ ψηλότερα από τα σημερινά.

Μαλλιά

Εικόνα 58 Γ. Δράκος

Απ' τη μαντηλοδεσιά τους ή το φέσι, ξεχύνονταν ως τις πλάτες τα καλοχτενισμένα μακριά μαλλιά τους. Γιατί τότε δεν κόβανε κοντά τα μαλλιά τους, μα τ' αφήνανε περήφανα σαν χαίτη να ξανεμίζουν στους ώμους τους.

Για να γυαλίζουν και να στέκουν καλοχτενισμένα τα άλειφταν με λάδι ή μεδουλάρι, αλοιφή καμωμένη από μεδούλι και μυρωδικά.

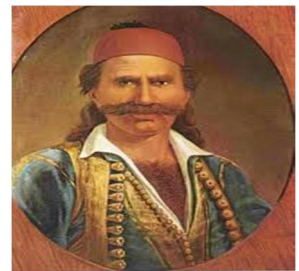
Οι Μοραΐτες συνήθιζαν πιο μακριά τα μαλλιά τους απ' τους Ρουμελιώτες. Κι απόμειναν ξακουστά τα ξανθά και σγουρά μαλλιά των Μαυρομιχάληδων.

Γελέκι

Στο κορμί φορούσαν εσωτερικά το άσπρο πουκάμισο, όχι όμως φαρδομάνικο όπως τα μεταγενέστερα χρόνια. Πάντα ξεκούμπωτο και ανοιχτό μπροστά στο στήθος, χειμώνα καλοκαίρι.

Ύστερα βάζανε το γελέκι, κι από πάνω τη φέρμελη με τις δυο αράδες ασημοκεντημένα μεγάλα κουμπιά. Μερικοί και αργότερα όλοι, αντί για φέρμελη βάζανε το μεϊντάνι που η διαφορά τους ήταν στο ότι στη φέρμελη φορούσαν τα μανίκια, ενώ στο μεϊντάνι ήταν ψεύτικα φοδραρισμένα με κόκκινο πανί και βρίσκονταν στις πλάτες πίσω σταυρωτά.

Τα μεϊντανογίλεκα όπως λέγανε το γελέκι ή το μεϊντάνι, ήταν πάντα κεντημένα με χάρτσια μεταξένια πολύχρωμα και χρυσάτερτρηια, κορδόνια.

Εικόνα 59 Οδ. Ανδρούτσος

Φουστανέλα

Ζωσμένη στη μέση τους κρεμόταν γύρω τους η φουστανέλα. Στους καπεταναίους και τους γέροντες ήταν μακριά ίσα με το γόνατο και κάτω ακόμα, με πυκνές και πολλές πτυχές, δίπλες ή λαγκιόλια όπως τις λέγανε.

Εικόνα 60 Παραδοσιακή φουστανέλα

Για τα παλληκάρια και τους νεώτερους ήταν κοντή η φουστανέλα ως τους μηρούς και πιο ελαφριά με λιγότερες δίπλες.

Στη Ρούμελη συνηθίζονταν πιο πολύ η κοντή με πολλές δίπλες – όπως σήμερα της προεδρικής φρουράς – ενώ στο Μοριά μακριά κι όχι πολύ πυκνή.

Η φουστανέλα ήταν καθιερωμένη σ' όλη τότε την Ελλάδα. Για αυτό όσους έρχονταν απ' το εξωτερικό ντυμένοι «Ευρωπαϊκά» τους λέγανε πειραχτικά ψαλιδοκέριδες ή σπλινάντερους.

Τους νησιώτες και τους ναυτικούς με τις βράκες τους λέγανε ντουντούμιδες ή χαλτούπιδες.

Η φουστανέλα μ' όλο που ήταν καμωμένη με άσπρο ύφασμα σπάνια κρατούσε για πολύ την όψη της. Τη χρησιμοποιούσαν για πολλές δουλειές. Μ' αυτή σκούπιζαν το πρόσωπό τους και τα χέρια τους, το σουγιά τους και καμιά φορά τ' άρματά τους.

Εικόνα 61 Νησιώτικη Βράκα

Πολλά παλληκάρια για να μην πιάνει η φουστανέλα τους εύκολα «λέρα» την άλειψαν με ξύγκι!

Πολλοί επίσης από τους αγωνιστές δε γνωρίζανε τι θα πει σώβρακο, το απόφευγαν μια και τους σκέπαζε τόσο καλά η φουστανέλα τους.

Υποδήματα

Τα πόδια τους τα σκέπαζαν ως πάνω στα σκέλια με τις μακριές άσπρες κάλτσες, που τις λέγανε βλαχόκαλτσες.

Τις ύφαιναν από τραγόμαλλο και είχανε ειδικότητα στην κατασκευή τους στα Άγραφα.

Οι τσόχινες μαύρες κάλτσες, κι' ύστερα κόκκινες – μοιάζανε με τις γκέτες – σκέπαζαν μονάχα τη γάμπα και το πάνω μέρος του παπουτσιού και φορέθηκαν στα οθωνικά χρόνια.

Στο Εικοσιένα αυτές οι κάλτσες ήταν άγνωστες. Η ποδεμή τους ήταν τα τσαρούχια, όχι όμως με φούντα μπροστά αλλά μυτερά. Τα έφτιαχναν με ακατέργαστο βοδινό δέρμα και ήταν πολύ ελαφρά και γερά.

Στα πόδια τους τα στήριζαν δένοντάς τα γύρω στη γάμπα τους με φαρδύ λουρί – τις θηλιές – και το λουρί αυτό το έπιαναν απ' την κάλτσα τους κάτω απ' το γόνατο με το τσαρουχοτόκα.

Υπήρχε και άλλος τρόπος να πιάσουν τα τσαρούχια τους με ένα πισινό λουρί, το τσαγκαρόλουρο.

Τα πρώτα τα φορούσαν στη Ρούμελη, ενώ τ' άλλα στο Μοριά. Οι φτωχότεροι φορούσαν γουρνοτσάρουχα, φτιαγμένα από δέρμα χοίρου.

Εικόνα 62 Τσαρούχια

Εικόνα 63 Γουρνοτσάρουχα

Ντουλαμάς

Η φορεσιά κλείνει με τον ντουλαμά. Τον ρίχνανε πάνω τους σαν έπιανε κρύο και ήταν φτιαγμένος από τσόχα που την κεντούσαν με μαύρο μετάξι.

Ο ντουλαμάς έφτανε ως τη μέση. Για τη βαρυχειμωνιά όμως είχανε τις φλοκάτες. Ήταν χωρίς μανίκια σαν τις παλιές μπέρτες κι' έφταναν ως κάτω απ' το γόνατο.

Εικόνα 64 Ο ντουλαμάς

Τις ύφαιναν με «φλόκο» - κρόσια – που τον φορούσαν από μέσα για να ξεσταίνονται πιο πολύ και το συνηθισμένο χρώμα του ήταν το άσπρο.

Σαν βρίσκονταν έξω το χειμώνα, χρησιμοποιούσαν τη φλοκάτα για στρωσίδι και για σκέλασμα. Για τον ίδιο σκοπό άλλοι είχανε την κάπα – ίδιο σχέδιο με τη φλοκάτη φτιαγμένη όμως από τραγόμαλλο και βαλμένη στις νεροτριβές για να πήξει και να μην περνάει η βροχή και το κρύο.

Σελλάχι

Συμπλήρωμα στην κύρια φορεσιά τους ήταν το σελλάχι. Το έζωναν στη μέση τους, αλλά να πιάνει στα πλάγια στην αριστερή μεριά και μπροστά το μισό αριστερό πλευρό.

Ήταν φτιαγμένο από τσόχα κόκκινη, σπάνια μαύρη, φύλλα - φύλλα για να κάνουν τις θήκες και κεντημένο με πολλών τεχνολογιών χρυσά κεντήματα, μα τα πιο συνηθισμένα δράκοντες και γοργόνες.

Εικόνα 65 Σελλάχι

Ανεξήγητο μένει γιατί οι στερειανοί αγαπούσαν τα θαλασσινά πλουμίδια, όπως και αυτά που στόλιζαν τις γκλίτσες και τις πίπες τους. Το πέτσινο σελλάχι φορέθηκε στα χρόνια του Όθωνα.

Στις μέσα θήκες του σελλαχιού έβαζαν το ασημένιο τάσι τους για να πίνουν νερό, το τσαγκαροσουβλι για να μπαλώνουν τα τσαρούχια τους, την «ώρα» τους όπως λέγανε το ρολόγι, κι αν ξέρανε γράμματα και μπορούσαν να χαράζουν την υπογραφή τους, το ασημένιο καλαμάρι με το φτερό.

Σε κάποια άκρη πάντα θα βρισκόταν και το αντίδοτο φάρμακο για τα δηλητήρια, το παντσεχρί. Μα δεν ήταν μονάχα αυτά που έπαιρνε το σελλάχι, πιο κάτω θα δούμε τα υπόλοιπα.

Στολίδια

Την όλη τους φορεσιά συμπλήρωναν και τα στολίδια τους, τα τσαπράζια ή τουσλούκια, όπως τα έλεγαν.

Πρώτο ήταν το κουτσέκι. Στόλισμα ασημωμένο που στις τέσσερες πλευρές του κρεμόνταν σειρά από ψιλές αλυσίδες και κάλυπτε ολόκληρο το στήθος.

Στηρίζονταν με θηλιές στις τέσσερες άκρες του στήθους, με τρίγωνα θηλικωτήρια που είχαν ζωγραφισμένο πάνω τους με σαββάτι (μαύρο σμάλτο) συνήθως το δικέφαλο αητό και στη μέση το κουτσέκι σε μεγάλη πλάκα είχε τους πολεμικούς αγίους, τον Αη-Γιώργη και τον Αη-Δημήτρη.

Επειδή τα πιο πολλά τσαπράζια ήταν ζωγραφισμένα με σαββάτι, τα λέγανε σαββαλίδικα.

Απ' το αριστερό τους ώμο ήταν κρεμασμένο μ' ασημένια αλυσίδα το στρογγυλό χαϊμαλί που έκλεινε μέσα του διάφορα φυλαχτά. Στις δυο όψεις του είχε σκαλισμένα τον προστάτη άγιο του και το Βαγγελισμό ή την Ανάσταση.

Στην δεξιά μεριά είχαν μεριά είχαν το γυριστό ασημένιο σουγιά τους. Στο πίσω μέρος, στη μέση τους, στο λουρί του σελλαχιού, ήταν περασμένες οι δύο μπαλάσκες που πάνω τους είχαν πελεκημένη ανάγλυφα σχέδια π.χ. την Παρθένα Αθηνά.

Μέσα βάζανε τα φουσέκια για τα ντουφέκια τους. Αριστερά πάλι απ' τη λουρίδα του σελλαχιού κρεμόνταν τα φουσεκλίκια, με φουσέκια για τις κουμπούρες και μια θήκη που βάζανε τις τσακμακόπετρες, το μεδουλάρι, άλοιμα για τα ντουφέκια φτιαγμένο από μεδούλι και άλλες λιπαρές ύλες. Δεξιά μεριά κρεμόνταν κι η πέτσινη καπνοσακκούλα τους.

Όλα τούτα τα δένανε μ' ασημένια και πλουμιστά ζωστήρια. Μπροστά στον αριστερό μηρό, σε μακριά λουριά περασμένα – σε δυο σε τρεις αράδες – κρεμόνταν τα στρογγυλά ή και τρίγωνα ασημένια γαντζούδια ή τοκάδες.

Δυο όμοια γαντζούδια σκέπαζαν τα γόνατά τους. Τούτο το στόλισμα το συνήθιζαν πολύ πριν το 1800.

Και βλέπουμε να φοράει κάτι τεράστια ο πατέρας του Οδυσσέα, ο γερο Αντρούτσος όπως μας τον παρουσιάζει παλιά ζωγραφιά.

Άρματα

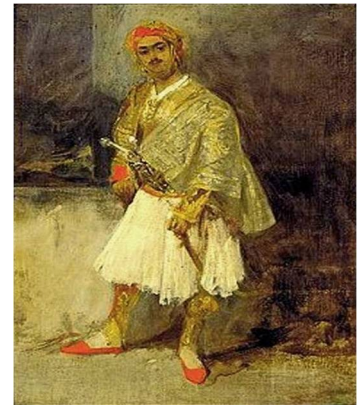
Δεν μπορούσε εκείνη την εποχή να νοηθεί η φορεσιά χωρίς τα άρματα.

Εικόνα 66 Άρματοσιά

Ήταν αναπόσπαστο μέρος. Γυμνοί και κουρελήδες πολλοί, μα χωρίς άρματα κανείς. Φλωροκαπνισμένα, ασημοστόλιστα, σκαλιστά και σαββατλίδικα.

Δεν είχε σημασία αν κάποιος ήταν πλούσιος ή φτωχός, καπετάνιος ή παληκάρι το μεράκι για τα άρματα ήταν το ίδιο. Τις περισσότερες φορές τα άρματα δεν ήταν αγορασμένα, αλλά λάφυρα αρπαγμένα από το χέρι ή το κορμί του εχθρού.

Κουμπούρες – Χαρμπί

Μέσα από το σελλάχι ξεπεταγόντανε πάντα δυο δίδυμες κουμπούρες. Παφίλια καιλαβή, μαλαματοκαπνισμένα ή από ασημί.

Εικόνα 67 Κουμπούρες

Στην έξω θήκη του σελλαχιού βρίσκονταν το χαρμπί – οβελός όπως τον έλεγαν οι λογιώτατοι.

Αυτό είχε πολλές χρήσεις. Όπως ήταν μέσα στη θήκη του, το χρησιμοποιούσανε βέργα για να γεμίζουν τις κουμπούρες. Όταν το ξεθηκαρώνανε γίνονταν φονικό όπλο στα χέρια του πολεμιστή. Ήταν κοφτερό και μυτερό, στρογγυλεμένο απ' όλες τις πλευρές. Μπροστά ήταν διχαλωτό και το μεταχειρίζονταν αντί για πηρούνι και με τη διχάλα πιάνανε και το κάρβουνο απ' το τσιμπούκι τους.

Γιαταγάνι

Απ' το σελλάχι ήταν έξω-έξω πιασμένο το γιαταγάνι. Μαχαίρι μισό μέτρο λάμα ή και περισσότερο, φτιαγμένο από γερό ατσάλι.

Εικόνα 68 Γιαταγάνι

Τα πιο καλά ήταν της Δαμασκού γνωστά με το όνομα δαμασκή. Ήταν τόσο γερά που τρυπούσαν λαμαρίνα και άντεχαν να κόψουν χοντρή αλυσίδα.

Το γιαταγάνι είχε τη λαβή αργυροσκαλισμένη και το θηκάρι του ασημοκαπνισμένο και πλουμιστό με γοργόνες και άγρια πουλιά. Μερικές φορές το θηκάρι ήταν από τομάρι αγριομερινού ή φιδιού.

Μπελ Χατζάρι - Τσεκούρι – Τοπούζι

Στη μέση του πολεμιστή, δεξιά μεριά από το λουρί του σελλαχιού βρίσκονταν πιασμένο το δίκοπο μικρό μαχαίρι, το μπελ χατζάρι.

Εικόνα 69 Μπελ Χατζάρι - Τσεκούρι - Τοπούζι

Αυτό το μεταχειρίζονταν πιο πολύ οι Τούρκοι, οι Έλληνες το είχαν όσοι το απέκτησαν σαν λάφυρο. Κατά την ίδια μεριά πιο πέρα ήταν ζωσμένο το τσεκούρι τους.

Τέτοιο συνήθιζαν να φέρουν μονάχα οι καπεταναίοι και ήταν συμβολικό. Είχαν ο Κολοκοτρώνης, ο Καραϊσκάκης, οι Μαυρομιχαλαίοι κ.ά.

Άλλο πράγμα η στραταρχική ράβδος, αυτή ήταν το Τούρκικο τοπούζι. Ένα ραβδί, δυο πιθαμές μάκρος που στη μια μεριά είχε ένα στρογγύ-

λεμα με χυτό μολύβι μέσα για να βαραίνει και στην άλλη μεριά τελείωνε σε βέλος αγκαθωτό.

Από παλιά το είχανε οι πασάδες και σαν έφερναν μπροστά τους κανένα φταίχτη και ήθελαν οι ίδιοι να τον τιμωρήσουν, αν το φταίξιμό του ήταν μικρό, με το στρογγύλεμα από το τοπούζι του δίνανε κάμποσες στο κεφάλι, αν παλι ήταν βαρύ το κρίμα τον τρυπούσαν στην κοιλιά με το βέλος.

Σπάθα – Πάλα

Απ' το αριστερό μέρος του κορμιού τους, από μεταξόπλεχτη λουρίδα, κρεμόντανε η αστραφτερή και καμπυλωτή πάλα.

Εικόνα 70 Σπάθα - Πάλα

Η λαβή της πάντα έμοιαζε με κεφάλι άγριου δράκοντα, που πολλές φορές πολύτιμα πετράδια στόλιζαν τα μάτια του.

Το θηκάρι ήταν όμορφα στολισμένο με ερπετά, λιοντάρια, αγριομερινά και η θήκη έκλεινε μοιάζοντας με ουρά δράκοντα.

Σε επιδέξια χέρια ήταν από τα πιο φονικά όπλα. Με μια σπαθιά μπορούσαν να κόψουν από τον ώμο άνθρωπο στα δύο. Ξακουστή ήταν η τέ-

χνη και η δύναμη του Γκούρα και του Νικηταρά στην πάλα.

Καριοφίλια

Ξακουστό ήταν το ντουφέκι του Εικοσιένα, το περίφημο καριοφίλι. Στην Ελλάδα πρωτοεμφανίστηκε γύρω στα 1700 και υπήρξαν πολλές εικασίες για το όνομά του.

Εικόνα 71 Καριοφίλια

Ο Σάθας υποστήριξε ότι πήρε το όνομά του από τον κατασκευαστή του στη Βενετία Carlo Figlio (Καρόλου Υιός).

Ο Βαλαωρίτης δίνει την ποιητική εξήγηση «Ωνομάσθησαν ούτω, διότι έφερον κεχαραγμένον εν κυκλοειδή ζώνη το ομώνυμον εύοσμον φυτόν όπερ καλούμεν καρυοφίλλι».

Άλλος πάλι, ο Λεβίδης, το μεταθέτει από την λέξη φυλλοκάρδι.

Όλα τα ντουφέκια τα λέγανε καριοφίλια, αντίθετα με εκείνα που κρατούσανε οι ταχτικοί που τους είχαν δώσει το όνομα «σολντάτοι».

Όμως αν και το σύνολο των ντουφεκιών έκλεινε στο όνομα καριοφίλι, τα ξεχωρίζανε σε είδη ανάλογα με το λαμνί (κάννη), τις φωτιές, το μάκρος του και τα παφίλια που το

κρατούσανε δεμένο στο κοντάκι, πέντε ως οκτώ παφίλια.

Μερικά από τα είδη καριοφιλίων ήταν: Φιλύντρα, Λαζαρίνα, Μιλιώνι, Νταλιάνι, Τρικιώνι, Αρμούτι, Γκιζαήρ, Σισανές, Ντάντσικα, Σαρμάς, Σαρμά-Σισανές, Χαρέ Σαρμά, Παπά Καριοφίλι, Ψαλιδιάς, Σαντέ, Μαντζάρι κ.ά.

Το καριοφίλι ήταν από τα αγαπημένα όπλα των αγωνιστών που τα βάφτιζαν και με ξεχωριστό όνομα. Ο Θανάσης Διάκος το έλεγε «παπαδιά», ο Καραϊσκάκης «Βασιλική», ο Δημ. Μακρής «Διάρο» κλπ. Χαρακτηριστική ήταν και παροιμία «γυναίκα, ντουφέκι και άλογο δεν δανείζεται».

Ο Οπλισμός των Ελλήνων κατά την επανάσταση.

Εικόνα 72 Οπλισμός της Επανάστασης

Η σύνδεση του Έλληνα με τα όπλα έχει βαθιές ρίζες, όπως έχει επισημανθεί. Από τους προεπαναστατικούς χρόνους, αρχές του 19ου αιώνα, τα όπλα της ηπειρωτικής Ελλάδας προέρχονταν κυρίως από την Ανατολή.

Αντίθετα οι νησιώτες προμηθεύονταν όπλα, τρομπάνια και πιστόλες από την αγορά της Ευρώπης και συγκεκριμένα από τη Μασσαλία, Ιταλία, Αγγλία και Ισπανία. Την προεπαναστατική περίοδο υπάρχει ποικιλία οπλισμού.

Το κυρίαρχο όπλο όμως που δεσπόζει στον ελλαδικό χώρο και κράτησε στα χέρια του ο Έλληνας μέχρι την απελευθέρωσή του ήταν το «καριοφίλι».

Η ονομασία του προέρχεται κατά μία εκδοχή από το φυτό καρύοφυλλον που σκαλιζόταν στη μια πλευρά της κάνης. Άλλη εκδοχή είναι το οπλοποιείο της Βενετίας Carlo e figli (Καρόλου και υιών), όπου κατασκευάζονταν πολλά καριοφίλια και ίσως να είναι η πιθανότερη.

Το καριοφίλι ήταν όπλο εμπροσθογεμές, λειόκανο και λειτουργούσε με μηχανισμό πυρόλιθο (τσακμακόπετρα). Το μήκος του ήταν μεταξύ 1,20 και 1,70 με ιδιόμορφο κοντάκι. Η μακριά κάνη επέτρεπε αρκετό βεληνεκές, αλλά για ευστοχία το όπλο έπρεπε να στηρίζεται.

Το καριοφίλι ήταν βαρύ και δύσχρηστο όπλο, ο δε μηχανισμός του πυρόλιθου πολλές φορές δεν πυροδοτούσε εξαιτίας κυρίως των καιρικών συνθηκών.

Τα παλαιότερα καριοφίλια τοποθετούνται χρονικά περίπου το 1750 και οι μηχανισμοί πυροδοτήσεώς τους προέρχονταν κυρίως από την Ιταλία.

Εκτός από το καριοφίλι οι κλέφτες και αρματολοί έφεραν επιπρόσθετα οπλισμό 1 ή 2 πιστόλες και επιπλέον μαχαίρα, γιαταγάνι (χαντζάρα) και πάλα (σπάθα).

Οι πιστόλες ήταν επίσης βραχύκανα, λειόκανα όπλα με μηχανισμό πυρόλιθου και ανάλογα με την προέλευσή τους, διακρίνονται σε ευρωπαϊκές, ανατολίτικες ή αρ-

Εικόνα 73 Καριοφίλι

βανίτικες. Εφέροντο στη ζώνη, «σελάχι», του πολεμιστή σε διαμορφωμένες θήκες. Το γιαταγάνι ήταν ελαφρά κυρτή σπάθα με λαβή χούφτας απλή.

Η πάλα ήταν πολύ κυρτή σπάθα με σταυροειδή λαβή, το κυρίως επιθετικό όπλο στις μάχες σώμα με σώμα (γιουρούσια) και εφέρετο από τους αγωνιστές στη μέση τους ή στην ωμοπλάτη περασμένη με κορδόνια.

Πολλές φορές τα γιαταγάνια και οι πάλες καθώς και οι θήκες τους ήταν περίτεχνα διακοσμημένες με ασήμι ή χρυσό. Τα όπλα συμπλήρωναν οι παλάσκες, θήκες που είχαν τα πυρομαχικά (βόλια) καθώς και διάφορα άλλα εξαρτήματα.

Τα παραπάνω όπλα, που έμοιαζαν μεταξύ τους αλλά δεν είχαν ενιαίο τύπο, χρησιμοποιήθηκαν από τα τακτικά σώματα, μέχρις όταν άρχισε η σταδιακή αντικατάστασή τους κατά τη διάρκεια του αγώνα από Ευρωπαϊκά τυφέκια.

Πρέπει να σημειωθεί ότι τόσο στην προεπαναστατική περίοδο όσο και κατά την επανάσταση, είχαν αναπτυχθεί στην ηπειρωτική Ελλάδα βιοτεχνίες και εργαστήρια παραγωγής όπλων με εισαγωγές μηχανισμών από την Ιταλία αλλά και άλλες Ευρωπαϊκές χώρες.

Τροφοδότης των όπλων της επανάστασης με πυρομαχικά ήταν κυρίως οι μπα-

Εικόνα 74 Μπαρουτόμυλοι

ρουτόμυλοι των Αφών Σπηλιοτόπου στη Δημητσάνα, που ήταν ουσιαστικά η έδρα της πρώτης Ελληνικής πολεμικής βιομηχανίας.

Ανακεφαλαιώνοντας, ο οπλισμός των ατάκτων, ημιατάκτων αλλά και των τακτικών στρατευμάτων σε όλη τη διάρκεια της επανάστασης, αποτελούνταν αρχικά από καριοφίλια και πιστόλες που προέρχονταν από Τούρκους και Βαλκάνιους οπλοπουργούς και βιοτεχνίες, ενώ κάποιοι αγωνιστές έφεραν και Ευρωπαϊκά όπλα.

ταδιακά όμως το σκηνικό αυτό άλλαξε όταν άρχισαν να φθάνουν φορτία Ευρωπαϊκών όπλων από τα φιλελληνικά κοιμητήρια (επιτροπές) που είχαν ιδρυθεί στις χώρες της Ευρώπης και εργάζονταν για την ενίσχυση της επανάστασης, καθώς και από τα λάφυρα που κυριεύσαν οι επαναστατημένοι Έλληνες από τον Τουρκικό στρατό, ο οποίος είχε τα ίδια όπλα που έχουμε ήδη αναφέρει.

Τέλος, ο πρώτος τακτικός στρατός της επανάστασης χρησιμοποίησε το τυφέκιο με λόγχη τύπου CHARLEVILLE, Γαλλικής προελεύσεως, μοντέλο 1777, εμπροσθογεμές, με μηχανισμό πυρόλιθου και διαμέτρημα 17,53 χιλιοστά. **(Εικόνα 74)**

Εικόνα 75 Γαλλικό τυφέκιο CHARLEVILLE

Επίσης άρχισε να λειτουργεί από το Σεπτέμβριο του 1825 στο Ναύπλιο εργοστάσιο επισκευής τυφεκίων και πυροβόλων και κατασκευής πυρομαχικών και βλημάτων πυροβολικό που υπό τη διοίκηση του Γάλλου συνταγματάρχη Αρνώ, ο οποίος έφερε από τη Γαλλία τα αναγκαία μηχανήματα και επιτελείο πυροτεχνουργών.

Αναλυτική περιγραφή και σημασία των όπλων

Οι αγωνιστές εκείνων των χρόνων θεωρούσαν αναπόσπαστο μέρος της ενδυμασίας τους «τα άρματά τους», όπως έλεγαν τα όπλα τους.

Ήταν η τιμή τους και η αντρειοσύνη τους, τα κοσμήματά τους και η περηφάνια τους.

Όταν μάλιστα ήταν λάφυρα που αποκτήθηκαν στη μάχη από το χέρι του νεκρού εχθρού, τότε ο ιδιοκτήτης τους είχε επιφανέστερη θέση.

Τα όπλα τους τα θεωρούσαν ιερά όπως και τις άγιες εικόνες. Τα είχαν σαν παιδιά τους και ήταν τόσο μεγάλη η αγάπη τους που τα βάπτιζαν όπως και τα παιδιά τους.

Ο Καραϊσκάκης το καριοφίλι του το έλεγε «Βασιλική», ο Θανάσης Διάκος «Παπαδιά», ο Δημήτρης Μακρής «Λιάρο», ο Γρίβας «Μαυρίκιο», ο Οδυσσέας Ανδρούτσος «Ματζάρι».

Τα καριοφίλια της επανάστασης είχαν επίσης διάφορα ονόματα που προέρχονταν από την τεχνοτροπία ή τον τόπο κατασκευής τους.

Μερικά από αυτά ήταν: «Λαζαρίνα», «Μιλιώνη», «Τρικών», «Αρμούτι», «Γκιζαήρ», «Νταλιάνι» (από το Ιταλιάνοι), «Σισανές», «Σαρμάς», «Χαρέ Σαρμάς», «Μουτσονίγος», «Βενετσιάνος», «Ψαλιδιάς», «Σαντέ», «Ντάνσικα», «Φιλύντρα» (ήταν το όπλο που είχε επισκευαστεί) κ.λπ. Στα τραγούδια τους έχουν διασωθεί τα παραπάνω είδη των τουφεκίων τους: «Νταλιάνι μου στον πόλεμο και αρμούτι στο σημάδι και καριοφίλι στη φωνή σαν άξιο παλικάρι».

Στο Σελάχι τους (ζώνη), σε θήκες είχαν τις πιστόλες, συνήθως με κεντήματα και ασήμια, τόσο στο «λαμνί» (κάνη) όσο και στα «παφίλια» (συνδετικοί κρίκοι) και στη λαβή.

Στην έξω θήκη του σελαχιού είχαν το «χαρμπί» που χρησιμοποιούσαν για τον καθαρισμό και το γέμισμα της πιστόλας.

Το «χαρμπί», όταν έβγαινε από τη θήκη του, γινόταν φοβερό στιλέτο (δίσκελο ή μονόσκελο).

Επίσης σε ξεχωριστή θέση στο σελάχι ήταν περασμένο το γιαταγάνι τους μέσα στη θήκη του, συνήθως και αυτό ασημοκεντημένο.

Το λεπίδι του κατασκευάζονταν από γερό ατσάλι και φέρονταν σε περίτεχνη θήκη.

Στο αριστερό μέρος της μέσης τους από μεταξωτό ζωστάρι ή με κορδόνια από την αριστερή ωμοπλάτη κρεμόταν η γυριστή πάλα (σπάθα), της οποίας η λαβή έμοιαζε με κεφάλι δράκοντα φτιαγμένη από ξεχωριστό κόκαλο.

Η θήκη της επίσης ομορφοστολισμένη με παραστάσεις και κεντήματα ήταν από ασήμι ή επίχρυση ή από μπρούντζο. Η λεπίδα της από ατσάλι ελαφρύ ήταν ο τρόμος στη μάχη.

Για τα σπαθιά των αγωνιστών αξίζει να γίνει μία μεγαλύτερη περιγραφή εφ' όσον, αν θεωρούσαν τα άρματά τους ιερά, τα σπαθιά τους ήταν τα άγια των αγίων.

Ήταν το όπλο της παλικαρίας που καταξίωνε τον αντρειωμένο στη μάχη σώμα με σώμα. Το καριοφίλι και η πιστόλα κρατούσαν τον εχθρό σε απόσταση.

Τη νίκη όμως την έδινε το σπαθί και γι' αυτό ήταν το τιμημένο όπλο της αρματοσιάς του. Οι πολεμιστές έδιναν τον όρκο τους τον ιερό πάνω στα σπαθιά τους. Ο πιο βαρύς όρκος στους Σουλιώτες ήταν «Να με κόψει το σπαθί του Μπότσαρη ή του Τζαβέλα».

Με το καριοφίλι «βαρούσαν» και οι γυναίκες και τα παιδιά, αν τύχαινε, το σπαθί όμως ήθελε χέρι αντρίκειο, δυνατό και ατρόμητο.

Να τι λέει το ποίημα των Κολοκοτρωναίων: «Καβάλα παν στην εκκλησιά, καβάλα προσκυνάνε/ φλουριά ρίχνουν στην Παναγιά, φλουριά ρίχνουν στους αγίους/ και στον αφέντη το Χριστό τις ασημένιες πάλες./ Χριστέ μας, βλόγα τα σπαθιά, βλόγα μας και τα χέρια».

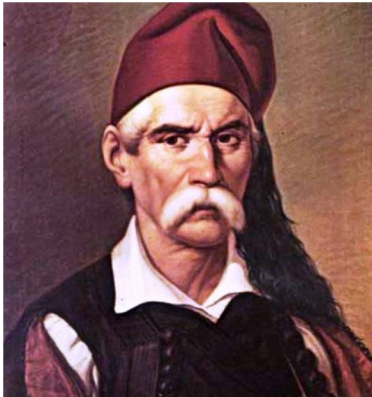
Η πάλα ήταν κυρίαρχο επιθετικό όπλο στις συμπλοκές και γι' αυτό στις εικόνες των αγωνιστών που έχουμε είναι πάντα σηκωμένη, έτοιμη για κτύπημα φοβερό.

Το σχήμα της (πολύ κυρτή), της έδινε τη δυνατότητα να κάνει βαθιές τομές στο ανθρώπινο σώμα, να αποκόπτει χέρια και κεφάλια με ένα μόνο κτύπημα.

Στα «γιουρούσια τους» (εφόδους), οι αγωνιστές άφηναν στα «ταμπούρια τους» τα άλλα όπλα τους και ορμούσαν στους Τούρκους ,με γυμνές τις πάλες.

Οι περιγραφές για τα «γιουρούσια» είναι συγκλονιστικές και το θέαμα των άγριων επιτιθέμενων ανδρών κλόνιζε και τον πιο αντρειωμένο εχθρό.

Ξακουστή τέτοια έφοδος ήταν η έξοδος του Μεσολογγίου, το «Μεγάλο γιουρούσι» όπως το είπαν, που συγκλόνησε όλη την οικουμένη, αφού, παρότι είχαν προδοθεί οι πολιορκημένοι Έλληνες και οι Τούρκοι τους περίμεναν πανέτοιμοι, κατάφεραν να ανοίξουν δρόμο με τα σπαθιά τους και να περάσουν, «θερίζοντάς τους» όπως οι αγρότες τα χωράφια τους, που μπαίνουν με το δρεπάνι από τη μία άκρη και βγαίνουν στην άλλη.

Εικόνα 76 Νικηταράς

Ξακουστοί επίσης έμειναν για την επιδεξιότητά τους στο σπαθί οι οπλαρχηγοί Νικηταράς, ο επονομαζόμενος Τουρκοφάγος ο οποίος στα Δερβενάκια άλλαξε τρεις πάλες που έσπαζαν από τα αδιάκοπα κτυπήματα μέχρι που «ξύλιασε» το χέρι του πάνω στη λαβή και δεν μπορούσε να το ανοίξει και ο Γκούρας που έπαθε το ίδιο στη μάχη στα βασιλικά.

Εικόνα 77 Γκούρας

Το γιαταγάνι ήταν και αυτό ξακουστό σπαθί αλλά κυρίως αμυντικό όπλο στα γιουρούσια, που έβγαινε από το σελάχι, όταν η πάλα έσπαζε ή έπεφτε κάτω.

Τέλος από τους πολεμιστές όποιος σκότωνε τον εχθρό δικαιωματικά έπαιρνε λάφυρο το σπαθί του.

Οι καπετάνιοι, όταν παρέδιδαν την αρχηγία στο πρωτοπαλικάρο του «νταϊφά» τους, του έδιναν και το σπαθί τους. Έτσι πολλά σπαθιά έφτασαν από τα χέρια παλιών ξακουστών καπεταναίων στα χέρια των νεότερων που τα τιμούσαν ως κειμήλια ιερά στον αγώνα του «21».

Τη σημασία που πρέπει να έχουν για τους νεότερους Έλληνες οι εξαρτήσεις και τα όπλα των αγωνιστών της επανάστασης του 1821, μας τη δίνει ο παρακάτω στίχος του Εθνικού μας ποιητή Κ. Παλαμά:

«Δεν είναι για χαροκοπιές και για ατα πανηγύρια/ οι φουστανέλες, τα άρματα, η φέρμελη η χρυσή./ Τα άγιασε το αίμα κι η φωτιά, φέρτε λιβανιστήρια/ τάχτε τα στα κονίσματα κι ανάψτε τους κεριί».

Β' ΜΕΡΟΣ

Η Ελλάδα επαναστατεί : "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ή ΘΑΝΑΤΟΣ"

Οι ιδέες και η ταυτότητα:

Ενώ οι λόγιοι πρωτεργάτες του εθνικού κινήματος των Ελλήνων εμπνέονταν από την αρχαία Ελλάδα και χρησιμοποιούσαν μία αρχαϊζουσα μορφή της Ελληνικής, την καθαρεύουσα, οι ίδιοι οι εξεγερμένοι ήταν ομιλητές της δημοτικής με μικρή εξοικείωση με την αρχαιότητα, που θεωρούσαν τους εαυτούς τους απόγονους της εκχριστιανισμένης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και πολέμησαν ως Χριστιανοί εναντίον Μουσουλμάνων.

Από τα πρωτότυπα κείμενα της Επανάστασης διαπιστώνεται ο έντονος θρησκευτικός χαρακτήρας της.

Η Επανάσταση κηρύσσεται ως θρησκευτική πράξη τελετουργικά σε ναούς, ενώ η πρόοδος του αγώνα αποδίδεται στον Θεό με δοξολογίες και διακηρύξεις...

Οι αγωνιστές επικαλούνται σε κάθε τους προσπάθεια τη συμπαράσταση του Θεού με προσευχές, ικεσίες, εκκλησιασμό συμμετοχή στα Άχραντα Μυστήρια και όρκους στο Ευαγγέλιο και το σταυρό. Πολλές περιπτώσεις τελετουργικής κήρυξης της Επανάστασης αναφέρει ο Ι. Φιλήμων στο "Δοκίμιον περί της Ελληνικής Επαναστάσεως" ενώ συλλογές τέτοιων αναφορών υπάρχουν και σε έργα σύγχρονων συγγραφέων που ασχολούνται με την θρησκευτικότητα στην Επανάσταση

Οι εξεγερμένοι αυτοπροσδιορίζονταν ως "Ρωμιοί", "Γραικοί" ή "Χριστιανοί", αλλά μέσα στους πρώτους μήνες της Επανάστασης γενικεύτηκε ακόμη και ανάμεσα στους μη εγγράμματους η χρήση της ονομασίας «Έλληνες» αποκλειστικά για τους επαναστατημένους.

Η ονομασία αυτή υποδήλωνε ανδρεία και μεγαλείο και εμπύχωνε τους πολεμιστές, καθώς τους ταύτιζε με τους Έλληνες της λαϊκής φαντασίας, θρυλικά όντα του απώτατου παρελθόντος με γιγαντιαίες διαστάσεις και υπερφυσική δύναμη.

Η πολιτική οργάνωση.

Το Μάιο με πρωτοβουλία της Μεσσηνιακής γερουσίας συγκλήθηκε Παμπελοποννησιακή συνέλευση στην Μονή των Κατεζών, υπό την προεδρία του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.

Εικόνα 78 Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης

Συμμετείχαν ισχυροί προύχοντες ή αντιπρόσωποί τους, ιεράρχες και λίγοι στρατιωτικοί και Φιλικοί. Προσκλήσεις στάλθηκαν και στα τρία ναυτικά νησιά τα οποία όμως δεν συμμετείχαν.

Με ανακοίνωσή της στις 26 Μαΐου, συστάθηκε η Πελοποννησιακή Γερουσία, στην οποία περιήλθαν όλες οι εξουσίες και η ευθύνη της διεύθυνσης των επαναστατικών πραγμάτων για όλη την Πελοπόννησο.

Μέλη της Γερουσίας αυτής ήταν αντιπρόσωποι από όλα τα μεγάλα προουχοντικά τζάκια της Πελοποννήσου, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης και γραμματέας ο Ρήγας Παλαμήδης. Επρόκειτο για μια εσπευσμένη αλλά συντονισμένη ενέργεια των ισχυρών να αντιπαρατεθούν στην εξουσία του Δημήτριου Υψηλάντη, που αναμενόταν να φτάσει στην Πελοπόννησο.

Μέχρι την άφιξη του η Γερουσία αυτή έκανε εκλογές επαρχιακών και κοινοτικών αντιπροσώπων και προκήρυξε γενική επιστράτευση.

Τον Ιανουάριο του 1822 η πρώτη Εθνική Σύνοδος, στην Επίδαυρο ανακήρυξε την ανεξαρτητοποίηση της Ελλάδας από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η ανακήρυξη αυτή επισφραγίστηκε μετά τις αξιοσημείωτες νίκες των μαχόμενων Ελλήνων, σε στεριά και θάλασσα.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις το 1821

Η Ελληνική Επανάσταση εξερράγη υπό τους δυσμενέστερους οιωνούς: επτά χρόνια μετά το Βατερλό, από την Ιβηρική Χερσόνησο ως την Ιταλία η Ευρώπη σείεται με εξεγέρσεις που απειλούν τα μοναρχικά καθεστώτα της.

Μάλιστα ακριβώς την ίδια περίοδο (Ιανουάριος - Μάρτιος 1821) η είδηση της Ελληνικής Επανάστασης βρήκε τους εκπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων να συνεδριάζουν στο Λάιμπαχ για το πώς η Ιερά Συμμαχία θα καταστείλει τα απελευθερωτικά κινήματα στη Νεάπολη και στο Πεδεμόντιο.

Και ενώ η καταστολή αυτών των κινήματων δεν έμοιαζε δύσκολη υπόθεση για τις πανίσχυρες Ευρωπαϊκές απολυταρχίες, η Ελληνική περίπτωση τις γέμιζε ανησυχίες γιατί απειλούσε την πολυπόθητη ισορροπία για την Ευρωπαϊκή ήπειρο μετά τη συντριβή του Ναπολέοντα και απαιτούσε νέα στρατηγική και διπλωματία για τη διατήρηση της τάξης.

Ο λόγος που η Ελλάδα αποτελούσε ξεχωριστή περίπτωση ανάμεσα στα επαναστατικά κινήματα της εποχής ήταν όχι ένας, αλλά δύο: πρώτον, η Ελλάδα αποτελούσε γέφυρα ανάμεσα στις δύο ηπείρους και, δεύτερον, η ανατροπή του status quo με τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δημιουργούσε νέες και απρόβλεπτες δυναμικές στην περιοχή.

Η τύχη του μεγάλου ασθενούς, όπως είχε καθιερωθεί να αποκαλείται η εξουσία που εκπροσωπούσε η Υψηλή Πύλη, βρέθηκε ξανά στο επίκεντρο της προσοχής των Μεγάλων Δυνάμεων. Το Ανατολικό Ζήτημα έγινε ξανά διεθνές.

Ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, εθνικά συμφέροντα και περίπλοκοι διπλωματικοί υπολογισμοί, που κάθε ανακτοβούλιο και κυβέρνηση της Ευρώπης διατηρούσε για τον εαυτό της, συσπείρωσαν τις Μεγάλες Δυνάμεις ενάντια στην Ελληνική υπόθεση.

Έλειπα υπήρχαν λόγοι στρατηγικού ενδιαφέροντος και αυτοί ήταν πάλι δύο: η προστασία των μεγάλων δρόμων που οδηγούσαν στην Ασία και, επιπλέον, η παρεμπόδιση της καθόδου των Ρώσων στη Μεσόγειο.

Το τελευταίο ενδεχόμενο ανησυχούσε ιδιαίτερος την Αγγλία και τη Γαλλία που έβλεπαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία ως τη μόνη ικανή δύναμη περιορισμού της Ρωσικής επιρροής και, φυσικά, κάθε ανάλογης απόπειρας εξόδου της Ρωσίας στις θερμές θάλασσες της Μεσογείου.

Η υπόνοια μάλιστα ότι την Ελληνική Επανάσταση είχαν υποκινήσει οι Ρώσοι - υπουργός Εξωτερικών του τσάρου την ίδια εποχή ήταν ο Καποδίστριας - προκαλούσε ακόμη ισχυρότερα ανακλαστικά, ιδιαίτερα της Αγγλίας που έβλεπε ότι μια ανεξάρτητη και ελεύθερη Ελλάδα θα ήταν ανταγωνιστική ναυτική δύναμη για τα αγγλικά

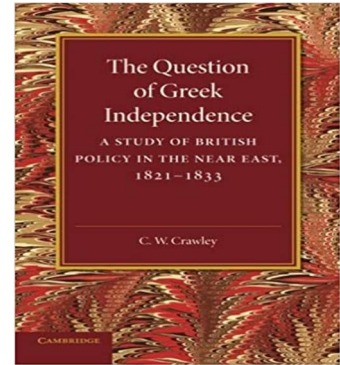
συμφέροντα. Έτσι ακριβώς εξηγείται ο αγγλικός φιλοτουρκισμός στις αρχές του Αγώνα.

Ένοι με τη θάλασσα οι Τούρκοι, χρησιμοποιούσαν Άγγλους αξιωματικούς στα πληρώματα - αναφέρεται μάλιστα ότι πάνω από ογδόντα βρήκαν τον θάνατο τη στιγμή της πυρπόλησης της τουρκικής ναυαρχίδας στη Χίο από τον Κανάρη.

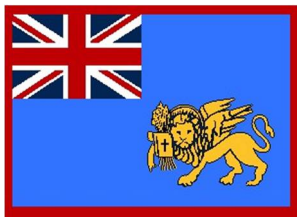
Γνωστή είναι άλλωστε και η βοήθεια που προσέφεραν στον ανεφοδιασμό των Τούρκων σε διάφορες πολιορκίες οι Άγγλοι πρόξενοι που μετατρέπονταν άλλοτε σε κατασκόπους και άλλοτε σε αντιπροσώπους εμπορικών εταιρειών εφοδιάζοντας με αγαθά και πολεμικό υλικό την Υψηλή Πύλη (Κυριάκου Σιμόπουλου).

Κατά τον ιστορικό C.W. Crawley (The Question of Greek Independence. A study of British policy in the Near East 1821-1833, Cambridge 1930, p. 5.), οι Άγγλοι υπήρξαν επί τρεις γενεές φιλότουρκοι απλώς και μόνο επειδή μισούσαν τους Ρώσους.

Την ίδια στιγμή φοβόντουσαν μήπως αναβιώσει ο γαλλικός κίνδυνος και επιδίδονταν σε περίπλοκους διπλωματικούς ελιγμούς προκειμένου να εξασφαλίσουν ρυθμιστικό ρόλο στη μεταβατική περίοδο που θα ακολουθούσε μια ενδεχόμενη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η Αγγλία

Ο Γάλλος πρόξενος στη Θεσσαλονίκη Cousinry το 1822 αναφέρει λεπτομερώς σε υπόμνημά του προς το Γαλλικό υπουργείο των Εξωτερικών τους λόγους που οδήγησαν την Αγγλία στο να υιοθετήσει τη συγκεκριμένη και χωρίς προσχήματα εχθρική στάση απέναντι στην Ελληνική εξέγερση.

Στο αναγεννώμενο Ελληνικό έθνος η Αγγλία αναγνώρισε μια ναυτική δύναμη, έναν αντίπαλο που έπρεπε να πνιγεί

στο λίκνο του.

Η Γαλλία

Αλλά και η Γαλλία, καίτοι αντίπαλος της Αγγλίας, δεν κράτησε εξαρχής ευνοϊκή στάση απέναντι στους εξεγερμένους Έλληνες.

Από τη μια το κοινό της δέος με την Αγγλία σε ό,τι αφορούσε πιθανή κάθοδο των Ρώσων στη Μεσόγειο και από την άλλη η εμπορική της ανταγωνιστικότητα με το ελληνικό ναυτικό που έφερνε τους Έλληνες εμπόρους σε κάθε γωνιά και αγορά της Οθωμανικής Ανατολής, συνιστούσαν, αμφότεροι, ισχυρούς λόγους αντιπάθειας σε κάθε Ελληνική προσπάθεια για ανεξαρτησία.

Χώρια που οι Γάλλοι τον Αγώνα των Ελλήνων δεν τον είδαν ως απελευθερωτικό, αλλά ως μια ανταρσία, μια απείθεια κατά της καθεστηκυίας τάξης που άξιζε γι' αυτό να τιμωρηθεί και να περιορισθεί εν τη γενέσει της.

Η Γαλλική μοναρχία είχε πολύ νωπή στη μνήμη της ακόμη την πληγή της Γαλλικής Επανάστασης και ανησυχούσε «για την τρομακτική πρόοδο των νέων ιδεών που εκδηλώνονταν κάθε φορά υπό τον μανδύα του ανθρωπισμού».

Η Αυστρία

Εκείνη που πάντως δεν επρόκειτο να προκαλέσει έκπληξη με τη στάση της ήταν η Αυστρία. Για την εσωτερική και εξωτερική πολιτική του Καγκελαρίου Μέτερνιχ που επιθυμούσε να πνίξει κάθε ιδέα φιλελευθεροποίησης του καθεστώτος διακυβέρνησης της χώρας και καταδυνάστευσης των λαών, η Ελληνική υπόθεση αποτελούσε επικίνδυνο παράδειγμα γιατί μπορούσε να προκαλέσει την εξέγερση και άλλων υποδούλων, χωρίς να εξαιρούνται ακόμη και οι δικοί της.

Η ωμή διατύπωση του ίδιου: «*Έξω από τα ανατολικά μας σύνορα τριακόσιες ή τετρακόσιες χιλιάδες κρεμασμένοι, στραγγαλισμένοι ή παλουκωμένοι δεν είναι και σπουδαίο πράγμα*», συνόψιζε τη σκληρότητα του σκοταδιστή Μέτερνιχ που ακόμη και οι ομόγλωσσοί του, Γερμανοί φιλελεύθεροι, τον αποκαλούσαν κατ' εκτροπήν εκφώνησης του ονόματός του Mitternacht («μεσονύκτιο»).

Φυσικά τον φόβο από μια πιθανή Ρωσική επέκταση στον Νότο συμμεριζόταν και η Αυστρία. Γι' αυτό, ακόμη και όταν το 1825 η Βιέννη υποχρεωνόταν να αναγνωρίσει την Ελληνική ανεξαρτησία, ο λόγος ήταν ένας: η εξουδετέρωση της Ρωσικής επιρροής

Η απομάκρυνση του Καποδίστρια δύο χρόνια νωρίτερα από τη θέση του στο Ρωσικό υπουργείο Εξωτερικών, έργο συστηματικής υπόσκαψής του από τον Μέτερνιχ, διευκόλυνε εξίσου τα αυστριακά όσο και τα τουρκικά συμφέροντα, γεγονός που αναγνωρίστηκε από την Υψηλή Πύλη.

Σε συνομιλία του Χοσρέφ πασά με τον πρεσβευτή της Αυστρίας στην Κωνσταντινούπολη Franz Xavier Freiherr von Otenfels-Gswind διερμηνευόταν η ευγνωμοσύνη του σουλτάνου για τη συγκεκριμένη και άλλες σημαντικές εκδουλεύσεις της Αυστριακής αυτοκρατορικής Αυλής προς την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Εικόνα 79 Μέτερνιχ

Η Ρωσία

Στην περίπτωση της Ρωσίας που, ως ομόθρησκη χώρα, φαινόταν ο φυσικός προστάτης των Ελλήνων. Φαινόταν, αλλά δεν ήταν, ανεξάρτητα από τον ρόλο που της απέδωσαν και τη στάση τελικά που υιοθέτησε η Ρωσική εξωτερική πολιτική κατά του σταθερού εχθρού της, των Τούρκων.

Οι τσάροι στην πραγματικότητα είχαν από τη μια να αντιμετωπίσουν μια εχθρική Τουρκία και από την άλλη έναν συνασπισμό Αγγλογαλλικών συμφερόντων που απειλούσε να εισέλθει στη Βαλκανική μετά τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

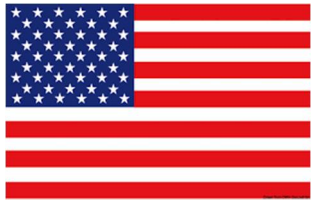
Βέβαια, η εξέλιξη των πραγμάτων στη συνέχεια προσέλαβε νέα δυναμική και παρά το ότι η Ρωσία, επηρεασμένη από τον Μέτερνιχ, αποκήρυξε το κίνημα του Υψηλάντη, ο απαγχονισμός του Πατριάρχη και οι σφαγές στην Πόλη μετέβαλαν τη ρωσική πολιτική, αν και όχι δραστικά στην αρχή.

Εκείνο πάντως το οποίο ως γεγονός αποτέλεσε σταθερό παράγοντα ενθάρρυνσης των Βαλκανικών λαών ήταν η μόνιμη Ρωσοτουρκική αντιδικία που, με την έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης, παρέσυρε τη Ρωσία σε πόλεμο κατά της Τουρκίας ενώπιον μιας Ευρώπης έκπληκτης μπροστά στις απροσδόκητες, γι' αυτήν, εξελίξεις.

Εικόνα 80 Υψηλάντης

Η Αμερική

Φιλοτουρκική τέλος υπήρξε και η πολιτική της Αμερικής που, προσηλωμένη στο δόγμα Μονρόε, παρά τις επίσημες υπέρ της Ελληνικής ανεξαρτησίας διακηρύξεις, προσδοκούσε, απαθής και αμέτοχη σε βοήθεια προς τους επαναστατημένους Έλληνες, την εύνοια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προκειμένου επιτέλους να υπογράψει την πολυπόθητη γι' αυτήν εμπορική συμφωνία με την Τουρκία και να εκτοπίσει έτσι τα αγγλικά συμφέροντα.

Βεβαίως Αμερικανικός φιλελληνισμός υπήρξε και τεκμηριώνεται και από τις πηγές. Ωστόσο η Αμερικανική συμπαράσταση είχε μόνο λαϊκή έκφραση και όχι κρατική.

Η Πρώτη επίσημη ανάμειξη των ξένων

Η πρώτη επίσημη ανάμειξη των ξένων στα Ελληνικά πράγματα ήταν η ναυμαχία του Ναυαρίνου, που καθόρισε οριστικά τις σχέσεις των Μεγάλων Δυνάμεων με την Υψηλή Πύλη.

Εικόνα 81 Μάχη του Ναυαρίνου

«Ατυχές συμβάν» το χαρακτήρισε η Αγγλική κυβέρνηση.

Πράγματι, απρόοπτα και τυχαία περιστατικά έκαναν τα κανόνια του ενωμένου στόλου των τριών Δυνάμεων να ηχήσουν.

Στους Έλληνες δόθηκε ακόμη μία φορά η ευκαιρία να ηρωοποιήσουν την έξωθεν βοήθεια.

Το Ναυαρίνο όμως ουσιαστικά νομιμοποιούσε τις ξένες επεμβάσεις στα εσωτερικά της χώρας.

Πάντως η απόφαση της Υψηλής Πύλης να διακόψει τις διπλωματικές σχέσεις της με τις τρεις Δυνάμεις και να κηρύξει ιερό πόλεμο μαζί τους ευνόησε τους επαναστατημένους, αφού διεθνοποίησε τη σύγκρουση.

Στο μεταξύ, είκοσι ημέρες μετά την αποχώρηση των πρεσβευτών των τριών Δυνάμεων από την Κωνσταντινούπολη στην Ελληνική διπλωματική σκηνή εμφανίζεται ο Καποδίστριας (Δεκέμβριος του 1827), ο οποίος ξεκινά τη μεγάλη μάχη, αφενός προκειμένου να διασφαλισθεί το διεθνές καθεστώς αυτονομίας της χώρας, και αφετέρου να εξασφαλισθεί η προς Βορρά συνοριακή γραμμή στο ύψος του Παγασητικού και Αμβρακικού.

Η συντριβή των Τούρκων στη διάρκεια του δεύτερου Ρωσοτουρκικού πολέμου και η υπογραφή της Συνθήκης της Αδριανουπόλεως (1829) υποχρέωσαν την Τουρκία να δεχθεί όλους τους όρους που οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις θα έθεταν για την Ελλάδα.

Το 1832 υπογράφηκε στην Κωνσταντινούπολη ο τελικός Διακανονισμός.

Η δράση των ξένων υπηρεσιών

Οι στρατιωτικές κινήσεις των εμπολέμων στην επαναστατημένη Ελλάδα τράβηξαν αμέσως το ενδιαφέρον των ξένων κυβερνήσεων που έσπευσαν να στείλουν μυστικούς πράκτορες τους στην περιοχή.

Οι Άγγλοι μάλιστα έστησαν στα Επτάνησα ως και παράρτημα ελέγχου της διακινούμενης αλληλογραφίας που διηύθυνε στο Λονδίνο η αρμόδια υπηρεσία της Lombard Street.

Με τον τρόπο αυτόν η Αγγλία ήταν η καλύτερα ενημερωμένη, και λόγω παράδοσης στην οργάνωση των μυστικών της υπηρεσιών, Ευρωπαϊκή δύναμη, χωρίς φυσικά να σημαίνει ότι και η Γαλλία υστερούσε στον συγκεκριμένο τομέα.

Ο ανταγωνισμός μάλιστα μεταξύ των δύο ήταν τέτοιος που, ενώ επίσημα είχαν χαρακτηρίσει την Ελληνική Επανάσταση ως ανταρσία, έφθασαν ακόμη και να διευκολύνουν ταξιδιώτες και εθελοντές που ζητούσαν να φθάσουν στην Ελλάδα, επιλέγοντάς τους μάλιστα, προκειμένου να τους ελέγχουν και να πληροφορούνται για το τι συνέβαινε τόσα μίλια μακριά, στην επαναστατημένη χώρα.

Έτσι, ενώ κατά τον Αγγλικό νόμο που χαρακτήριζε έγκλημα την κατάταξη Βρετανού υπηκόου σε ξένο στρατό ο Thomas Gordon και ο Lord Byron έπρεπε να συλληφθούν, όχι μόνο δεν εκρατήθησαν, αλλά ο τελευταίος βρέθηκε ακόμη και να φιλοξενείται από τον αγγλικό στρατό μετά την άφιξή του στην Κεφαλονιά.

Εικόνα 83 Thomas Gordon

Η Γαλλία, πάλι, ενώ εφοδίαζε τον Μεχμέτ Αλή με πολεμικά σκάφη, την ίδια στιγμή άφηνε ανοιχτό το λιμάνι της Μασσαλίας για τις αποστολές εθελοντών πολεμικού υλικού ενώ δεν εμπόδιζε τη διεξαγωγή εράνων υπέρ του Ελληνικού Αγώνα.

Όσο ε είχε στήσει ειδική υπηρεσία για την επιλογή εθελοντών στους οποίους δίνονταν αυστηρές συστάσεις και οδηγίες για το είδος των πληροφοριών που ενδιέφεραν τον Γάλλο μονάρχη.

Από αυτούς οι πιο δυσαρεστημένοι στέλνονταν στον Μέτερνιχ ως απόδειξη εκδούλευσης στους κοινούς στόχους της Ιεράς Συμμαχίας.

Εικόνα 82 Lord Byron

Εικόνα 84 Μεχμέτ Αλή

Η αντίδραση των Οθωμανικών Αρχών

Η κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη στη Μολδοβλαχία έγινε γνωστή στην Κωνσταντινούπολη στις αρχές Μαρτίου 1821.

Εικόνα 85 Αλ. Υψηλάντης

Το γεγονός αναστάτωσε τους Χριστιανούς της Πόλης και ιδίως τους Φαναριώτες και το Πατριαρχείο που φοβήθηκαν ότι η αντίδραση του Σουλτάνου θα στρεφόταν εναντίον τους.

Σύμφωνα με το Οθωμανικό σύστημα, ο Πατριάρχης περιβαλλόταν με τις αρμοδιότητες αλλά και τις ευθύνες του ηγέτη των κατακτημένων Ορθόδοξων Χριστιανών που διαβιούσαν στις Οθωμανικές κτήσεις.

Οι Φαναριώτες, ορισμένοι κοντινοί ή μακρινοί συγγενείς των οποίων βρίσκονταν μαζί με τον Αλ. Υψηλάντη, μοιράζονταν αρκετές σημαντικές θέσεις στο διοικητικό μηχανισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας τόσο στην Κωνσταντινούπολη όσο και στις παραδουνάβιες ηγεμονίες.

Ο φόβος λοιπόν ήταν δικαιολογημένος, αν και λίγοι από αυτούς συνέπραξαν ή έστω γνώριζαν τα σχέδια της Φιλικής Εταιρείας.

Ορισμένοι πάντως απομακρύνθηκαν έγκαιρα από την Κωνσταντινούπολη, επιβεβαιώνοντας με τη φυγή τους τις υποψίες των Οθωμανών.

Έτσι, κατά το πρώτο δεκαήμερο του Μαρτίου διατάχθηκε να συγκεντρωθούν όλες οι Φαναριώτικες οικογένειες στο Φανάρι, από όπου κι αν διέμεναν.

Ορισμένοι μάλιστα συνελήφθησαν και κάποιοι θανατώθηκαν για παραδειγματισμό. Αν και ο πατριάρχης αφόρισε τον Υψηλάντη, οι ειδήσεις για την κακοποίηση και θανάτωση Μουσουλμάνων στις ηγεμονίες προκάλεσαν πράξεις αντεκδίκησης στην Κωνσταντινούπολη.

Παρόλα αυτά, έως τις μέρες εκείνες, γύρω στα τέλη Μαρτίου με αρχές Απριλίου 1821, οι πράξεις βίας εναντίων των Χριστιανών ήταν περιορισμένης έκτασης.

Η είδηση ωστόσο για την κήρυξη της επανάστασης στην Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα προκάλεσε ένα νέο και αυτή τη φορά μεγάλης κλίμακας κύμα διώξεων, βιαιοτήτων και θανάτων που με περιόδους ύφεσης και έντασης διήρκησε αρκετούς μήνες.

Στις 10 Απριλίου, ημερομηνία που συνέπιπτε με την Κυριακή του Πάσχα κατά το ορθόδοξο εορτολόγιο, απαγχονίστηκε ο πατριάρχης Γρηγόριος Ε'.

Προηγουμένως είχε παυτεί από τα καθήκοντά του και είχε αντικατασταθεί από άλλο ιεράρχη.

Έως τα τέλη Μαΐου εκτελέστηκαν αρκετοί ακόμη ιεράρχες καθώς και επιφανείς Φαναριώτες.

Το επόμενο δίμηνο το κρούσματα διωγμών και βιαιοτήτων δεν περιορίστηκαν στους επιφανείς χριστιανούς, ενώ επεκτάθηκαν στη Σμύρνη και τις άλλες μικρασιατικές πόλεις καθώς και στην Κύπρο.

Τα περιστατικά αυτά και ιδίως ο απαγχονισμός και η διαπόμπευση του πατριάρχη προκάλεσαν την παρέμβαση των μεγάλων Δυνάμεων.

Η Ρωσία χρησιμοποίησε τα περιστατικά αυτά ασκώντας έντονη διπλωματική πίεση στην Υψηλή Πύλη, επικαλούμενη παλιότερες συνθήκες που της αναγνώριζαν το ρόλο της προστάτιδας των Ορθόδοξων Χριστιανών και της θρησκείας τους στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

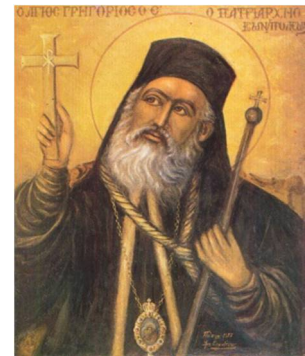
Με τον τρόπο αυτό βρήκε την ευκαιρία να προβάλει ξανά τις βλέψεις της στα οθωμανοκρατούμενα Βαλκάνια καθώς και στην Ανατολική Μεσόγειο, περιοχές με ιδιαίτερο ενδιαφέρον γι' αυτήν.

Η αντιμετώπιση της επανάστασης από την Οθωμανική διοίκηση έγινε μέσα στο νομικό πλαίσιο του ισλαμικού νόμου, της σαρίας.

Για τους Οθωμανούς, τα γεγονότα συνιστούσαν "κακόπιστη αποστασία" οι επαναστάτες είχαν παραβιάσει τη συμφωνία τους (dhimma/zimmet) με την Ισλαμική διοίκηση, χάνοντας έτσι τη θέση τους ως ζιμμήδες, προστατευόμενοι, δηλαδή, μη Μουσουλμάνοι υπήκοοι του Σουλτάνου, και μεταβάλλονταν σεχαρμπίς, εχθρούς σε εμπόλεμη κατάσταση.

Ενώ αρχικά η Οθωμανική διοίκηση προσπάθησε να διακρίνει ανάμεσα σε Έλληνες του Ρουμ Μιλλέτ και μη και σε επαναστατημένους και μη, καθώς η επανάσταση εξαπλωνόταν εξέλιπαν τα μέσα και η βούληση των Οθωμανικών αρχών για την τήρηση της διάκρισης και έλαβαν χώρα προληπτικές ενέργειες.

Όταν στο τέλος Μαρτίου έφτασαν και στην Υψηλή Πύλη οι ειδήσεις για εξέγερση και στο Μοριά, η πρώτη αντίδραση ήταν η προσπάθεια περιορισμού της εξέγερσης στο Μοριά με τρομοκρατικές σφαγές διακεκριμένων προσώπων και προσώπων στην Κωνσταντινούπολη, αλλά και σε άλλες πόλεις της αυτοκρατορίας που το

Εικόνα 86 Γρηγόριος ο Ε΄

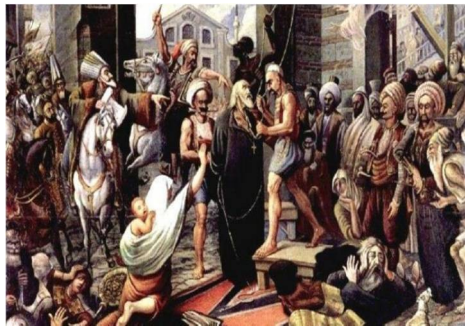
Ελληνικό στοιχείο ήταν σημαντικό, όπως η Θεσσαλονίκη, οι Κυδωνίες (Αϊβαλί) και η Ρόδος, και στην Κύπρο.

Δεν είναι δυνατό να εκτιμηθεί η έκταση και ο αριθμός των θυμάτων των σφαγών σε αυτές τις περιοχές.

Από την 24 Μαρτίου άρχισε στην Κωνσταντινούπολη σφαγή Ελλήνων σαν αντιπερισπασμός και εκδίκηση για την επανάσταση.

Εκτελέστηκαν Έλληνες που είχαν αξιώματα και συγγενείς τους, κληρικοί μεταξύ των οποίων ο μητροπολίτης Εφέσου Διονύσιος Καλλιάρχης, αλλά και ανώνυμοι που συλλαμβάνονταν σε επαρχίες ως ύποπτοι και αποστέλλονταν στην Κωνσταντινούπολη.

Ανήμερα το Πάσχα (10 Απριλίου 1821), μετά τη θεία λειτουργία, καθαιρέθηκε

Εικόνα 87 Απαγχονισμός Γρηγορίου Ε΄

και απαγχονίστηκε στην κεντρική πύλη του πατριαρχείου στην Κωνσταντινούπολη ο πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ (πάνω από 70 ετών τότε), σε μια καθαρά πολιτική κίνηση της Πύλης, αφού δεν είχε δοθεί κανενός είδους αφορμή για αυτή την ενέργεια.

Το σώμα του, αφού έμεινε κρεμασμένο για τρεις μέρες, περιφέρθηκε στην πόλη από τον όχλο, μεταφέρθηκε με ακάτιο και ρίχτηκε στην μέση του Κεράτιου κόλπου.

Η πρώτη στρατιωτική αντίδραση από τους Οθωμανούς στις ειδήσεις για εξέγερση των Ελλήνων ήρθε από τον Γιουσούφ πασά Σέρεζλι (από τις Σέρρες). Βρισκόταν με στρατό στο Βραχώρι (Αγρίνιο) καθ' οδόν προς την Εύβοια όταν έμαθε για την πολιορκία της Πάτρας.

Διεκπεραιώθηκε μέσω Ρίου στην Πελοπόννησο στις 3 Απριλίου, έκαψε την Πάτρα, αιφνιδίασε και διάλυσε τους πολιορκητές του φρουρίου της και εγκαταστάθηκε εκεί.

Το φρούριο (ακρόπολη) της Πάτρας και τα γειτονικά φρούρια του Μοριά (Ρίο) και της Ρούμελης (Αντίρριο) θα μείνουν στα χέρια των Οθωμανών σε όλη τη διάρκεια του πολέμου, δίνοντας στα Τουρκικά στρατεύματα μια σημαντική δίοδο πρόσβασης προς τα ενδότερα της Πελοποννήσου.

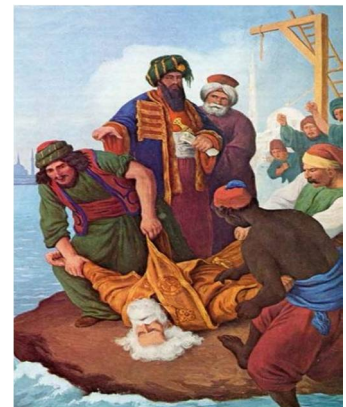

Εικόνα 89 Μαχμούτ Β

Στις 3 Μαΐου 1821 εκδόθηκε φερμάνι από τον Σουλτάνο Μαχμούτ Β΄ προς το στρατάρχη της Ρούμελης Αχμέτ Χουρσίτ πασά, τους ιεροδικαστές όλων των καζάδων (επαρχιών) και τους προκρίτους των Μουσουλμάνων που διέταξε γενική σφαγή των επαναστατών, καταστροφή των περιουσιών τους και εξανδραποδισμό των γυναικόπαιδων.

Η στρατιωτική απάντηση του Χουρσίτ πασά της Πελοποννήσου, που βρισκόταν στα Γιάννενα διευθύνοντας τις επιχειρήσεις εναντίον του Αλή Πασά, προέβλεπε την προσβολή της εξέγερσης στην Πελοπόννησο με τακτικό στρατό, πεζικό και ιππικό, από δύο μεριές:

Από τη μια απευθείας διεκπεραίωση στρατευμάτων μέσω Ρίου-Αντιρρίου και από την άλλη κάθοδο διαμέσου της ανατολικής Στερεάς με καταστολή της εξέγερσης που είχε ήδη αρχίσει εκεί.

Εικόνα 88 Γρηγόριος Ε΄

Εικόνα 90 Χουρσίτ Πασάς

Το πρώτο σκέλος των στρατευμάτων υπό τη διοίκηση του Μουσταφάμπεη, πέρασε στην Πελοπόννησο πολύ νωρίς (6 Απριλίου) και επιδόθηκε σε συστηματικές καταστροφές πόλεων που είχαν περιέλθει στους εξεγερμένους.

Το δεύτερο σκέλος των στρατευμάτων υπό τον Ομέρ Βρυώνη και τον Κιοσέ Μεχμέτ βρισκόταν στη Φθιώτιδα στις 19 Απριλίου με εντολή τη διενέργεια τακτικών εκκαθαριστικών επιχειρήσεων από βορά προς νότο.

Τα Ελληνικά στρατιωτικά τμήματα που (μια μέρα πριν) είχαν καταλάβει την Υπάτη, αποφάσισαν να την εγκαταλείψουν και να αντιμετωπίσουν την Οθωμανική στρατιά στην Φθιώτιδα σε τρία σημεία: Ο Πανουργιάς στη Χαλκωμάτα, ο Δυοβουνιώτης στο Γοργοπόταμο και ο Διάκος στην Αλαμάννα.

Στις 24 Απριλίου, ο Ομέρ Βρυώνης επιτέθηκε και στα τρία σημεία ταυτόχρονα.

Ο Πανουργιάς και ο Δυοβουνιώτης αναγκάστηκαν σε υποχώρηση, όμως το τμήμα του Διάκου που αντιστάθηκε πεισματικά στη γέφυρα της Αλαμάννας σφαγιάστηκε και ο ίδιος συνελήφθη επιτόπου.

Εικόνα 92 Κιοσέ Μεχμέτ - Ομέρ Βρυώνης

Λίγες μέρες αργότερα τα Ελληνικά στρατιωτικά σώματα ηττήθηκαν στο Ελευθεροχώρι της Λαμίας.

Στις 8 Μαΐου ο Οδυσσέας Ανδρούτσος κατόφερε πλήγμα στον Ομέρ Βρυώνη στο χάνι της Γραβιάς.

Εικόνα 94 Οδ. Ανδρούτσος

Με 120 μαχητές αντιμετώπισε επιτυχημένα όλη την ημέρα τις Οθωμανικές επιθέσεις προξενώντας τους σημαντικές απώλειες και αποσύρθηκε τη νύχτα προς τα βουνά, με ελάχιστες δικές του απώλειες.

Λίγες μέρες αργότερα το Οθωμανικό στρατιωτικό σώμα απέτυχε να καταλάβει τα Βλαχοχώρια της Γκιώνας, που υπερασπιζόνταν ο Γιάννης Γκούρας.

Οι τελευταίες αυτές επιτυχίες αναπτέρωσαν το ηθικό των επαναστατημένων και προβλημάτισαν τους Τούρκους, που αποσύρθηκαν προσωρινά στην Μενδενίτσα.

Στις 6 Απριλίου είχε περάσει μέσω Ρίου στην Πελοπόννησο ο Μουσταφάμπεης, κεχαγιάμπεης του Χουρσίτ πασά, με εντολή την καταστολή της εξέγερσης.

Έκαψε τη Βοστίτσα (Αίγιο), διάλυσε την πολιορκία του Ακροκόρινθου, έκαψε το Άργος, σύντριψε την αντίσταση που βρήκε στον ποταμό Ξεριά, διάλυσε την πολιορκία του Ναυπλίου και μπήκε πανηγυρικά στην Τρίπολη στις 6 Μαΐου.

Στις 12 Μαΐου επιχείρησε μια πρώτη απόπειρα διάσπασης της πολιορκίας της Τρίπολης και επιτέθηκε με ισχυρές δυνάμεις εναντίον των πολιορκητών, στο Βαλτέτσι από βορά και νότο.

Εικόνα 91 Μουσταφάμπεης

Εικόνα 93 Πανουργιάς - Δυοβουνιώτης

Τη θέση υπερασπίσθηκαν στρατιωτικά σώματα των Μαυρομιχαλαίων (Κυριακούλης, Ηλίας και Γιάννης), του Κολοκοτρώνη, των Πλαπούταιων και άλλων καπεταναίων.

Την επόμενη ο Μουσταφάμπεης άρχισε υποχώρηση που η Ελληνική αντεπίθεση μετέτρεψε σε άτακτη φυγή με σημαντικές απώλειες.

Επιζητώντας με κάθε τρόπο την διάνοιξη δρόμου προς τη Μεσσηνία ο Μουσταφάμπεης επιτέθηκε στις 18 Μαΐου στα Δολιανά και στα Βέρβαινα, όπου ηττήθηκε από τα Ελληνικά στρατιωτικά σώματα και επέστρεψε άπρακτος στην Τρίπολη.

Οι νίκες αυτές, που οφείλουν πολλά στην επιμονή, την μεθοδικότητα αλλά και τις στρατηγικές ικανότητες του Κολοκοτρώνη (αρχιστράτηγος από τις αρχές Μαΐου), επέτρεψαν την στενότερη πολιορκία των φρουρίων, στα οποία άρχισαν να σημειώνονται ελλείψεις των αναγκαίων αφού ο Ελληνικός στόλος είχε ήδη περιορίσει με τη δραστηριότητά του, την από θάλασσα τροφοδοσία τους.

Οι πολιορκημένοι της Μονεμβασιάς και του Νεόκαστρου παραδόθηκαν στους επαναστάτες τον Ιούνιο και τον Αύγουστο αντίστοιχα, ενώ στις 23 Σεπτεμβρίου έπεσε η Τριπολιτσά.

Την άλωση ακολούθησε γενική σφαγή ενόπλων και αμάχων, Μουσουλμάνων και Εβραίων.

Εικόνα 95 Πολιορκία της Μονεμβασιάς

Εικόνα 96 Άλωση της Τριπολιτσάς

Στις πρώτες του εξόδους και περιπολίες τον Απρίλιο, ο Ελληνικός στόλος κυρίεψε αρκετά πλοία και μαζεύτηκαν μεγάλες ποσότητες από λάφυρα.

Η θέα του Ελληνικού στόλου με την επαναστατική σημαία, βοηθούσε να ξεσηκωθούν νησιά ή παραθαλάσσιες περιοχές που δεν είχαν μέχρι τότε ξεσηκωθεί και τα πληρώματα του στόλου δεν δίσταζαν να βγουν οπλισμένα στη στεριά και να συμμετέχουν σε επιχειρήσεις.

Σημαντική ήταν η συμβολή του στόλου και στον από θαλάσσης αποκλεισμό και κανονιοβολισμό των φρουρίων που πολιορκούνταν (Ναύπλιο, Μονεμβασία).

Η έναρξη της Επανάστασης στην Πελοπόννησο

Σύμφωνα με τα σχέδια της Φιλικής Εταιρείας, η Πελοπόννησος θα ήταν το κέντρο της επανάστασης.

Οι λόγοι που οδήγησαν στην επιλογή αυτή ήταν πολλοί.

Η ιδιόμορφη γεωγραφία της (χερσόνησος) καθιστούσε δύσκολη τη στρατιωτική ενίσχυσή της, καθώς βρισκόταν απομακρυσμένη από τα ισχυρά στρατιωτικά κέντρα και τις περιοχές στρατολόγησης των ενόπλων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η ορεινή μορφολογία του εδάφους απέτρεπε τη γενικευμένη χρήση του ιππικού, ενώ τα στενά περάσματα δυσχέραιναν τη μετακίνηση μεγάλων στρατιωτικών

μονάδων και διευκόλυναν την παρεμπόδισή τους από αριθμητικά υποδεέστερες ομάδες ενόπλων (κλεφτοπόλεμος).

Τα δημογραφικά και τα οικονομικοκοινωνικά χαρακτηριστικά της περιοχής ευνοούσαν τη γρήγορη εξάπλωση της επανάστασης.

Η αναλογία Μουσουλμάνων - Χριστιανών που υπερέβαινε τη σχέση 1 προς 10 και η ενισχυμένη, συγκριτικά με άλλες περιοχές (π.χ. Ρούμελη) διοικητική και οικονομική παρουσία των προυχόντων που διέθεταν δικά τους σώματα ενόπλων (τους λεγόμενους κάπους) αποτελούσαν ευνοϊκές συνθήκες για την κατά τόπους επικράτηση της επανάστασης στην Πελοπόννησο.

Στους παράγοντες αυτούς θα προσθέσουμε το προνομιακό καθεστώς της Μάνης, περιοχής που δεν υπαγόταν στο Μορά βαλεσή (διοικητή Πελοποννήσου) αλλά διοικούνταν από Χριστιανό μπέη που υπαγόταν απευθείας στον Καπουδάν-Πασά (τον επικεφαλής του Οθωμανικού στόλου).

Για τους λόγους αυτούς ο Μοριάς υπήρξε από την αρχή περιοχή στην οποία στράφηκε το ενδιαφέρον των Φιλικών και στις παραμονές της επανάστασης είχε μνηθεί στην Εταιρεία η πλειονότητα των τοπικών ηγετικών παραγόντων.

Η δράση των Φιλικών στην Πελοπόννησο και οι πληροφορίες για επικείμενη εξέγερση είχαν ανησυχήσει την Υψηλή Πύλη, η οποία αντέδρασε τοποθετώντας το φθινόπωρο του 1820 ως Μορά βαλεσή τον περίφημο Χουρσίτ - Πασά, πρώην μεγάλο βεζύρη και έμπειρο στην αντιμετώπιση εξεγέρσεων.

Το γεγονός ανησύχησε τους μνημένους αλλά διστακτικούς ως προς την εκδήλωση της επανάστασης προύχοντες.

Σύντομα όμως, στις αρχές Ιανουαρίου 1821, ο Χουρσίτ με τον κύριο όγκο των στρατιωτικών δυνάμεών του αναχώρησε για την Ήπειρο με σκοπό την καταστολή της ανταρσίας του Αλή - Πασά.

Την ίδια εποχή κατέφτασε στην περιοχή ο Παπαφλέσσας με σκοπό την επίσπευση της επανάστασης.

Έτσι, πραγματοποιήθηκε σειρά συσκέψεων στη Βοστίτσα (Αίγιο) στα τέλη Ιανουαρίου, όμως παρά τις προσπάθειες του Παπαφλέσσα και την απόφαση που πάρθηκε για έναρξη της επανάστασης στα τέλη Μαρτίου, οι προύχοντες παρέμεναν διστακτικοί.

Στο μεταξύ, ο Κολοκοτρώνης επέστρεφε κρυφά στην Πελοπόννησο και συγκεκριμένα στην περιοχή της Μάνης, ενώ έντονη κινητικότητα παρατηρούνταν στις τάξεις των κλεφτών.

Επιπρόσθετα, ξεκίνησαν στοιχειώδεις πολεμικές προετοιμασίες, όπως ήταν η δραστηριοποίηση των μπαρουτόμυλων στη Δημητσάνα.

Οι κινήσεις αυτές και οι φήμες που διέτρεχαν όλη την Πελοπόννησο για επικείμενη εξέγερση των χριστιανών θορύβησε τους Οθωμανούς που σταδιακά άρχισαν να συγκεντρώνονται στην οχυρωμένη Τριπολιτσά και στα κάστρα των άλλων σημαντικών πόλεων.

Η ένταση στις σχέσεις Χριστιανών και Μουσουλμάνων διατηρήθηκε κλιμακούμενη έως τα μέσα Μαρτίου.

Από την εποχή εκείνη σε πολλές επαρχίες άρχισαν να σημειώνονται σποραδικές επιθέσεις κλεφτών σε βάρος Μουσουλμάνων, ενώ η ένταση ανατροφοδοτούνταν από τις λεηλασίες των σπιτιών που εγκατέλειπαν οι Μουσουλμανικές οικογένειες.

Η δυναμική της διαρκώς κλιμακούμενης έντασης, ο φόβος των αντιπάλων και η πίεση των κλεφτών και των Φιλικών οδήγησαν ακόμη και τους πλέον διστακτικούς από τις ηγετικές ομάδες των Πελοποννησίων να κηρύξουν την επανάσταση στις περιοχές τους και να τεθούν επικεφαλής.

Έτσι, στο τελευταίο δεκαήμερο του Μαρτίου οι περισσότερες επαρχίες κήρυξαν την επανάσταση, ακολουθώντας και παρασύροντας η μία την άλλη.

Την 1 Μαρτίου ξεκίνησε από την Κωνσταντινούπολη με προορισμό την Πελοπόννησο, μετά από ενέργειες του Φιλικού Ξάνθου, ένα καράβι φορτωμένο με προκηρύξεις για εξέγερση. Με το καράβι αυτό έφτασε στη Μάνη στα τέλη Μαρτίου και η είδηση της εξέγερσης στη Μολδοβλαχία.

Κάποιες αναταραχές των χριστιανών στην Πόλη σχετικές με την εξέγερση, έδωσαν όταν ξέσπασε η επανάσταση στο Μοριά αφορμή για σφαγές.

Ο Φωτάκος αναφέρει ότι οι Έλληνες που κατήρχοντο στην Ελλάδα από τη Ρωσία και την Κωνσταντινούπολη διέδιδαν ως ημέρα έναρξης της επανάστασης την 25 Μαρτίου.

Η Πύλη θεωρούσε πρωταρχικό θέμα την αντιμετώπιση της ανταρσίας του Αλή πασά, αλλά ανησυχούσε σοβαρά από τις φήμες και τις καταγγελίες των Άγγλων για εξέγερση στο Μοριά.

Λίγο μετά την εξέγερση στις Ρουμανικές ηγεμονίες, αλλά όχι εξαιτίας της, οι Τούρκοι της Τριπολιτσάς κάλεσαν τους προεστούς του Μοριά με πρόσχημα την συνηθισμένη κοινή ετήσια σύσκεψη, με στόχο όμως να τους κρατήσουν ομήρους.

Οι περισσότεροι προεστοί ήταν διστακτικοί και δεν πήγαν. Όσοι πήγαν εκτελέστηκαν αργότερα, άλλοι με το ξέσπασμα της επανάστασης, άλλοι λίγες μέρες πριν την Άλωση της Τριπολιτσάς και άλλοι πέθαναν από τις κακουχίες στις φυλακές.

Στα μέσα Μαρτίου 1821 ο Παπαφλέσσας είχε ολοκληρώσει τον κύκλο των περιοδειών του στην Πελοπόννησο και βρισκόταν μαζί με τον Αναγνωσταρά στη Μεσσηνία, περιοχή για την οποία είχε ταχθεί υπεύθυνος από την Φιλική Εταιρεία.

Ο Κολοκοτρώνης ήταν επίσης στο χώρο ευθύνης του, τη Μάνη.

Ο Οδυσσεάς Ανδρούτσος ήταν κρυμμένος στην Πάτρα, έτοιμος να αναλάβει δράση. Άλλοι Φιλικοί ήταν σε διάφορους χώρους ευθύνης ο καθένας.

Παρά τις αμφιβολίες των προεστών, το κλίμα στην Πελοπόννησο ήταν έντονα επαναστατικό και ένας σπινθήρας έλειπε για την μεγάλη έκρηξη.

Το 1821 είχε οριστεί ως ημέρα έναρξης της επανάστασης από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη η 25η Μαρτίου. Είχε μάλιστα επιλεγεί ακριβώς επειδή είναι η ημέρα του Ευαγγελισμού.

Παρ' ότι για διάφορους λόγους η επανάσταση είχε ήδη αρχίσει στη Μολδοβλαχία και ξέσπασε νωρίτερα σε διάφορες περιοχές της Πελοποννήσου, σε ορισμένες περιοχές άρχισε ακριβώς την προκαθορισμένη ημερομηνία με τις πολιορκίες των κάστρων, με εξέγερση ή τελετουργικά.

Σε περιοχές όπου οι πρόκριτοι δίσταζαν αρχικά να εξεγερθούν, όπως η Πελοπόννησος, κλέφτες και Φιλικοί πραγματοποίησαν ένοπλες επιθέσεις εναντίον των Οθωμανικών αρχών εκβιάζοντας την έναρξη της επανάστασης.

Το έναυσμα της επανάστασης δόθηκε το δεκαήμερο μεταξύ 14-25 Μαρτίου σε διαφορετικά σημεία στο Μωριά.

Στην περιοχή των Καλαβρύτων, την περίοδο αυτή έλαβαν χώρα σημαντικά επαναστατικά γεγονότα, τα οποία αποτέλεσαν το σπινθήρα για την έναρξη της Επανάστασης.

Εικόνα 97 Νικ. Χριστοδούλου

Πρώτος ο Νικόλαος Χριστοδούλου ή Σολιώτης, αγνοώντας τις ατέρμονες συνελεύσεις των προεστών στην Αγία Λαύρα, μαζί με τον Αναγνώστη Κορδή και άλλους κλέφτες, στις 14 Μαρτίου 1821 έστησαν ενέδρα και χτύπησαν στην τοποθεσία «Πόρτες» κοντά στο χωριό Αγρίδι τρεις γυφτοχαρατζήδες και τρεις ταχυδρόμους που μετέφεραν επιστολές του Καϊμακάμη της Τριπολιτσάς Μεχμέτ Σαλίχ στον Χουρσίτ πασά στα Ιωάννινα, κατόπιν παροτρύνσεως του Σωτήρη Χαραλάμνη.

Ακολούθησε στις 16 Μαρτίου 1821 η επίθεση του Χονδρογιάννη στην τοποθεσία «Χελωνοσπηλιά» της Λυκούριας, εναντίον του φοροεισπράκτορα Λαλαίου Τουρκαλβανού Σεϊδή, που μετέφερε μαζί με τον καταγόμενο από τη Βυτίνα «Σαράφη» Νικόλαο Ταμπακόπουλο, χρεόγραφα από την Κερπινή Καλαβρύτων στην Τριπολιτσά.

Το απόγευμα της ίδιας ημέρας σημειώθηκε επίθεση εναντίον ανθρώπων του Τούρκου διοικητή (Βοεβόδα) των Καλαβρύτων Ιμπραήμ Πασά Αρναούτογλου, που ανήσυχος εξαιτίας των γεγονότων που προηγήθηκαν ξεκίνησε με ολόκληρη τη φρουρά του για την Τριπολιτσά.

Ο Αρναούτογλου, όταν πληροφορήθηκε όσα συνέβησαν, έντρομος έσπευσε να κλειστεί μαζί με τους υπόλοιπους Τούρκους στους τρεις οχυρούς πύργους των Καλαβρύτων.

Στις 21 Μαρτίου 1821, 650 ένοπλοι αγωνιστές με αρχηγούς τον Σωτήρη Χαραλάμπη, τον Α. Φωτήλα, τον Σωτήρη Θεοχαρόπουλο, τον Ιωάννη Παπαδόπουλο, τον Νικόλαο Σολιώτη και τους Πετιμεζαίους επιτέθηκαν εναντίον των Τούρκων που είχαν καταφύγει στους πύργους και τους ανάγκασαν να παραδοθούν.

Αυτή ήταν η πρώτη πολεμική επιτυχία της επανάστασης.

Παράλληλα, ξεσηκώθηκε η Πάτρα από τους Φιλικούς Παναγιώτη Καρατζά, Βαγγέλη Λειβαδά και Ν. Γερακάρη αναγκάζοντας τους Μουσουλμάνους να κλειστούν στο φρούριό της. Στην έναρξη του αγώνα το σύνολο των ένοπλων δυνάμεων προερχόταν από τους κλέφτες και τους αρματολούς της προεπαναστατικής περιόδου αυτοί θα αποτελούσαν το κυριότερο τμήμα των επαναστατικών δυνάμεων σε όλη τη διάρκεια της επανάστασης.

Το πρώτο επαναστατικό στρατόπεδο συγκροτήθηκε στη Βέρβαινα στις 25 Μαρτίου, από τον Αναγνώστη Κοντάκη με πολεμιστές από τον Άγιο Πέτρο, τα Δολιανά, καμπίσιους Τριπολιτσιώτες, και από τους Επ. Βρεσθένης Θεοδώρητο και τον Π. Βαρβιτσιώτη.

Εκεί σταδιακά συγκεντρώθηκαν οπλαρχηγοί και πολεμιστές από διάφορα μέρη και εκεί οργανώθηκε και η πρώτη μονάδα εφοδιασμού ("φροντιστήριο" κατά τον Φωτάκο).

Θρυλική έμεινε η σκηνή της τελετουργικής κήρυξης της επανάστασης στην Αγία Λαύρα. Αυτή αναφέρεται από αρκετές πηγές της εποχής ενώ από νεώτερους ιστορικούς θεωρήθηκε μη πραγματική.

Ο θρύλος απέκτησε σημαντική θέση στην επίσημη Ελληνική εθνική αφήγηση, καθώς συσχέτιζε τη θρησκεία με την επανάσταση και ταύτιζε την εθνική και θρησκευτική ταυτότητα.

Ο ίδιος ο Γερμανός δεν αναφέρει τη σκηνή στα ημιτελή απομνημονεύματά του για την ημέρα εκείνη.

Από τους απομνημονευματογράφους της Επανάστασης το αναφέρει μόνο ο Κανέλλος Δελγιάννης, ενώ ο Μιχαήλ Οικονόμου αναφέρει γενικά ότι σε όλες τις επαρχίες της Πελοποννήσου η ύψωση της σημαίας τους Σταυρού έγινε την 25 Μαρτίου.

Είναι γνωστό ότι στα απομνημονεύματά του ο Γερμανός αναφέρεται πολύ λίγο στην προσωπική του δράση. Κατά τον ιστορικό Β. Κρεμμυδά η δημιουργία του οφεί-

Εικόνα 98 Πασάς Αρναούτογλου

λεται στον Γάλλο πρόξενο Φρανσουά Πουκεβίλ, που διοχέτευσε στο Γαλλικό τύπο ό,τι του έστειλε ο Γερμανός και το 1824 συνέθεσε μια φανταστική λεπτομερή εξιστόρηση του περιστατικού.

Ορισμένοι ιστορικοί υποστηρίζουν ότι ο πυρήνας του θρύλου διασώζει κάποια ιστορική αλήθεια, βασιζόμενοι σε προσωπικά αρχεία αγωνιστών και ιεραρχών του 1821, που ισχυρίζονται ότι ο Παλαιών Πατρών Γερμανός τέλεσε δοξολογία στις 17 Μαρτίου στην Αγία Λαύρα και όρκισε ορισμένους κοτζαμπάσηδες και επισκόπους του Μωριά, που βρίσκονταν εκεί για τον εορτασμό του Αγίου Αλεξίου.

Οι περισσότεροι ιστορικοί, όπως αναφέρει ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος είναι της άποψης που αναφέρεται στα απομνημονεύματα του Παλαιού Πατρών Γερμανού, ότι δηλαδή, *"οι [...] συσκεφθέντες αποφάσισαν να μην δώσουν αιτίαν τινά, αλλά ως πεφοβισμένοι να παραμερίσωσι εις ασφαλή μέρη"*.

Το μόνο σίγουρο είναι ότι οι συγκεντρωμένοι έφυγαν από την Αγία Λαύρα στις 17 Μαρτίου έχοντας γνώση της επικείμενης έναρξης επανάστασης..

Η κήρυξη της Επανάστασης στην Αγία Λαύρα αναφέρεται σε αυτοβιογραφίες αγωνιστών του 1821 και στην εφημερίδα Times του Λονδίνου της 11-6-1821.

Στη Μάνη η επανάσταση κινητοποιήθηκε από τους Κολοκοτρώνη, Παπαφλέσσα, Νικηταρά και Κεφάλαια.

Εκεί εξοπλίστηκαν 2.000 Μανιάτες και Μεσσήνιοι με πολεμοφόδια που είχαν σταλεί από τους Φιλικούς της Σμύρνης και είχαν φτάσει εκεί με καράβια.

Στις 23 Μαρτίου απελευθερώθηκε η Καλαμάτα. Στις 24 Μαρτίου μαζεύτηκαν στα περίχωρα της Καλαμάτας γύρω στους 5.000 Έλληνες για να πάρουν την ευλογία της Εκκλησίας και την ίδια μέρα ξεσηκώθηκε η Φωκίδα στη Ρούμελη.

Στην Καλαμάτα συστάθηκε η Μεσσηνιακή γερουσία και ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης τοποθετήθηκε επικεφαλής της. Πρώτη πράξη της νέας εξουσίας ήταν να στείλει έγγραφο προς τα χριστιανικά έθνη ζητώντας τη βοήθειά τους και αυτό το έγγραφο ήταν και η πρώτη πράξη διεθνούς δικαίου της επανάστασης.

Στην Πάτρα ιδρύθηκε το Αχαϊκό διευθυντήριο, από τους προεστούς Ανδρέα Λόντο και Χαραλάμπη, τον Παπαδιαμαντόπουλο και το δεσπότη Παλαιών Πατρών Γερμανό, που στις 26 Μαρτίου επέδωσε στους ξένους διπλωμάτες που βρίσκονταν στην Πάτρα επαναστατική διακήρυξη.

Από την κήρυξη της Επανάστασης έως την άλωση της Τριπολιτσάς

Η κλιμακούμενη ένταση που παρατηρείται από τις αρχές Ιανουαρίου 1821 κορυφώθηκε στο τελευταίο δεκαήμερο του Μαρτίου.

Τις ημέρες εκείνες κηρύχθηκε η επανάσταση στη Γορτυνία, τα Καλάβρυτα, την Πάτρα, τη Μάνη, την Καλαμάτα, τη Γαστούνη, τη Βοστίτσα (Αίγιο) και από εκεί ο επαναστατικός αναβρασμός μεταλαμπαδεύτηκε σ' όλες σχεδόν τις γωνιές της χερσονήσου του Μωριά. Τα περιστατικά εξελίχτηκαν λίγο πολύ με παρόμοιο τρόπο.

Οι προύχοντες και οι ιεράρχες των επαρχιών αυτών ξεπέρασαν τους όποιους διαταγμούς, συχνά πιεζόμενοι από τους τοπικούς τους ανταγωνιστές (π.χ. οι Μαυρομιχάλαιοι από τους Τζανετάκηδες), τέθηκαν επικεφαλής ενόπλων και κήρυξαν την επανάσταση στην περιοχή τους.

Κατασκευάστηκαν σημαίες στις οποίες κυριαρχούσε το σύμβολο του σταυρού κι όχι ο φοίνικας, το σύμβολο της Φιλικής Εταιρείας, έγιναν δοξολογίες όπου ευλογήθηκαν τα όπλα, εκδόθηκαν προκηρύξεις, ενώ έγιναν και οι πρώτες προσπάθειες για μια στοιχειώδη τοπική οργάνωση με στόχο τη διεύθυνση της επανάστασης (Αχαϊκό Διευθυντήριο, Μεσσηνιακή Γερουσία).

Από τα γεγονότα των πρώτων ημερών να ξεχωρίσουμε την κατάληψη της Καλαμάτας από τους Μανιάτες και την προκήρυξη που εξέδωσε εκεί στις 23 Μαρτίου ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης.

Το αρχικό ξάφνιασμα των Οθωμανών οδήγησε σε κινήσεις πανικού που διευκόλυναν την εξάπλωση της επανάστασης.

Ο Μουσουλμανικός πληθυσμός θορυβημένος και ανήσυχος από την απουσία του μεγαλύτερου μέρους των Οθωμανικών δυνάμεων κατέφυγε στα πολλά φρούρια που βρίσκονταν στην Πελοπόννησο από την εποχή της ενετικής κατοχής (1685-1715).

Ιδίως στην Τριπολιτσά (Τρίπολη), οχυρή πόλη που αποτελούσε το διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο των Οθωμανών στην Πελοπόννησο.

Την ίδια εποχή οι πρώτες ομάδες των επαναστατών στρατολογούσαν ενόπλους και επιδόθηκαν σε πολιορκίες των φρουριών (Μεθώνη, Κορώνη, Νεόκαστρο/Πύλος, Χλομούτσι/Γαστούνη, Ακροκόρινθος, Ναύπλιο, Μονεμβασιά).

Το πρώτο δίμηνο τα προβλήματα υπήρξαν πολλά και οι επιτυχίες σχεδόν ανύπαρκτες.

Οι προετοιμασίες για την επανάσταση ήταν ανεπαρκείς και οι πολιορκίες πραγματοποιούνταν από στρατούς κατ' όνομα μόνο ενόπλων, χωρίς κανόνια και επαρκή πυρομαχικά.

Λίγοι είχαν όπλα πέρα από μαχαίρια και αγροτικά εργαλεία και ακόμη λιγότεροι γνώριζαν πράγματι να πολεμούν.

Έτσι, στις εξόδους που πραγματοποιούσαν οι Οθωμανοί για να βρουν εφόδια, οι πολιορκητές έσπευδαν σε φυγή και το στρατόπεδό τους διαλυόταν.

Χρειαζόταν χρόνος για να καταστούν πολεμιστές αγρότες που έως τότε δε γνώριζαν από ένοπλες συγκρούσεις και πολιορκίες.

Ο πόλεμος με τον Αλή - Πασά των Ιωαννίνων που απασχολούσε μεγάλο μέρος των Οθωμανικών δυνάμεων προσέφερε στους Πελοποννήσιους την ευκαιρία να συγκροτήσουν αξιόμαχο στράτευμα.

Την εποχή εκείνη μόνο οι Μανιάτες, οι κάποι και οι παλαιοί κλέφτες όπως οι Κολοκοτρωνάιοι και οι Πλαπούταιοι διέθεταν εμπειροπόλεμους ενόπλους.

Η περίφημη φράση του Κολοκοτρώνη "*φωτιά και τσεκούρι στους προσκνημένους*" αποδείχτηκε σε αρκετές περιπτώσεις δραστικό αντίδοτο, ώστε να ξεπεραστεί ο φόβος που προκαλούσαν οι Οθωμανοί και να ανασυγκροτηθεί το στρατόπεδο των επαναστατών.

Ο φόβος ξεπεράστηκε σταδιακά και οι πρώτες νίκες στο πεδίο της μάχης, στο Βαλτέτσι και στα Δολιανά στα μέσα Μαΐου 1821, περισσότερο από το αποτέλεσμα κατέδειξαν σε όλους ότι οι Οθωμανοί δεν ήταν ανίκητοι.

Από το καλοκαίρι οι προσπάθειες των επαναστατών επικεντρώθηκαν στην πολιορκία της Τριπολιτσάς.

Η κατάληψη του διοικητικού και στρατιωτικού κέντρου των Οθωμανών που δέσποζε στο κέντρο της χερσονήσου ήταν κάτι περισσότερο από απαραίτητη για την εμπέδωση της επανάστασης στην Πελοπόννησο.

Η πολιορκία της Τριπολιτσάς, εντός της οποίας είχαν συγκεντρωθεί περισσότεροι από είκοσι χιλιάδες άμαχοι Μουσουλμάνοι και αρκετές χιλιάδες ενόπλων, κράτησε αρκετούς μήνες, έως τις τελευταίες μέρες του Σεπτεμβρίου.

Ειδικά τον τελευταίο μήνα, οπότε ο κλοιός είχε γίνει πλέον ασφυκτικός και τα εφόδια της πόλης είχαν εξαντληθεί, πλήθος χριστιανών είχαν συγκεντρωθεί στο Ελληνικό στρατόπεδο προσδοκώντας στα λάφυρα που θα αποκόμιζαν από την κυρίευση της πόλης.

Την πτώση της Τριπολιτσάς ακολούθησαν από σκηνές τυφλής βίας. Χιλιάδες Οθωμανών, άμαχοι στην πλειονότητά τους, αλλά και οι Εβραίοι της πόλης έγιναν θύματα μιας απεριγράπτης σφαγής που διήρκεσε τρεις μέρες.

Τα γεγονότα αυτά κατέδειξαν ότι δεν υπήρχε πλέον έδαφος συνδιαλλαγής με την Οθωμανική εξουσία. Τα

Το κεντρικό σύνθημα της επανάστασης Ελευθερία ή Θάνατος αποκτούσε πλέον μια διαφορετική δυναμική, μια ισχυρότερη βάση.

Η εξάπλωση της Επανάστασης στη Στερεά Ελλάδα

Η Φιλική Εταιρεία είχε μικρή παρουσία στους αρματολούς της κεντρικής Ελλάδας. Η θέση, ωστόσο, των αρματολών στα εδάφη που ήλεγχε ο Αλή Πασάς ήταν αβέβαιη μετά την αναμενόμενη ήττα του από τις δυνάμεις του Σουλτάνου.

Μετά το ξέσπασμα της εξέγερσης στην Πελοπόννησο, η διάδοση της επαναστατικής δραστηριότητας κινδύνευε να τους στερήσει την εξουσία στις περιοχές τους, αλλά και να τους εκθέσει στις Οθωμανικές αρχές.

Έτσι, οι αρματολοί της Στερεάς ξεπέρασαν τις επιφυλάξεις τους και τέθηκαν οι ίδιοι

οι επικεφαλής των επαναστατικών δυνάμεων στα αρματολίκια τους.

Στην Στερεά Ελλάδα κηρύχθηκε επίσημα η έναρξη της επανάστασης στις 27 Μαρτίου, στη μονή Οσίου Λουκά κοντά στη Λιβαδειά, με παρόντες τους οπλαρχηγούς Αθανάσιο Διάκο και Βασίλη Μπούσγο και προκρίτους της περιοχής.

Στο συμβούλιο των οπλαρχηγών στη Μεσσηνία ο Κολοκοτρώνης πρότεινε σαν βασικό στόχο την Τρίπολη, που ήταν το στρατιωτικό και διοικητικό κέντρο της Πελοποννήσου και μετά από τη διαφωνία του Μαυρομιχάλη, που είχε οριστεί αρχιστράτηγος, άρχισε πορεία στρατολόγησης στην Αρκαδία.

Ανάλογες πορείες έκαναν άλλοι οπλαρχηγοί σε διάφορες περιοχές.

Στις 29 Μαρτίου ο Κολοκοτρώνης είχε μαζέψει 6.000 άνδρες και προσπάθησε να πολιορκήσει την Καρύταινα, όμως στην πρώτη έξοδο των Τούρκων, το στράτευμα διαλύθηκε. Δεν απογοητεύτηκε και μεθοδικά εγκατέστησε φρουρές σε επίκαιρα σημεία γύρω από την Τρίπολη (Λεβίδι, Πιάνα, Χρυσοβίτσι, Βέρβαινα, Βαλτέτσι, Τρίκορφα), για να μπορούν να ελεγχθούν οι δρόμοι που οδηγούσαν προς τα εκεί.

Η επανάσταση επεκτάθηκε γρήγορα σε όλη την Πελοπόννησο και Ανατολική Στερεά και είχε μεγάλη επιτυχία αφού πέρασαν στον έλεγχο των επαναστατών πολύ σύντομα, Καλάβρυτα (21 Μαρτίου), Καλαμάτα (23 Μαρτίου), Αίγιο (23 Μαρτίου),

Χάρτης Στερεάς με τις μάχες

Εικόνα 99 Μονή Οσίου Λουκά

Γαλαξίδι (26 Μαρτίου), Άργος, Καρύταινα, Μεθώνη, Νεόκαστρο, Φανάρι, Γαστούνη, Ναύπλιο στην Πελοπόννησο και Σάλωνα (Πανουργιάς, 27 Μαρτίου), Λιδωρίκι (Σκαλτζάς, 28 Μαρτίου), Μαλανδρίνο (Σκαλτζάς, 30 Μαρτίου), Λιβαδειά (Διάκος, 31 Μαρτίου), Θήβα (Μπούσγος, 3 Απριλίου), Αταλάντη στη Στερεά Ελλάδα.

Οι Οθωμανοί περιορίστηκαν στα κάστρα όπου είχαν αρχίσει πολιορκίες. Τα σπουδαιότερα από αυτά τα κάστρα ήταν τα κάστρα στο Ρίο και στο Αντίρριο, της Πάτρας, του Ακροκορίνθου πάνω από την Κόρινθο, τα δύο κάστρα του Ναυπλίου, το Παλαμήδι και το Μπούρτζι, της Μονεμβασιάς, της Μεθώνης, της Κορώνης, το Νεόκαστρο και το Παλαιόκαστρο του Ναυαρίνου (Πύλος) και το κάστρο της Τριπολιτσάς. Στο κάστρο του Άργους που ήταν παραμελημένο δεν κλείστηκαν Οθωμανοί.

Τα κάστρα ήταν επί το πλείστον κτισμένα παράλια σε δύσβατα σημεία και είχαν το πλεονέκτημα της δυνατότητας τροφοδοσίας από τον οθωμανικό στόλο, εκτός από το κάστρο της Τρίπολης.

Μέχρι το τέλος Μαρτίου οι μουσουλμάνοι της Πελοποννήσου, εκτός από τους Λαλαίους Αλβανούς, είχαν απωθηθεί ή εγκαταλείψει τα πεδινά της Πελοποννήσου και είχαν περιοριστεί στα κάστρα, μερικά από τα οποία (αν άντεχαν στην πολιορκία) θεωρούνταν ικανά για ανάκτηση ολόκληρης της Πελοποννήσου. Οι περισσότεροι από αυτούς είχαν συγκεντρωθεί στην Τρίπολη.

Τα κάστρα πολιορκούσαν ομάδες ατάκτων υπό τη διοίκηση ντόπιων καπεταναίων, προεστών ή ιεραρχών που είχαν ξεσηκωθεί. Ο αριθμός των πολιορκητών δεν ήταν σταθερός αλλά αυξομειωνόταν ανάλογα με τις περιστάσεις.

Η πιο οργανωμένη πολιορκία ήταν της Τρίπολης από τον Κολοκοτρώνη και το Νικητάρη, η οποία δεν ήταν ασφυκτική αλλά επιτελική με κατοχή και οχύρωση καίριων υψωμάτων γύρω από την πόλη, που έλεγχαν της προσβάσεις προς αυτή.

Το Οθωμανικό ιππικό όμως έλεγχε το οροπέδιο της πόλης, επιτρέποντας τον ανεφοδιασμό της με τα απαραίτητα.

Αρχές Απριλίου άρχισαν να κινούνται και τα νησιά. Παρόλο που η Φιλική Εταιρεία είχε διείσδυση σε αυτά παρατηρείται σχετική καθυστέρηση στον ξεσηκωμό, που οφείλεται σε τοπικές οργανωτικές αλλά και κοινωνικές ιδιαιτερότητες, και σε κάποια από αυτά λαϊκές εξεγέρσεις προηγούνται και επισπεύδουν την κήρυξη της επανάστασης.

Στις 27 Μαρτίου πραγματοποιήθηκε κίνημα στην Ύδρα από τον πλοίαρχο Αντώνη Οικονόμου, με σκοπό να πιάσει του πρόκριτους του νησιού, να στηρίξουν την επανάσταση.

Οι νοικοκυραίοι (πλοιοκτήτες) ήταν διστακτικοί και ο Οικονόμου ίδρυσε στις 31 Μαρτίου τη Διοίκηση, σε αντιδιαστολή με την υπάρχουσα Καγκελαρία.

Υπό την πίεση του κινήματος του Οικονόμου, άλλα και λόγω της απόφασης των γειτονικών Σπετσών να συμμετάσχουν στην επανάσταση οι Ύδραίοι πρόκριτοι άλλαξαν στάση και τάχτηκαν υπέρ της επανάστασης, η οποία κηρύχθηκε επισήμως στο νησί στις 15 Απριλίου.

Ήδη από τις 3 Απριλίου είχαν ξεσηκωθεί από ντόπιους φιλικούς οι Σπέτσες και ακολούθησαν ο Πόρος, η Σαλαμίνα και η Αίγινα και στις 10 Απριλίου τα Ψαρά.

Την ίδια μέρα ο αρματολός Γιάννης Δυοβουνιώτης μπήκε στην Μπουδουνίτσα (Μενδενίτσα) της Ρούμελης.

Στην Αττική ο Φιλικός Μελέτης Βασιλείου και άλλοι ντόπιοι μικροκαπετάνιοι αφού στρατολόγησαν αγρότες και χωρικούς για αρκετές μέρες, μπήκαν αιφνιδιαστι-

κά στην Αθήνα στις 15 Απριλίου, περιορίζοντας τους ντόπιους Μουσουλμάνους στο κάστρο της Ακρόπολης και την ίδια μέρα η Ύδρα κήρυξε επισήμως την επανάσταση.

Στις 18 Απριλίου οι Ρουμελιώτες αρματολοί Διάκος, Δυοβουνιώτης και Πανουργιάς μπήκαν στο Πατρατζίκι (Υπάτη) και την ίδια μέρα ξεσηκώθηκε η Σάμος με τον καπετάν Κωνσταντή Λαχανά, να σηκώνει τη σημαία της επανάστασης στο Βαθύ.

Από τις 8 Μαΐου ανέλαβε την ηγεσία της επανάστασης στο νησί ο Φιλικός Λυκούργος Λογοθέτης.

Η Επανάσταση στην Ανατολική Στερεά

Η Επανάσταση στην Ανατολική Στερεά ξέσπασε την ίδια εποχή με την Πελοπόννησο, δηλαδή κατά το τελευταίο δεκάημερο του Μαρτίου.

Πρόκειται για περιοχή με έντονη παράδοση αρματολισμού.

Ειδικά στις ορεινές επαρχίες δρούσαν αρκετές οικογένειες αρματολών που διέθεταν οικονομική δύναμη, ισχυρά τοπικά ερείσματα, δίκτυα προστασίας και αλληλοβοήθειας συγκροτημένα στη βάση των δεσμών συγγένειας και ικανό αριθμό αξιόμαχων ενόπλων.

Όλα αυτά τους καθιστούσαν ισχυρούς παράγοντες στις τοπικές κοινωνίες και τους επέτρεπαν να δρουν ανε-

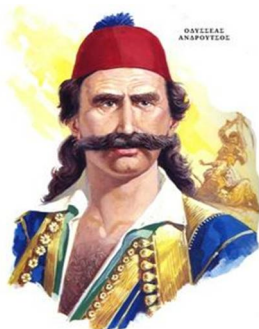
ξάρτητα και κάποτε ανταγωνιστικά προς την κοινοτική ηγεσία, τους προκρίτους.

Μάλιστα, η διστακτικότητα και συχνά η αντίθεση που πρόβαλαν οι πρόκριτοι στην κήρυξη της επανάστασης έδωσε σε αρκετούς ενόπλους την ευκαιρία να εκμεταλλευτούν την περίσταση και παράλληλα προς την κήρυξη της επανάστασης να επιβάλουν τη δική τους κυριαρχία σε τοπικό επίπεδο.

Ο γέρο-Πανουργιάς στην περιοχή των Σαλώνων (Αμφισσα), ο Αθανάσιος Διάκος στη Λιβαδειά, ο Κοντογιάννης στο Πατρατζίκι (Υπάτη) κατέλαβαν τις πόλεις αυτές έως τα μέσα Απριλίου, επικουρούμενοι από άλλους ενόπλους όπως ήταν ο Γιάννης Γκούρας, ο Ανδρίτσος Σαφάκας, ο Σκαλτσοδήμος και ο Μπούσγος.

Ταυτόχρονα, επαναστάτησε το Γαλαξίδι, ναυτικό κέντρο στην περιοχή του Κορινθιακού κόλπου, ενώ σύντομα οι κάτοικοι της Αθήνας ξεκίνησαν πολιορκία της Ακρόπολης όπου βρισκόταν Οθωμανική φρουρά, ενώ προσπάθειες για την κατάληψη φρουριών έγιναν και στην Εύβοια.

Αξιοσημείωτη τέλος υπήρξε η επιστροφή του Οδυσσέα Ανδρούτσου από τα Επτάνησα όπου είχε καταφύγει στα 1818.

Εικόνα 101 Οδ. Ανδρού-

Ο Ανδρούτσος υπήρξε κατά το παρελθόν ο ισχυρότερος αρματολός που είχε αναδειχτεί στην περιοχή της Ανατολικής Στερεάς, υπήρξε περίφημος ένοπλος που για τις ικανότητές του προκαλούσε το θαυμασμό και συνάμα το φόβο Χριστιανών και Μουσουλμάνων

Στα μέσα Απριλίου στάλθηκαν από τον Χουρσίτ-πασά, το διοικητή της Πελοποννήσου που εκστράτευε ενάντια στον Αλή-Πασά των Ιωαννίνων, οι

Εικόνα 100 Χουρσίτ Πασάς

πρώτες ενισχύσεις για την καταστολή της εξέγερσης στην Πελοπόννησο.

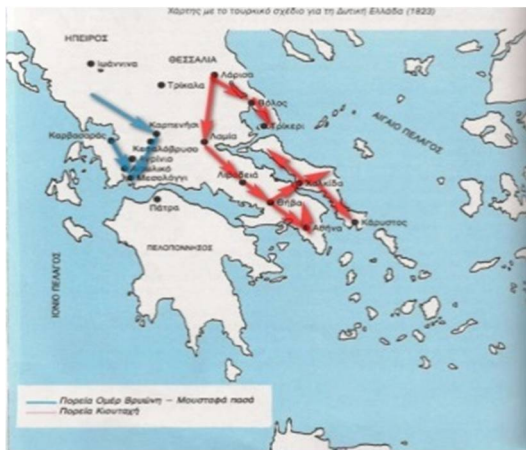
Το σχέδιο του Ομέρ Βρυώνη, που ηγούνταν ουσιαστικά της εκστρατείας, ήταν να καταπνίξει την επανάσταση στην Ανατολική Στερεά και διασχίζοντας τον Ισθμό να περάσει στην Πελοπόννησο.

Πραγματικά, το Πατρατζίκι εγκαταλείφθηκε από τους επαναστάτες, ενώ η μάχη που δόθηκε στην περιοχή της Αλαμάνας στις 23 Απριλίου ήταν καταστροφική παρά τη σθεναρή αντίσταση του Αθανασίου Διάκου που αιχμαλωτίστηκε και βρήκε μαρτυρικό θάνατο.

Μια δεύτερη προσπάθεια των επαναστατών στην περιοχή της Γραβιάς απέδωσε καλύτερα αποτελέσματα.

Εκεί, στις αρχές Μαΐου ο Ανδρούτσος προκάλεσε σημαντικές απώλειες στο στρατό του Ομέρ Βρυώνη, επιβεβαιώνοντας έτσι τη φήμη που τον ακολουθούσε αλλά και την κυριαρχία του στους χώρους των ενόπλων της Αν. Στερεάς.

Λίγες μέρες αργότερα ο Γκούρας επανέλαβε το εγχείρημα στην περιοχή της Γκιώνας, υποχρεώνοντας τους Οθωμανούς να εγκαταλείψουν τα σχέδιά τους για κάθοδο στην Πελοπόννησο.

Η σημαντικότερη μάχη δόθηκε στα τέλη Αυγούστου στα Βασιλικά, όταν οι Γκούρας και Δυοβουνιώτης αντιμετώπισαν το στρατό του Μπεϋράν- Πασά.

Ο τελευταίος είχε καταστείλει τα επαναστατικά κινήματα στη Μακεδονία, διέσχισε τη Θεσσαλία και πέρασε στην Ανατολική Στερεά.

Η πορεία του ωστόσο σταμάτησε στη Βοιωτία, στα Βασιλικά, όπου εκατοντάδες Οθωμανοί σκοτώθηκαν και το στράτευμά του διαλύθηκε.

Ένα μήνα αργότερα, τις μέρες που στην Πελοπόννησο καταλαμβάνονταν η Τριπολιτσά, ο Ομέρ Βρυώνης εγκατέλειπε την Ανατολική

Στερεά. Η φθοροποιός για τον αντίπαλο τακτική του κλεφτοπόλεμου αποδείχτηκε αποτελεσματική.

Η επόμενη Οθωμανική εκστρατεία δεν αναμενόταν παρά την άνοιξη του 1822.

Η Επανάσταση στη Δυτική Στερεά και Ήπειρο

Η έναρξη και η εξέλιξη της Επανάστασης στη Δυτική Στερεά και στις νότιες περιοχές της Ηπείρου συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τον πόλεμο των Οθωμανών ενάντια στον Αλή-Πασά.

Οι οικογένειες των αρματολών στις ορεινές επαρχίες της Άρτας, όπως και οι Σουλιώτες, είχαν συμμαχήσει με Αλβανούς ενόπλους και πραγματοποιούσαν επιχειρήσεις, ενάντια στα Σουλτανικά στρατεύματα στην Ήπειρο.

Η προσδοκία των Σουλιωτών από τη

συμμαχία με τον παλαιό τους εχθρό αφορούσε την επανεγκατάσταση τους στο Σούλι και μάλιστα με τους ευνοϊκούς όρους που ίσχυαν γι' αυτούς έως την εκδίωξή τους στα Επτάνησα στα 1803 και 1804.

Την ίδια εποχή, στις αρχές του 1821, οι Φιλικοί προσπαθούσαν να οργανώσουν την επανάσταση στη Στερεά Ελλάδα κινητοποιώντας τους πολλούς και ισχυρούς Ρουμελιώτες αρματολούς.

Σε σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε στην Αγία Μαύρα (Λευκάδα), στην οποία συμμετείχαν οι σημαντικότεροι αρματολοί και οπλαρχηγοί της Ρούμελης, αποφασίστηκε να ηγηθεί της επανάστασης ο Βαρνακιώτης στη Δυτική και ο Ανδρούτσος στην Ανατολική Στερεά.

Επρόκειτο για ενόπλους που τέθηκαν επικεφαλής των υπολοίπων λόγω της ισχύος που διέθεταν, του κύρους που απολάμβαναν, της φήμης που τους ακολουθούσε και της θέσης που κατείχαν στα δίκτυα των αρματολών της ευρύτερης περιοχής.

Οι ένοπλοι της Ανατολικής Στερεάς κινήθηκαν σχεδόν ταυτόχρονα με την Πελοπόννησο, η εμπόλεμη κατάσταση στην Ήπειρο ωστόσο φαίνεται ότι επηρέασε τις κινήσεις των οπλαρχηγών στη Δυτική Στερεά.

Τελικά, στις 25 Μαΐου 1821 ο αρματολός Ξηρόμερου Γεωργάκης Νικολού ή Βαρνακιώτης εξέδωσε προκήρυξη προς τους κατοίκους της περιοχής του με την οποία κήρυσσε την επανάσταση.

Τις προηγούμενες ημέρες ο αρματολός Ζυγού Δ. Μακρής είχε πρωτοστατήσει στην κατάληψη του Μεσολογγίου και του Ανατολικού (Αιτωλικού).

Σύντομα ξεκίνησε και η πολιορκία της Ναυπάκτου και του Βραχωρίου (Αγρίνιο), το οποίο αποτελούσε το διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο της Δυτικής Στερεάς.

Η πολιορκία διήρκεσε ως τις αρχές Ιουνίου, οπότε η πόλη παραδόθηκε στους επαναστάτες.

Την ίδια εποχή οργανωνόταν η πρώτη εκστρατεία των Οθωμανών για την καταστολή της επανάστασης και ο Ομέρ Βρυώνης δραστηριοποιούνταν ήδη στην Ανατολική Στερεά. Στα δυτικά δόθηκε εντολή στον Ισμαήλ-Πασά Πλιάσσα να εκστρατεύσει από την Άρτα.

Υιοθετώντας μια πολεμική τακτική που γνώριζαν καλά, αυτή της ενέδρας και του κλεφτοπόλεμου, οι ένοπλοι των γειτονικών στην Άρτα ορεινών επαρχιών (Βάλτος, Ραδοβίτσι, Τζουμέρκα) κατέλαβαν τα στενά στο Μακρύνορος, περιοχή που συνέδεε την Ήπειρο με τη Δ. Στερεά.

Εκεί, ο Ανδρέας Ίσκος, ο Γώγος Μπακόλας, ο Γιαννάκης Ράγκος, ο Γεώργιος Καραϊσκάκης και άλλοι έδωσαν αρκετές μάχες με τους ενόπλους του Ισμαήλ-Πασά προκαλώντας απώλειες στο στρατό του και υποχρεώνοντάς τον να επιστρέψει στην Άρτα.

Την ίδια εποχή οι Σουλιώτες και οι Αλβανοί σύμμαχοί τους σημείωναν επιτυχίες στην Ήπειρο.

Μάλιστα, η συμμαχία διευρύνθηκε το Σεπτέμβριο με τη συμμετοχή σε αυτήν των ενόπλων της Άρτας και της Αιτωλοακαρνανίας. Αποφασίστηκε ο συντονισμός της δράσης και επιχειρήθηκε η κατάληψη της Άρτας, αν και χωρίς επιτυχία.

Ωστόσο, προς το τέλος του χρόνου οι Αλβανοί ένοπλοι διέλυσαν τη συμμαχία, εγκατέλειψαν τον Αλή-Πασά και προσχώρησαν στο Σουλτανικό στρατόπεδο, που στο μεταξύ είχε ενισχυθεί με την έλευση στην περιοχή του περιβόητου Μεχμέτ Ρεσίτ πασά, γνωστότερου ως Κιουταχή.

Στην εξέλιξη αυτή συνέτεινε και η σφαγή των μουσουλμάνων της Τριπολιτσάς. Εξάλλου, ο Ομέρ Βρυώνης που είχε επιστρέψει από την Α. Στερεά κατάφερε να προσεταιριστεί τους Αλβανούς μπέηδες, όχι όμως τους Αιτωλοακαρνανές, τους Αρτινούς και τους Σουλιώτες οπλαρχηγούς.

Οι οπλαρχηγοί αυτοί αποσύρθηκαν από την περιοχή της Άρτας. Κράτησαν ωστόσο τις θέσεις στο Μακρύνορος για το ενδεχόμενο Οθωμανικής επίθεσης, που όμως δεν πραγματοποιήθηκε πριν από το τέλος του χειμώνα. Άλλωστε, η πτώση του Αλή-Πασά εξακολουθούσε να αποτελεί προτεραιότητα για την Υψηλή Πύλη.

Η Επανάσταση στην υπόλοιπη Ελλάδα

Οι συνθήκες που ευνόησαν την εκδήλωση και την αρχική επικράτηση της Επανάστασης στην Πελοπόννησο και τη Στερεά, δηλαδή η μύηση στη Φιλική Εταιρεία σημαντικών τοπικών παραγόντων, η γεωγραφική απόσταση από τα ισχυρά στρατιωτικά κέντρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η απασχόληση των Οθωμανικών δυνάμεων με την καταστολή της ανταρσίας του Αλή-Πασά δεν ίσχυαν σε περιοχές όπως η Μακεδονία και η Θεσσαλία.

Παρόλα αυτά, το Πήλιο στη νοτιοανατολική Θεσσαλία, η χερσόνησος του Άθω και της Κασσάνδρας στη Χαλκιδική, η περιοχή του Ολύμπου και η Νάουσα στη Δ. Μακεδονία αποτέλεσαν πυρήνες εξέγερσης.

Οι εξεγέρσεις αυτές ωστόσο σε καμιά περίπτωση δεν μετεξελίχτηκαν σε κάτι περισσότερο από κινήματα τοπικής εμβέλειας. Πρωτεργάτης της εξέγερσης στα είκοσι τέσσερα χωριά του Πηλίου υπήρξε ο ιερωμένος και λόγιος Άνθιμος Γαζής ο οποίος από νωρίς είχε μνηθεί στη Φιλική Εταιρεία.

Παρά τη διστακτικότητα και την άρνηση που αντιμετώπισε ως προς την εκδήλωση της επανάστασης, πήρε με το μέρος του την ισχυρή αρματολών οικογένεια, του Πηλίου, τους Μπασδέκηδες, και κήρυξε την επανάσταση στις αρχές Μαΐου.

Επιχειρήθηκε μάλιστα πολιορκία του Βόλου αρχικά και του Βελεστίνου στη συνέχεια. Ωστόσο, με την εμφάνιση στην περιοχή του στρατού του Μαχμούτ Δράμαλη, πασά της Λάρισας, οι πολιορκίες λύθηκαν και η επανάσταση έσβησε.

Μικρές μόνο ομάδες παρέμειναν στην ανατολική πλευρά του Πηλίου, έχοντας επικεφαλής τον Καρατάσο που είχε καταφύγει εκεί στα 1822, μετά την καταστολή της επανάστασης στη Δ. Μακεδονία.

Τελικά, δεχόμενοι την πίεση του Μεχμέτ Ρεσίτ-πασά (Κιουταχής) συνθηκολόγησαν τον Ιούλιο του 1823.

Το επαναστατικό κίνημα στη Χαλκιδική ήταν σε μεγάλο βαθμό έργο του εμπόρου και τραπεζίτη Εμμανουήλ Παππά. Ο Παππός είχε εγκατασταθεί από το 1817 στην Κωνσταντινούπολη και εκεί μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία.

Με το ξέσπασμα της επανάστασης στις παραδουνάβιες ηγεμονίες και στην Πελοπόννησο έσπευσε στη Χαλκιδική και άρχισε να προετοιμάζει την επανάσταση που εκδηλώθηκε το Μάιο του 1821.

Ο Παππός βρήκε συμπαράσταση από αρκετά μοναστήρια του Αγίου Όρους, ενώ και η χερσόνησος της Κασσάνδρας αποτέλεσε σημαντική επαναστατική εστία.

Παρόλα αυτά, οι ισχυρές Οθωμανικές δυνάμεις που έσπευσαν στη Χαλκιδική πέτυχαν να καταστείλουν την επανάσταση, επιδεικνύοντας ταυτόχρονα υπέρμετρη σκληρότητα στους κατοίκους της περιοχής.

Παρόμοια στάση επέδειξαν και οι οθωμανικές δυνάμεις στη Δ. Μακεδονία και ιδίως στη Βέροια και τη Νάουσα. Η επανάσταση εκδηλώθηκε εκεί με πρωτεργάτη τον Καρατάσο στα τέλη Φεβρουαρίου, χωρίς ωστόσο να επικρατήσει.

Την ίδια τύχη είχε και η εξέγερση των ενόπλων του Ολύμπου στην οποία πρωτοστάτησαν οι Λαζαίοι και ο Ν. Κασομούλης.

Οι ένοπλοι που πρωταγωνίστησαν στις εξεγέρσεις των περιοχών αυτών κατέφυγαν τελικά στην Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα, όπου η επανάσταση φαινόταν να επικρατεί, και υπηρέτησαν κάτω από τις διαταγές της Διοίκησης.

Στις 7 Μαΐου επαναστάτησαν με πρώτο τις Μηλιές, τα Εικοσιτέσσερα (τα χωριά του Πηλίου) της Θεσσαλίας, όπου ο υπεύθυνος για την περιοχή Φιλικός Άνθιμος Γαζής είχε προετοιμάσει το έδαφος από νωρίς με σημαντική εθνεγερτική δράση και επαφές με τους ντόπιους αρματολούς Μπασδέκηδες (Κυριάκο και Παναγιώτη).

Οι ισχυροί προεστοί (κοτζαμπάσηδες) ήταν πολύ αρνητικοί στην ιδέα της επανάστασης, όμως όταν εμφανίστηκαν από το Τρίκερι τρία πλοία του Ελληνικού στόλου, ο λαός δεν μπορούσε πια να συγκρατηθεί.

Στις 9 Μαΐου οι επαναστάτες από όλα τα χωριά μαζεύτηκαν έξω από το Βόλο και πολιορκήσαν τους Οθωμανούς που κλείστηκαν στο φρούριο της πόλης. Στην πολιορκία βοήθησαν και τα Ελληνικά πλοία και πληρώματα

Στις 11 Μαΐου οι επαναστάτες μπήκαν στο Βελεστίνο (οι Οθωμανοί κλείστηκαν στους 4 ισχυρότερους πύργους) και εκεί μαζεύτηκαν την ίδια μέρα αντιπρόσωποι από τα επαναστατημένα χωριά, κηρύχθηκε επί-

σημα η επανάσταση και συστάθηκε η Βουλή της Θετταλομαγνησίας, με πρόεδρο τον Άνθιμο Γαζή και γραμματέα τον Φίλιππο Ιωάννου.

Οι επαναστάτες στη Θεσσαλία ήταν στην συντριπτική τους πλειοψηφία άτακτοι χωρικοί, χωρίς κανενός είδους στρατιωτική εμπειρία, αλλά και χωρίς τα απαραίτητα όπλα και πολεμοφόδια και όταν λίγες μέρες αργότερα εμφανίστηκε πολυπληθής οθωμανική στρατιά από τη Λάρισα υπό τη διοίκηση του Μαχμούτ πασά Δράμαλη (από τη Δράμα), διαλύθηκαν αμέσως προς τα χωριά τους.

Εικόνα 102 Δράμαλης

Ο Δράμαλης έκαψε την Κάπουρνα και τα Κανάλια, ανέβηκε μέχρι τη Μακρυνίτσα και ζήτησε από όλα τα χωριά να πληρώσουν μεγάλα πρόστιμα.

Οι περισσότεροι επαναστάτες φοβισμένοι υπέκυψαν και οι κοτζαμπάσηδες προσκύνησαν φέρνοντας στον Δράμαλη πλούσια δώρα.

Αυτός προωθήθηκε προς το Λαύκο επιδιώκοντας να μπει στις Μηλιές, που ήταν το στρατηγείο της επανάστασης, όμως στις 25 Μαΐου συνάντησε αντίσταση στα Λεχώνια και δεν προχώρησε.

Στις Μηλιές η κατάσταση ήταν αντιφατική, με τους κοτζαμπάσηδες να θέλουν να προσκυνήσουν και τους επαναστάτες με τον Γαζή να θέλουν να αντισταθούν. Τελικά ο Γαζής αναγκάστηκε να φύγει στη Σκιάθο και οι Μηλιές προσκύνησαν στα μέσα Ιουνίου τον Δράμαλη που έφτασε μέχρι τη Μηλίνα και δεν προχώρησε άλλο.

Όσοι επαναστάτες απέμειναν προωθήθηκαν προς το Τρίκερι και πολλά γυναίκοπαϊδα πέρασαν σε Σκιάθο και Σκόπελο.

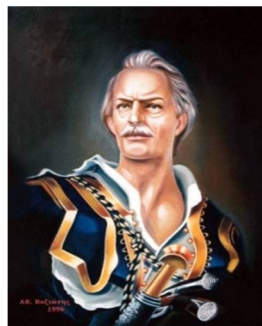
Όταν αποχώρησε ο Δράμαλης η επανάσταση έμεινε ζωντανή στο Λαύκο, την Αργαλαστή, το Προμμύρι και το Τρίκερι.

Την ίδια μέρα που γίνονταν η μάχη στη Γραβιά (8 Μαΐου) και μια μέρα μετά την έναρξη της επανάστασης στη Θεσσαλία, επαναστάτησε και το γειτονικό Ξεροχώρι (Ιστιαία) στην βόρεια Εύβοια.

Από εκεί η επανάσταση διαδόθηκε στην Λίμνη και στην Κύμη της Εύβοιας, που ανήκε στο ισχυρό πασαλίκι του Εγρίπου (Ευρίπου) με πρωτεύουσα τη Χαλκίδα και είχε σημαντικές Οθωμανικές στρατιωτικές δυνάμεις.

Τέλη Μαΐου οι επαναστάτες προσπάθησαν δύο φορές να πολιορκήσουν την Χαλκίδα χωρίς όμως επιτυχία και στη συνέχεια κυνηγήθηκαν από το Οθωμανικό ιππικό, που τους προκάλεσε μεγάλες απώλειες.

Στις 23 Μαρτίου ο Φιλικός Εμμανουήλ Παππάς, αφού φόρτωσε σε ένα καράβι όπλα και πυρομαχικά, που είχε αγοράσει με δικά του χρήματα, αναχώρησε από την Κωνσταντινούπολη για το Άγιο Όρος, με εντολή να οργανώσει την επανάσταση στην Μακεδονία.

Εικόνα 103 Εμ. Παππάς

Πολλοί καλόγεροι ξεσηκώθηκαν έτοιμοι να τον ακολουθήσουν και έγιναν επαφές με Μακεδόνες οπλαρχηγούς σε μια προσπάθεια να προετοιμαστεί μια συντονισμένη εξέγερση.

Μετά από την αποτυχία των επίμονων προπαθειών συντονισμού ταυτόχρονης έκρηξης της επανάστασης στον Όλυμπο και την Χαλκιδική ο Εμμανουήλ Παππάς στα τέλη Μαΐου κήρυξε στο Άγιο Όρος την επανάσταση στη Μακεδονία.

Οι επαναστάτες κατάφεραν σε σύντομο χρονικό διάστημα να απελευθερώσουν ολόκληρη τη Χαλκιδική, τα Βασιλικά Θεσσαλονίκης, καθώς και την περιοχή της Βόλβης.

Η Οθωμανική απάντηση ήταν εδώ άμεση με συλλήψεις ομήρων και καταλήψεις πόλεων. Ιδιαίτερα δεινοπάθησε η Θεσσαλονίκη, όπου εξοντώθηκαν χιλιάδες Έλληνες και οι περιουσίες τους δημεύτηκαν ή καταστράφηκαν.

Χρειάστηκε να περάσουν τουλάχιστον πενήντα χρόνια για να επανέλθει ο ελληνισμός της πόλης στα πριν του 1821 επίπεδα και να συνέλθει από αυτό το συντριπτικό χτύπημα.

Εξεγέρσεις σημειώθηκαν σχεδόν ταυτόχρονα (χωρίς όμως συντονισμό), στη Στρώμνιτσα (με τους Διακόπουλο και Διαμαντή), στη Γευγελή, τις Τίγκες, στη Βόρεια Πίνδο (περιοχή Γρεβενών), το Λαγκαδά, καθώς και στη Θάσο.

Οι Θασίτες μάλιστα, με τη βοήθεια Ψαριανών επιχειρήσαν ανεπιτυχώς να απελευθερώσουν την Καβάλα.

Οι οπλαρχηγοί του Ολύμπου και του Βερμίου ήταν διστακτικοί και περίμεναν ενισχύσεις σε μαχητές και πολεμοφόδια από την νότια Ελλάδα. Μόνο ο Διαμαντής Νικολάου προσφέρθηκε να εξεγερθεί άμεσα και πέρασε με το στρατιωτικό σώμα του στη Χαλκιδική τον Ιούνιο.

Στη Θράκη εξεγέρθηκε το Μάρτιο η Σωζόπολη, το Μάιο η Καλλίπολη και στη συνέχεια η περιοχή Διδυμοτείχου, καθώς και η Σαμοθράκη. Οι εξεγέρσεις στη Θράκη

καταστάληκαν εντός του χρόνου με την ήττα των επαναστατών στη Μάχη του Σαλτικίου και το Ολοκαύτωμα της Σαμοθράκης.

Στις 21 Μαΐου προεστοί από όλες τις επαρχίες και ντόπιοι οπλαρχηγοί συγκεντρώθηκαν στο Λουτρό των Σφακιών, ίδρυσαν Καγκελαρία και κήρυξαν την επανάσταση και στην Κρήτη.

Στο νησί υπήρχε ισχυρό και εμπειροπόλεμο τουρκικό στοιχείο και η επανάσταση καταπνίγηκε γρήγορα με κατάληψη και της κοιτίδας της στα Σφακιά.

Οι αρματολοί της περιοχής της Αιτωλοακαρνανίας αρχικά απέφυγαν να εμπλακούν στην εξέγερση.

Στις 20 Μαΐου επαναστάτησε το Μεσολόγγι με τον αρματολό του Ζυγού Δημήτρη Μακρή και την επόμενη ο Μακρής ξεσήκωσε και το Ανατολικό (Αιτωλικό).

Στις 25 Μαΐου ο Γιώργος Βαρνακιώτης κήρυξε με προκήρυξη την επανάσταση στο Ξηρόμερο και στις 4 Ιουνίου επαναστάτησε και το Καρπενήσι ε τους Γιολντάσηδες.

Η καθυστέρηση στην κήρυξη της επανάστασης στη Δυτική Ελλάδα, φαίνεται ότι οφείλεται στην ύπαρξη ισχυρών οθωμανικών δυνάμεων στην Ήπειρο, λόγω της στρατιωτικής αναμέτρησης της Πύλης με τον Αλή Πασά, αλλά και στην απροθυμία ισχυρών αρματολών (Γιώργος Βαρνακιώτης, Ανδρέας Ίσκος) της περιοχής να εμπλακούν, ίσως λόγω φόβων για την απώλεια των προνομίων τους.

Τον Μάιο πλοία του Ελληνικού στόλου υπό τη διοίκηση του Γιακουμάκη Τομπάζη προσέγγισαν στη Χίο, σε μια προσπάθεια να πεισθούν οι Χιώτες να προσχωρήσουν στην επανάσταση.

Δεν υπήρξε ανταπόκριση ούτε από τους επώνυμους αλλά ούτε από τους χωρικούς και ο στόλος απέπλευσε.

Οι Οθωμανοί συνέλαβαν ομήρους μεταξύ των επιφανών Ελλήνων και ένα σώμα ατάκτων πέρασε από τα Τουρκικά παράλια στο νησί για τη "διατήρηση της τάξης".

Στην πρώτη του έξοδο από τα Δαρδανέλλια ο Οθωμανικός στόλος βρήκε μπροστά του τα Ελληνικά πολεμικά.

Στις 27 Μαΐου ο Τομπάζης κυνήγησε την Οθωμανική μοίρα και κατάφερε να αποκλειστεί το μεγαλύτερο πλοίο (πλοίο της γραμμής με 76 πυροβόλα) στον κόλπο της Ερεσσού, το οποίο ανατινάχτηκε τελικά από τον Παπανικολή με πυρπολικό φτιαγμένο στα Ψαρά, με σημαντικές απώλειες των Οθωμανών.

Η Επανάσταση στην Κρήτη

Η έκρηξη της Επανάστασης στην Πελοπόννησο, τη Ρούμελη και τα νησιά του Αιγαίου την άνοιξη του 1821 πυροδότησε σειρά εξεγέρσεων και σε άλλες περιοχές όπως η Θεσσαλία, η Μακεδονία και η Κρήτη, όπου ούτε προετοιμασίες είχαν γίνει για το σκοπό αυτό ούτε οι συνθήκες ευνοούσαν την επικράτηση του επαναστατικού κινήματος.

Στις περιοχές αυτές οι επαναστάτες βρήκαν ερείσματα σε ορισμένες επαρχίες (π.χ. το Πήλιο στη Θεσσαλία, η Χαλκιδική στη Μακεδονία), όμως αργά ή γρήγορα οι Οθωμανικές δυνάμεις κατάφεραν να επιβληθούν.

Η περίπτωση της Κρήτης υπήρξε διαφορετική. Η ισχυρή διοικητική και στρατιωτική παρουσία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η ευάριθμη Μουσουλμανική κοι-

νότητα που συνιστούσε το ήμισυ σχεδόν του συνολικού πληθυσμού και η απουσία προπαρασκευών εκ μέρους της Φιλικής Εταιρείας δεν άφηναν πολλά περιθώρια για την επιτυχή εκδήλωση της επανάστασης.

Παρόλα αυτά, από τα τέλη της άνοιξης άρχισε να διαμορφώνεται επαναστατικό κλίμα, ιδιαίτερα σε δυσπρόσιτες περιοχές των Χανίων (Σφακιά) και του Ρεθύμνου (Ανώγεια).

Οι κινήσεις αυτές έγιναν σύντομα γνωστές στις Οθωμανικές αρχές που προέβησαν σε πράξεις βιαιότητας ενάντια στους χριστιανούς με προφανή σκοπό τον εκφοβισμό και την αποτροπή της εκδήλωσης επανάστασης.

Οι ενέργειες αυτές έφεραν το αντίθετο αποτέλεσμα και σύντομα ένοπλες συγκρούσεις πραγματοποιήθηκαν σε διάφορα σημεία του νησιού.

Τα Σφακιά, τα Ανώγεια και άλλες ορεινές περιοχές αποτέλεσαν τους βασικούς επαναστατικούς πυρήνες και παρά το γεγονός ότι οι Οθωμανικές δυνάμεις συνέχιζαν να ελέγχουν όλα τα φρούρια και τα ισχυρά στρατηγικά σημεία της Κρήτης, η ένταση συνεχίστηκε έως τους πρώτους μήνες του 1824.

Από το καλοκαίρι της προηγούμενης χρονιάς ωστόσο (1823) είχαν αποβιβαστεί στην Κρήτη Αιγυπτιακά στρατεύματα και μέσα στους επόμενους μήνες κατάφεραν να καταβάλουν κάθε αντίσταση αντιμετωπίζοντας με παραδειγματική βιαιότητα το Χριστιανικό πληθυσμό.

Έκτοτε, τα λιμάνια της Κρήτης χρησιμοποιήθηκαν από τον Ιμπραήμ-Πασά ως ναυτική βάση για τις επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο.

Τρία και πλέον χρόνια αργότερα, αμέσως μετά την καταστροφή του Αιγυπτιακού στόλου στο Ναβαρίνο (Οκτώβριος 1827), η Ελληνική Διοίκηση αρχικά και ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας στη συνέχεια ευνόησαν τη δημιουργία επαναστατικών εστιών σε διάφορες περιοχές με στόχο να συμπεριληφθούν στα -υπό διαπραγμάτευση- σύνορα του Ελληνικού κράτους.

Έτσι, αναζωπυρώθηκε η επανάσταση στην Κρήτη και έως τα τέλη του 1828 είχαν σημειωθεί ορισμένες επιτυχίες οι οποίες, αν και δε δημιουργούσαν προοπτική για στρατιωτική επικράτηση, νομιμοποιούσαν τις Ελληνικές διεκδικήσεις στο νησί.

Δυο χρόνια αργότερα, οι αιγυπτιακές δυνάμεις είχαν για μια ακόμη φορά καταστείλει την επανάσταση στην Κρήτη.

Η Μεγάλη Ελληνική Επανάσταση του Ελληνικού έθνους που οδήγησε στην απελευθέρωση από την Τουρκοκρατία και στην ίδρυση του νέου Ελληνικού κράτους άρχισε πριν από την 25η Μαρτίου όπως είχε σχεδιαστεί και προπαρασκευαστεί από την Φιλική Εταιρεία.

Τα προίμια της επαναστάσεως στην Πελοπόννησο άρχισαν από τις 16 Μαρτίου όταν οι Κλέφτες Χονδρογιάννης και Πετιώτης πυροβόλησαν τον σπαή Σεϊδής Λαλιώτη και άλλοι ένοπλοι τον βοεβόδαν των Καλαβρύτων Ιμβραήμ Αρναούτογλου που μετέβαιναν στην Τρίπολη.

Ο πολυγραφότατος νεοέλληνας ιστορικός Γεώργιος Π. Κρέμος στην Γενική Ιστορία (1890) γράφει:

«Τούτο δε μαθόντες οι προύχοντες των Αχαιών ήρξαντο να εισέρχονται (22 Μαρτίου) εις Πάτρας, ων εν τοις πρώτοις ο Παπαδιαμαντόπουλος, ο Λόντος, ο Πατρών Γερμανός, ο Ζαίμης, ο Κερνίσης και άλλοι οδηγούντες έκαστος οπλίτας. Ο Γερμανός ύψωσε τότε πρώτον την σημαίαν της ελευθερίας εν τη πλατεία του Αγίου Γεωργίου και σταυρόν παρ' αυτήν, ον οι προσερχόμενοι ασπαζόμενοι ετάσσοντο εις τους πολιορκητάς του φρουρίου».

Η Κρήτη δεν μπόρεσε να ακολουθήσει την Πελοπόννησο ημερολογιακά και καθυστέρησε περίπου ογδόντα ημέρες. Οι αρχηγοί της Εταιρείας δεν προγραμματίσαν ή δεν μπόρεσαν να οργανώσουν συστηματικά τον επαναστατικό ευαγγελισμό

στη Μεγαλόνησο εξαιτίας των δυσμενών τοπικών συνθηκών και της μεγάλης απόστασης.

Η έκρηξη της επανάστασης στην Κρήτη αμέσως μετά την εξέγερση της Πελοποννήσου ήταν φαινομενικά αδύνατη. Τα εμπόδια ήταν πολύ μεγάλα.

Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Κρήτη υπήρχαν τρεις Πασάδες, ενώ στην Πελοπόννησο, περιοχή με πολλαπλάσια έκταση και πληθυσμό, υπήρχε μόνον ένας Πασάς.

Ο Κρητικός σκλάβος ζούσε βίο απεριγραπτο, σε άθλιες συνθήκες, τις οποίες περιέγραφαν όλοι οι Ευρωπαίοι περιηγητές της προεπαναστατικής περιόδου.

Ήταν παντελής η έλλειψη όπλων και εφοδίων. Υπήρχε δυσαναλογία τουρκικού πληθυσμού σε σχέση με άλλες Ελληνικές περιοχές.

Τέτοια βέβηλη και φρικαλέα διοίκηση δεν είχαν παρουσιάσει σε άλλο μέρος της Ελλάδας οι Τούρκοι, οι βάρβαροι όπως τους αποκαλεί ο ιστορικός Ιωάννης Φλήμων.

Ο ιστορικός της Ελληνικής Επανάστασης Σπ. Τρικούπης ήταν άδικος και υπερβολικός στην κριτική του για την καθυστέρηση στην έναρξη της επανάστασης στην Κρήτη.

Κληρικός-αγωνιστής-ιστορικός Καλλίνικος Κριτοβουλίδης γράφει:

«Δια να έμβωσιν οι Έλληνες της Κρήτης εις τοσούτον άνισον αγώνα, εχρειάζοντο να έχωσιν οπωσούν τα προς πόλεμον αναποφεύκτως αναγκαία.

Αλλά πού ήσαν τοιαύτα; Οι Τούρκοι προλαβόντες αφήρεσαν από τους κατά τας επαρχίας Έλληνας με φρικτάς βιαιοπραγίας όσα όπλα τυχόν είχαν, είτε ως ποιμένες προς ιδίαν αυτών χρήσιν, είτε δια κυνηγέσιον, ή άλλην χρείαν.

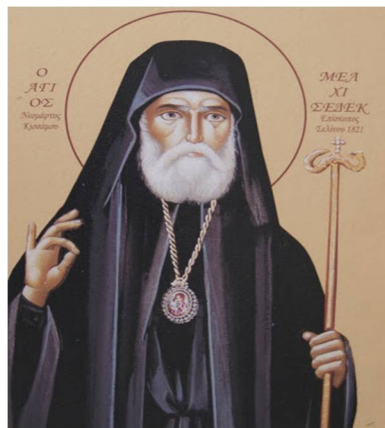
Εσπευδον δε ν' αφαιρέσωσι ταύτα και από τους ορεινούς Σφακιανούς, τους οποίους υπόπτειον μάλλον, αλλ' αυτοί επί διαφόροις δεδικοιολογημέναις προφάσεσιν απέφυγον να τα παραδώσωσιν.

Οι Κρήτες εις δεινήν θέσιν ευρεθέντες εσυμβουλευθήσαν και πρότερον πολλάκις τας ναυτικάς νήσους Ύδρας και Σπετσών, αιτήσαντες την συνδρομήν των προσωρινώς εις τα αναγκαιούντα και ναυτικήν τινά δύναμιν· όθεν και σφάλλει ο Κύριος Τρικούπης, λέγων, ότι οι Κρήτες έμειναν αδιάφοροι».

Η επανάσταση επίσημα ξεκίνησε στις 14 Ιουνίου 1821. Οι επαναστατικές κινητοποιήσεις άρχισαν στα Σφακιά από τις αρχές Απριλίου.

Στις 7 Απριλίου έγινε συνέλευση των Σφακιανών στα Γλυκά Νερά, για να εξεταστεί η γενική κατάσταση στην Κρήτη και η δυνατότητα να συμπράξουν πολλές επαρχίες σε μια ενδεχόμενη επανάσταση.

Η συνέλευση επαναλήφθηκε στις 15 Απριλίου στην Παναγία τη Θυμιανή. Εδώ αποφασίστηκε η επανάσταση, η οποία επίσημα ξεκίνησε στις 14 Ιουνίου και μάλιστα νικηφόρα με τη μάχη στον Λούλο Χανίων.

Εικόνα 104 Μελχισεδέκ

Οι Τούρκοι απάντησαν με άγριο τρόπο στον ξεσηκωμό των Κρητών. Κρέμασαν τον επίσκοπο Κισάμου Μελχισεδέκ και σκότωσαν στα Χανιά 400 χριστιανούς. Στο Ρέθυμνο φυλάκισαν τον επίσκοπο, τον οποίο κρέμασαν μετά από ένα χρόνο και έσφαξαν πολλούς Χριστιανούς. Στο Μεγάλο Κάστρο τα πράγματα ήταν ακόμη πιο άγρια.

Οι Τούρκοι σκότωσαν το μητροπολίτη Γεράσιμο και πέντε επισκόπους. Έκαψαν τη μητρόπολη, λεηλάτησαν τη πόλη και βγήκαν στα περίχωρα. Θανάτωσαν ηγουμένους μοναστηριών, άοπλους διαβάτες και αγρότες.

Σε 800 υπολογίζονται οι νεκροί. Τον επίσκοπο

Πέτρας Ιωακείμ τον έσφαξαν οι Τούρκοι του Χουμεριάκου στη μονή Αρετίου.

Στη Σητεία σφαγιάστηκαν 300 Χριστιανοί, ενώ η Μονή Τοπλού λεηλατήθηκε και πολλοί μοναχοί σφαγιάστηκαν.

Ύστερα από πολυαίμακτο δεκαετή αγώνα και τις απροσμέτρητες θυσίες, η επανάσταση στην Κρήτη τελείωνε χωρίς δικαίωση.

Το Πρωτόκολλο της 22 Ιανουαρίου 1830 άφηνε την Κρήτη έξω από τα όρια του νεοπαγούς Ελληνικού κράτους στην απόλυτη δικαιοδοσία του Σουλτάνου.

Τη λύση αυτή επέβαλε η Αγγλική διπλωματία, που ήταν σταθερά εχθρική στο ζήτημα της Κρητικής ελευθερίας.

Θα ακολουθήσει η περίοδος της Αιγυπτιοκρατίας (1830-1840) και το κίνημα του 1841 ως συνέχεια των ανάλογων απελευθερωτικών κινημάτων της Θεσσαλίας και Μακεδονίας. Η περίοδος 1841-1866 χαρακτηρίζεται περίοδος ειρήνης.

Η μεγάλη Κρητική Επανάσταση 1866-1869 αποτέλεσε την κορυφαία έκφραση του πόθου των Κρητών για ελευθερία και ένωση με την Ελλάδα που θα έλθει τελικά με μια σειρά από επαναστατικά κινήματα, με αποκορύφωμα την επανάσταση του 1897-1898 που θα κερδίσει την αυτονομία της η Μεγαλόνησος.

Η Επανάσταση στα νησιά του Αιγαίου

Η ενίσχυση με στρατό και εφόδια των πολιορκούμενων στα φρούρια του Μοριά Οθωμανών μπορούσε να πραγματοποιηθεί τόσο από την ξηρά όσο και από τη θάλασσα.

Η αντιμετώπιση του δεύτερου ενδεχόμενου προϋπέθετε την κινητοποίηση των πολυάριθμων υδραϊκών, σπετσιώτικων και ψαριανών κατά κύριο λόγο πλοίων.

Ο στόλος των τριών νησιών αριθμούσε μερικές εκατοντάδες ελαφρά οπλισμένα μικρά εμπορικά πλοία, που ωστόσο συχνά επιδίδονταν εξίσου απο-

τελεσματικά και στην πειρατεία.

Αν και τα πλοία αυτά δε συνιστούσαν ένα πραγματικά πολεμικό στόλο, η εμπειρία των πληρωμάτων τους και η ευελιξία των μικρών караβιών στα διάσπαρτα από νησιά και βραχονησίδες νερά του Αιγαίου δε θα μπορούσε να παρεμποδίσει τη δράση του Οθωμανικού στόλου.

Κατοικημένα σχεδόν αποκλειστικά από Ελληνικούς πληθυσμούς, εκτός από τη Ρόδο, την Κω και τη Χίο όπου διαβιούσαν και Μουσουλμάνοι, τα νησιά του Αιγαίου κήρυξαν σταδιακά την επανάσταση από το πρώτο δεκαήμερο του Απριλίου και μετά.

Εξαιρεση αποτέλεσαν νησιά των Κυκλάδων όπως η Σύρος, η Τήνος και η Νάξος, όπου η πλειονότητα των κατοίκων ήταν καθολικοί.

Οι Σπέτσες, τα Ψαρά, η Σάμος και ιδίως η Ύδρα υπήρξαν το κέντρο του επαναστατικού αγώνα στο Αιγαίο, αν και οι τοπικές ηγετικές ομάδες φάνηκαν στις αρχές διστακτικές -κάτι άλλωστε που είχε συμβεί και στην Πελοπόννησο.

Στην Ύδρα μάλιστα, το ισχυρότερο ναυτικό κέντρο όπου κυριαρχούσε η οικογένεια Κουντουριώτη, η επανάσταση κηρύχθηκε χάρις στην επιμονή ενός μικρότερης εμβέλειας τοπικού παράγοντα. Πρόκειται για το Φιλικό Αντώνη Οικονόμου, ο οποίος αρχικά ηγήθηκε της επανάστασης σύντομα όμως εξουδετερώθηκε.

Στη Σάμο κυριάρχησε η προσωπικότητα του Λυκούργου Λογοθέτη, παλαιού τοπικού άρχοντα και Φιλικού, ο οποίος επέβαλε την εξουσία του έναντι των άλλων

τοπικών παραγόντων. Τους πρώτους μήνες της επανάστασης τα Ελληνικά πλοία διέθεταν μια σχετική ελευθερία κίνησης στο Αιγαίο.

Ένα τμήμα του Οθωμανικού στόλου παρέμενε στο ναύσταθμο της Πόλης, καθώς υπήρχε ο φόβος ενός νέου Ρωσο - Οθωμανικού πολέμου, ενώ ένα άλλο τμήμα βρισκόταν στις ακτές της Ηπείρου λαμβάνοντας μέρος στον πόλεμο με τον Αλή-Πασά.

Έτσι, ο Ελληνικός στόλος επιχειρούσε σχεδόν ανενόχλητος επιθέσεις σε μεμονωμένα Οθωμανικά πλοία, αρκετά από τα οποία καταλήφθηκαν, ενώ μετείχε στις πολιορκίες των φρουριών στο Ναυπλίο (με επικεφαλής την περίφημη Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα), στη Μονεμβασιά, στη Ναύπακτο και αλλού.

Δεν έλειπαν και πειρατικές ενέργειες σε βάρος ουδέτερων εμπορικών πλοίων καθώς και επιδρομές στα μικρασιατικά παράλια.

Στην πραγματικότητα, την εποχή εκείνη δεν υπήρχε συγκροτημένος ελληνικός στόλος που ακολουθούσε κάποιο οργανωμένο σχέδιο, αλλά σύμπραξη πληρωμάτων ενόψει κάποιας επιχείρησης.

Έτσι, όταν τμήματα του Οθωμανικού στόλου επιχειρήσαν έξοδο από τα Δαρδανέλια με στόχο τον ανεφοδιασμό των πολιορκούμενων φρουριών της Πελοποννήσου και τη μεταφορά στρατευμάτων, φάνηκε ότι δύσκολα τα Ελληνικά πλοία μπορούσαν να βάλουν με επιτυχία ενάντια στα Οθωμανικά.

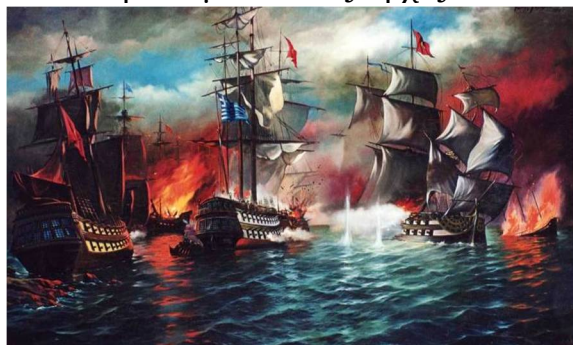
Δεν έλειπαν βέβαια μεμονωμένες επιτυχίες που στηρίχτηκαν στον ηρωισμό ανθρώπων αλλά και σε μια πολεμική τακτική που υιοθετήθηκε και έμελε να χαρακτηρίσει σε μεγάλο βαθμό τις πολεμικές ενέργειες στο θαλάσσιο χώρο.

Αναφερόμαστε στα πυρπολικά, ειδικά διαμορφωμένα πλοία φορτωμένα με εύφλεκτες ύλες και εκρηκτικά, τα οποία προσκολλούνταν στα Οθωμανικά πλοία, αναφλέγονταν και βυθίζονταν μαζί τους.

Ο φόβος των Οθωμανών από τη δράση των πυρπολητών περιόριζε τις κινήσεις του στόλου τους.

Το πρώτο αυτό διάστημα φαίνεται ότι και οι δυο πλευρές προσπαθούσαν να αποφύγουν τις συγκρούσεις, εξέλιξη που ασφαλώς ευνοούσε την εξάπλωση της επανάστασης τόσο στον ηπειρωτικό όσο και στο νησιωτικό χώρο.

Το ναυτικό της Εθνεγερσίας

Βρισκόμαστε στις αρχές του 18ου αιώνα, εποχή κατά την οποία η άλλοτε πανίσχυρη Οθωμανική αυτοκρατορία, που η αργή παρακμή της είχε εμφανίσει προ πολλού ήδη τα πρώτα της συμπτώματα, όντας ανίκανη να εκμεταλλευθεί την "κυριαρχία της θάλασσας" και τα οφέλη της, είτε εξαιτίας των αδιάφορων, χωρίς ιδιαίτερες ικανότητες σουλτάνων της, είτε λόγω της άγνοιας για τα ναυτικά πράγματα αλλά και ενός έμφυτου φόβου των Τούρκων προς το θαλασσινό στοιχείο, άφησε ουσιαστικά στους υπηκόους της -συνεπώς και στους Έλληνες ναυτικούς, εντελώς ελεύθερο το πεδίο ανάπτυξης και πλήρους σχεδόν επικυριαρχίας των εμπορικών στόλων τους όχι μόνον στην περιοχή του Αιγαίου αλλά και σε ολόκληρη την ανατολική Μεσόγειο και στον Εύξεινο Πόντο.

Το υπαρκτό ζήτημα του διαμελισμού της μεγάλης Οθωμανικής αυτοκρατορίας είχε ήδη τεθεί οξύτερα την περίοδο εκείνη, από τις Μεγάλες Ευρωπαϊκές Δυνάμεις της εποχής.

Οι Οθωμανοί από την άλλη πλευρά, είχαν επίσης να αντιμετωπίσουν την ολοένα και αυξανόμενη δύναμη τοπικών ημιανεξάρτητων Ηγεμόνων της αυτοκρατορίας τους, που, όντας γνώστες των ικανοτήτων και της ισχύος τους, άρχιζαν να εγείρουν κυριαρχικές αξιώσεις σε εδάφη της αυτοκρατορίας τα οποία διακατείχαν.

Σοβαρή επίσης απειλή για το Οθωμανικό status quo αποτελούσε την ίδια περίοδο η Εθνική αφύπνιση των υπόδουλων στην Αυτοκρατορία λαών και ιδιαίτερος των Ελλήνων και των Σέρβων εκφρασμένη μέσα από διάφορες τοπικές εξεγέρσεις και διεκδικήσεις.

Οι αρνητικές συνέπειες όλων αυτών των ζητημάτων συντέλεσαν ώστε τον 18ο αιώνα η αυτοκρατορία του Διβανίου, αν και κάτοχος των περισσότερων παράλιων περιοχών της Ανατολικής Μεσογείου, να έχει ήδη χάσει τον έλεγχο της ναυτιλίας και του εμπορίου στις περιοχές αυτές.

Από την άλλη πλευρά, οι συνθήκες ζωής στη Δυτική Ευρώπη των αρχών του 18ου αιώνα και οι πολεμικές συγκρούσεις μεταξύ των μεγάλων Ευρωπαϊκών κρατών καθώς και ο σκληρός εμποροασπικτικός ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών αυτών, ευνόησαν ιδιαίτερα την γένεση των πρώτων Ελληνικών ναυτιλιακών επιχειρήσεων.

Στο πλαίσιο αυτό αναπτύχθηκαν αρχικά οι ναυτότοποι των Επτανήσων και της Δυτικής Ελλάδας ενώ η ναυτεμπορική δύναμη της Ανατολικής Ελλάδας, παρότι δεν θα το περίμενε κανείς, αναπτύσσεται αρκετά χρόνια αργότερα, ξεκινώντας από τα μεγάλα νησιά των μικρασιατικών παραλίων και λίγο μετά, κυρίως από τα μέσα του 18ου αιώνα και εξής, έχουμε ναυτική ανέλιξη στην Ύδρα, τις Σπέτσες, την Κάσο, τη Μύκονο και τα άλλα κυκλαδονήσια.

Εικόνα 105 Γαλλική Επανάσταση

Στο μεταξύ, στο Ευρωπαϊκό προσκήνιο έχουμε τώρα τον πόλεμο για την διαδοχή του Αυστριακού θρόνου, τον Επταετή πόλεμο (1756-1763) και κυριότερα τη μεγάλη αστική Γαλλική Επανάσταση (1789), στις ναυτικές συμπλοκές των οποίων συμμετείχαν καταδρομικά πολλά πλοία και πληρώματα Ελληνικά, γεγονός που είχε σαν άμεση συνέπεια, την απόκτηση πολεμικής εμπειρίας των πληρωμάτων αυτών.

Από το καθεστώς της εμπόλεμης Ευρώπης φάνηκαν ανίκανοι, καθώς προαναφέραμε, να αποσπάσουν οφέλη οι Οθωμανοί, οι οποίοι αντίθετα, με την παραχώρηση πλήθους εμπορικών προνομίων με τη μορφή "διομολογήσεων" στους ξένους, αρχικά στους Γάλλους και λίγο μετά στους Άγγλους και τους Ολλανδούς συνετέλεσαν μακροπρόθεσμα στην πλήρη σχεδόν καταστροφή της οικονομίας της αυτοκρατορίας τους.

Εικόνα 106 Ρωσοτουρκικοί πόλεμοι

Έτσι το αγγλικό και το ολλανδικό ναυτικό καθώς και οι ανερχόμενες ναυτικές δυνάμεις της εποχής, η Αυστρία και η Ρωσία προωθούνται τώρα σταθερά στο διεθνές προσκήνιο της εμπορικής επικαιρότητας και καθορίζουν τους νέους όρους ναυσιπλοΐας.

Οι αλληπάλληλοι Ρωσοτουρκικοί πόλεμοι από το 1768 έως το 1812, εγκαινιάζουν εν τω μεταξύ την περίοδο μιας ανοικτής Βαλκα-

νικής και Μεσογειακής πολιτικής της Ρωσίας και επιτρέπουν στον Έλληνα έμπορο, ιδιαίτερα ευνοούμενο και από το θεσμό των Ρωσικών εμπορικών διομοιογήσεων, να γίνει ακόμα πιο ανταγωνιστικός, να φθάσει στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας και να συναλλάσσεται εμπορικά με τη νότια Ρωσία, την Ουκρανία αλλά και την Αίγυπτο, να εφοδιάζει με πρώτες ύλες την Κωνσταντινούπολη και να επεκτείνει τα ταξίδια του μέχρι την Αμερική.

Ο στενός εξάλλου αποκλεισμός των Ισπανογαλλικών λιμανιών από τους Άγγλους του Νέλσονα στα τέλη του 18ου-αρχές 19ου αιώνα, τον οποίο διασπούσαν συχνότατα τα ευέλικτα Ελληνικά πλοία μεταφέροντας λαθραία στους αποκλεισμένους κατά κύριο λόγο σιτηρά από τους μεγάλους σιτοβολώνες της Ν. Ρωσίας αλλά και διάφορα αγαθά όπως βαμβάκι, μαλλί, ελαιόλαδο, κρασί, καλαμπόκι, κερύ κλπ, και τέλος οι αιματηροί Ναπολεόντειοι πόλεμοι που ακολούθησαν (1810-1815), δεν δημιούργησαν απλά και μόνον τις προϋποθέσεις πλούτου και συσσώρευσης κεφαλαίων εξαιτίας του εμπορικού κέρδους στους Έλληνες ναυτικούς:

Με αφορμή και απώτερο στόχο το εμπόριο, τους μετέτρεψαν στην κυριολεξία, από δειλά εμφανιζόμενους πρωτόπειρους ναύτες, σε επιτήδειους, ικανούς, εμπειροπόλεμους θαλασσινούς πολεμιστές.

Τα τεράστια για την εποχή εμπορικά κέρδη άλλωστε ήσαν καταλυτικός παράγοντας στο αντιστάθμισμα των όποιων κινδύνων δημιουργούνταν στις θαλάσσιες αυτές επιχειρήσεις.

Η συνθήκη - σταθμός τέλος του Κιουτσούκ Καϊναρτζή, με την οποία έληγε ο πρώτος Ρωσοτουρκικός πόλεμος στα 1774, και η οποία παραχωρούσε πλήθος εμπορικών προνομίων στους υπηκόους της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και αφετέρου η έπαρση της Ραγιαδικής - Οθωμανικής σημαίας ή άλλων σημαίων "προστασίας"- ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες- σε πολλά από τα πλοία των υποδούλων, αλλά και η συνθήκη του Καβάκ - Αϊναλή (1779) που ακολούθησε ήσαν παράγοντες που στάθηκαν για όλους τους Αιγαιοπελαγίτες υπηκόους της Υψηλής Πύλης, καθοριστικά βοηθητικοί, με την άνεση της ουδετερότητας που παραχωρούσαν.

Τα Ελληνικά ταξίδια γίνονται λοιπόν στο εξής μακρινότερα και ασφαλέστερα.

Η Διοικητική Οργάνωση του Ναυτικού Αγώνα

Η δομή του Ελληνικού στόλου έμοιαζε με αυτή των ατάκτων της ξηράς: δεν υπήρχε δηλαδή ανώτατος διοικητής, στόλαρχος.

Το κάθε νησί εξέλεγε ένα ναύαρχο και έναν αντιναύαρχο για μια συγκεκριμένη επιχείρηση.

Το Μάρτιο του 1822 ιδρύθηκε το Υπουργείο επί των Ναυτικών και η διεύθυνσή του ανατέθηκε σε μια τριμελή Επιτροπή από εκπροσώπους και των τριών μεγάλων νησιών.

Αν και ο Ελληνικός στόλος υστερούσε υλικά και οργανωτικά του Οθωμανικού, χωρίς μία ουσιαστικά μόνιμη ναυτική διοίκηση.

Ωστόσο με τη γενική αρχηγία του μοναδικού σε πολεμική μαεστρία Ανδρέα Μιαούλη, ο οποίος σιωπηρά είχε αναγνωριστεί "ως πρώτος μεταξύ ίσων", και με την άφθαστη σε τακτική και αποτελεσματικότητα χρήση του φοβερού όπλου των πυρπολικών (το οποίο στην ουσία έστρεφε τη δύναμη

του αντιπάλου σε βάρος του και το οποίο σχεδόν τελειοποίησαν οι Υδραίοσπετσιώτες και οι Ψαριανοί θυσιάζοντας πολλά από τα μέχρι πρότινος εμπορικά προσοδοφόρα τους καράβια) καταναυμάχησε επανειλημμένα την Τουρκική αρμάδα.

Παράλληλα οι ναύαρχοι των τριών νησιών Ανδρέας Μιαούλης για την Ύδρα, Γεώργιος Ανδρούτσος για τις Σπέτσες και Νικολής Αποστόλης για τα Ψαρά οργανώνουν ακατάπαυστα ναυμαχίες, καταθέτουν τη γνώση και το στρατηγικό τους νου και συνεχίζουν να αναγνωρίζουν, όπως προαναφέραμε, στο πρόσωπο του Μιαούλη τον *primum inter pares*.

Οι Υδραίοι ναυμάχοι Τομπάζηδες, οι Σαχίνηδες, οι Κριεζήδες, οι Τσαμαδοί, οι Σπετσιώτες Μέξηδες, οι Ορλώφ, οι Μποτασαίοι, οι Χατζηανάργυροι, οι Ανδρούτσοι, οι Ψαριανοί, Κανάρηδες, οι Αποστόληδες, οι Γιαννίτσηδες, οι Νικόδημοι, οι Διακογιάννηδες, και τόσο άλλοι, παρελαύνουν θεαματικά στη χορεία των πρωταγωνιστών της ναυτοσύνης μεταμορφωμένοι ξαφνικά από εμπορευόμενους οικογενειάρχες σε διευθυντές ενός ιδιόμορφου Αγώνα... Και πρωτοστατούν στο Αγώνα αυτό δημιουργώντας απίστευτα κατορθώματα, γεμάτα ηρωισμό και δόξα.

Δίνονται ολόψυχα στον Αγώνα με όσα μέσα διαθέτουν και κατορθώνουν οι Έλληνες θαλασσινοί πολεμιστές, παρά τις όποιες δυσκολίες συναντούσαν, κυρίως εξαιτίας της έλλειψης χρηματοδότησης για τις ναυτικές τους εκστρατείες, να ανατρέψουν σε μεγάλο βαθμό τα σχέδια (ιδίως ανεφοδιασμού φρουριών και στρατηγικών θέσεων) και τις ενέργειες του Οθωμανικού στόλου και να δυσχεράνουν, αν όχι να διακόψουν εντελώς, την επικοινωνία των Τούρκων και αργότερα και των συμμάχων τους Αιγυπτίων, με το Μοριά ή με άλλα νευραλγικά, στρατηγικά σημεία της χώρας, καθώς και να παρακινήσουν ουδέτερα νησιά στην Επανάσταση ή να υπερασπιστούν τα ήδη επαναστατημένα.

Η επικράτηση και η σταθεροποίηση της Επανάστασης ήταν γι'αυτούς μονόδρομος και τελικός στόχος.

Η πορεία του ναυτικού αγώνα και οι τραγικές οικονομικές του συνέπειες.

Ο ναυτικός Αγώνας συνεχίζεται νικηφόρος μέχρις εσχάτων. Οι ναυμαχίες και οι πυρπολήσεις διαδέχονται η μία την άλλη: Ναυμαχία των Πατρών, πυρπόληση Τουρκικής ναυαρχίδας στη Χίο από τον Κανάρη, Ναυμαχία Δαρ, Μπογάζ, πυρπόληση Τουρκικής κορβέτας στην Τένεδο, ναυμαχία Σάμου, Ναυμαχία Κω- Αλικαρνασσού, ναυμαχία Γέροντα, ναυμαχία Μεθώνης.

Ένας τέτοιος Αγώνας όμως και μάλιστα με άνισες, τις περισσότερες φορές, προϋποθέσεις, συνεπαγόταν ασφαλώς και αναπόφευκτες απώλειες.

Ωστόσο οι όποιες καταστροφικές απώλειες δημιουργήθηκαν για να υπογραμμίσουν το ολοκαύτωμα, τη δόξα του Ελληνικού ναυτικού Αγώνα.

Οι περιουσίες πράγματι που τελικά διασώθηκαν ήταν ελάχιστες.

Μετά το τέλος του Αγώνα, η Ύδρα μοιραία είχε χάσει το 78% περίπου των πλοίων της, διέθετε δηλαδή συνολικά 100 μόνον πλοία συνολικής χωρητικότητας 10.240 τόνων.

Για τις γειτονικές Σπέτσες τα πράγματα ήταν πολύ χειρότερα: στο τέλος του Αγώνα διέθεταν μόνο 50 πλοία ενώ γύρω στα 1830 τα σπετσιώτικα πλοία που είχαν απομείνει ήταν μόνο 16!!

Όταν τελείωσε ο Αγώνας, εκτιμήθηκαν και οι τεράστιες χρηματικές απώλειές του των οποίων το ύψος μόνο κατά προσέγγιση μπορεί να υπολογιστεί.

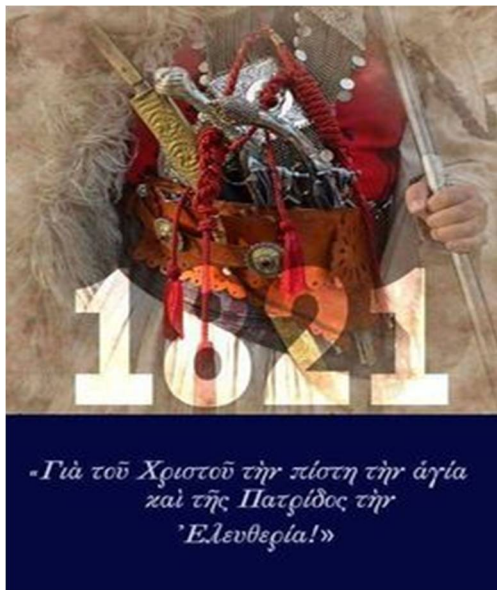
Μια γενική ιδέα δίνουν οι αποζημιώσεις που ζήτησαν οι πλοιοκτήτες των νησιών μετά το τέλος του πολέμου.

Ενδεικτικά αναφέρω ότι οι Υδραίοι απαίτησαν 10.000.000 χρυσά φράγκα της εποχής, οι Σπετσιώτες 5.570.000, οι Ψαριανοί 4.430.000 και οι Κάσιοι 1.110.000 χρυσά φράγκα.

Με δεδομένη τη σημερινή αξία της χρυσής λίρας που αγγίζει τα 200 ευρώ όλοι νομίζω ότι μπορούμε να αναλογιστούμε την αντιστοιχία των διατεθέντων ποσών.

Οι σπουδαιότερες μάχες της Ελληνικής Επανάστασης .

Είναι γνωστό και ιστορικά αποδεδειγμένο πως τα επαναστατικά γεγονότα του 1821, ανακινήθηκαν με την σύναξη του Αιγίου (Βοστίτσας) από την 26η Ιανουαρίου έως και 30η του ιδίου μηνός (παλαιό ημερολόγιο).

Εκεί από τον Παπαφλέσσα, οι πρόκριτοι και οι ιερείς, άκουσαν ότι οι πιθανότερες ημερομηνίες για την έναρξη της επανάστασης ήταν, είτε η 25η Μαρτίου, (ημέρα του Ευαγγελισμού), είτε η 23η Απριλίου, (του αγίου Γεωργίου) , είτε η 29η Μαΐου, (ημέρα της αλώσεως της Πόλης), απ' ότι όμως αποδείχθη εκ των υστέρων τα γεγονότα τους πρόλαβαν και η επανάσταση ξεκίνησε νωρίτερα.

Έτσι λοιπόν στις 14 Μαρτίου 1821 χτυπήθηκαν οι Τούρκοι εισπράκτορες στο Αγρίδι Κλουκινών Καλαβρύτων από τον Νικόλαο Σολιώτη και την 16η Μαρτίου 1821, στην χελωνοσπηλιά Λυκούριας Καλαβρύτων από τους Χονδρογιανναίους, στην Φροξυλιά, στο γεφύρι του Αμπήμπαγα και αλλού, ενώ η κορύφωση των γεγονότων έγινε με την απελευθέρωση της πόλεως

των Καλαβρύτων την 21η Μαρτίου 1821.

Συνεχίστηκε με την μάχη των Πατρών την 21η και 22α Μαρτίου 1821, καθώς και την απελευθέρωση της Καλαμάτας την 23η Μαρτίου 1821 από τον Κολοκοτρώνη, τον Παπαφλέσσα και τους Μανιάτες του Πετρόμπεη που κι αυτοί είχαν ξεκινήσει με ορκωμοσία από την Αρεόπολη στις 17 Μαρτίου 1821.

Ως προαναφέρθη, μετά την σύναξη του Αιγίου (Βοστίτσας), οι Μωραΐτες (Μωραλήδες) Τούρκοι οι οποίοι είχαν αρχίσει ήδη από καιρό να υποψιάζονται αυτονομιστικές επαναστατικές κινήσεις των Ελλήνων στη Πελοπόννησο, θέλησαν να παγιδεύσουν τις ηγετικές κεφαλές των Ελλήνων στην Τρίπολη, ούτως ώστε αυτοί να μείνουν χωρίς αρχηγούς.

Από τα τότε μέσα «αντικατασκοπίας» των Ελλήνων μαθεύτηκαν τα ανωτέρω και οι Καλαβρυτινοί πρόκριτοι παρότι αρχικά έδειξαν πρόθεση αναχωρήσεως για την Τρίπολη, την 9η Μαρτίου 1821 στα μισά του δρόμου προφασιζόμενοι ασθένεια γύρισαν πίσω στα Καλάβρυτα.

Η ενέργειά τους αυτή τους εξέθεσε έναντι των Οθωμανικών Αρχών και αναγκάστηκαν να λάβουν συντομότερες αποφάσεις αναφορικά με την έναρξη του αγώνα. Τόπος επιστροφής των προκρίτων, που ανέστειλαν την άφιξή τους στην Τριπολιτά, ήταν η Α. Κλειτορία (Καρνέσι) και η Αγία Λαύρα στην οποία έφθασαν το βράδυ της 11ης προς 12η Μαρτίου 1821.

Την επομένη οι Χαραλάμπης, Λόντος, Φωτήλας, Ζαΐμης, Παλαιών Πατρών Γερμανός και ο επίσκοπος Κερνίτσης Καλαβρύτων Προκόπιος, πραγματοποίησαν σύσκεψη αναφορικά με τις ενέργειές τους οι οποίες θα έπρεπε να είναι πολύ προσεκτικές ούτως ώστε αφενός να μην γίνει αντιληπτό το σχέδιο της επανάστασεως, αφετέρου να προφυλαχθούν οι ζωές των προκρίτων που ήταν ήδη στην Τρίπολη και βεβαίως οι ίδιες οι ζωές τους.

Την παραμονή της επανάστασεως η επαρχία Καλαβρύτων μπορούσε να προτάξει περίπου 5.000 αγωνιστές και 70 εμπειροπόλεμους καπετάνιους. Μεταξύ των προκρίτων χρειάσθηκαν πολλές συσκέψεις για την λήψη αποφάσεως, η οποία τελικώς δεν προέκυπτε, βασικά λόγω επιφυλάξεων των ιερέων.

Εν τω μεταξύ και ενώ οι πρόκριτοι συνεδρίαζαν στην Αγία Λαύρα, ο οπλαρχηγός Νικόλαος Σολιώτης προφανώς κατόπιν μυστικής εντολής του Χαραλάμπη – ο οποίος επιθυμούσε την άμεση έναρξη της επανάστασεως – την 14η Μαρτίου 1821 στο χωριό Αγρίδι της Νωνάκριδος Καλαβρύτων και στην θέση Πόρτες, φόνευσε μερικούς Τούρκους φοροεισπράκτορες και γραμματοφόρους του Μεχμέτ – Σαλίχ οι οποίοι μετέβαιναν στα Ιωάννινα στον Χουρσίτ Πασά προερχόμενοι από την Τρίπολη, ζητώντας του ενισχύσεις.

Επίσης την 16η Μαρτίου 1821, στην θέση Χελωνοσπηλιά Λυκούριας Καλαβρύτων, οι οπλαρχηγοί Χοντρογιάννης, Λαμπρούλιας, Ασημάκης, Γιάννης Ντόλκας και ο Γ. Δημόπουλος με την συναίνεση του γερό Ασημάκη Ζαΐμη, χτύπησαν τον Λαλαίο Σεϊντή Σιπαχή και τον εκ Βυτίνας Τραπεζίτη Ταμπακόπουλο, το αυτό συνέβη και στην τοποθεσία Φροξυλιά Τουρλάδας.

Συγχρόνως δε στα χωριά του Λειβαρτζίου κατά διαταγή του Παναγιωτάκη Φωτήλα, Καλαβρυτινόπουλα εφόνευσαν 2 Σιπαχήδες από την Τρίπολη των οποίων τα πτώματα είδε στην άκρη του δρόμου και ο τότε μαθητής στο σχολαρχείο Σοπωτού και μετέπειτα γραμματέας του Πάνου Κολοκοτρώνη και δικηγόρος, Θεοδ.

Ρηγόπουλος, εκ Φιλίων. Παράλληλα ο Νικόλαος Σολιώτης κτύπησε και τους φοροεισπράκτορες Τσιπογλαίους κοντά στα Αρφαρά, ενώ στις 18 Μαρτίου πάλι ο Σολιώτης κτύπησε 60 Τουρκαλβανούς στην Βερσοβά Ανατ. Αιγιαλείας.

Στις 17 Μαρτίου, στο γεφύρι του Αμπήμπαγα συνελήφθη ο Σελήμ Αγάς, κλειδούχος του Ναυπλίου προερχόμενος από την Πάτρα. Τέλος σκοτώθηκε και ο Οθωμανός τοπάρχης Φελλόης Μουλά Γιακούπ.

Εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι οι πρόκριτοι παρότι φαινομενικά κατά την διάρκεια της συσκέψεως εφαινοντο διστακτικοί αναφορικά με την έναρξη της επανάστασεως, στην ουσία την επιθυμούσαν το συντομότερο δυνατόν και προς τούτο είχαν ενημερώσει τα πρωτοπαλίκαρα τους να αρχίσουν τις επαναστατικές κινήσεις, πράγμα που έγινε.

Κατόπιν των ανωτέρω τετελεσμένων γεγονότων και δεδομένου του ότι οι λοιπές «κεφαλές» της Πελοποννήσου βρίσκονταν είτε εγκλωβισμένες, είτε υπό στενή παρακολούθηση, το βράδυ της 16ης Μαρτίου ξημερώματα της 17ης, εορτής του Αγίου Αλεξίου ο οποίος εορτάζεται στην Αγία Λαύρα ως προστάτης άγιος (εκεί ευρίσκεται η Κάρα του κατόπιν δωρεάς του Εμμανουήλ Παλαιολόγου το 1414) και στου οποίου τη «χάρη», θα συνέρευε πλήθος Καλαβρυτινών απ' όλη την επαρχία, ο Ασημάκης Φωτήλας κατά την διάρκεια της τρίτης συσκέψεως των προκρίτων, εξανιστάμενος, φάνερωσε τις αληθινές του προθέσεις λέγοντας ότι έπρεπε να επαναστατήσουν πάραυτα.

Την άποψη πώς η επανάσταση έπρεπε ν' αρχίσει άμεσα, δηλαδή στις 17 Μαρτίου 1821 (παλαιό ημερολόγιο), ενίσχυσε το γεγονός ότι ήδη λόγω της εορτής του Αγίου Αλεξίου – ως προελέχθη – θα συνέρευαν στην Μονή Αγ. Λαύρας όλοι οι τοπικοί οπλαρχηγοί, καθώς και πλήθος κόσμου η δε σύναξη αυτή δεν θα προβλημάτιζε τους Τούρκους εφόσον θα ήταν στα πλαίσια της ετήσιας θρησκευτικής πανηγύρεως, θα βοηθούσε όμως τους Έλληνες ούτως ώστε να συνεδριάσουν όλοι μαζί κάτω από την

«μύτη» των Οθωμανών και να πάρουν άμεσες συλλογικές αποφάσεις για την έναρξη του αγώνα στην Πελοπόννησο, τον οποίο όλοι περίμεναν από στιγμή σε στιγμή.

Επίσης ένα άλλο γεγονός το οποίο τελικώς βάρυνε στην απόφαση της ενάρξεως του αγώνα παρά τις όποιες επιπτώσεις, ήταν η γνώση του Ζαΐμη περί της αποφάσεως των Κανέλλου Δεληγιάννη, Σπηλιωτόπουλου και Παπαφλέσσα ότι δεν θα έπρεπε να αναβληθεί το κίνημα έστω και εάν έπεφταν τα κεφάλια των προεστών και δεσποτάδων στην Τρίπολη.

Την 17η Μαρτίου 1821 ημέρα του Αγίου Αλεξίου κατόπιν της λειτουργίας, και της θρυλούμενης ορκωμοσίας, άρχισαν να δίνονται από τους προκρίτους οι στρατιωτικές εντολές προς τα πρωτοπαλικάρα τους οι οποίες ολοκληρώθηκαν την 18η Μαρτίου 1821.

Ημερομηνία κατά την οποία αυτοί αναχώρησαν για τις θέσεις τους σε όλη την επαρχία Καλαβρύτων (ο Παναγ. Φωτήλας για Αροανία, Πάος, Ψωφίδα), την Πάτρα (ο Π. Πατρών αναχώρησε μαζί με τους Ανδρέα Ζαΐμη και Προκόπιο για τα Νεζερά Πατρών και έτσι βρέθηκαν στην Πάτρα την 21η Μαρτίου 1821), το Αίγιο (ο Ανδρ. Λόντος) και άλλα μέρη, κατά την παραπάνω δε ημερομηνία αναχώρησαν και οι αγγελιοφόροι του μηνύματος της αποφάσεως για την έναρξη της επαναστάσεως, ειδικά δε προς την Καλαμάτα όπου ανέμεναν οι Μαυρομιχαλαίοι με τον Κολοκοτρώνη, έχοντας συμπτωματικά ξεκινήσει και αυτοί από την Αρεόπολη στις 17 Μαρτίου 1821.

Κατόπιν της ανωτέρω καταστάσεως και της αναχωρήσεως των οπλαρχηγών για τις θέσεις τους, στην Αγ. Λαύρα παρέμειναν οι Σωτ. Χαραλάμπης, Σωτ. Θεοχαρόπουλος, Νικ. Σολιώτης, ο Μουρτογιάννης και οι Πετμεζάδες μετά 600 και πλέον στρατολογηθέντων ανδρών της επαρχίας Καλαβρύτων.

Η 19η Μαρτίου 1821 κύλησε όπως και η 18η, δηλαδή με αναχωρήσεις και οργανώσεις των Ελλήνων, η δε Τουρκική φρουρά των Καλαβρύτων με τον Αρβανίτικης καταγωγής Μουσουλμάνο Μπεκτασί διοικητή της Αρναούτογλου «ταμπουρώθηκε» εντός της πόλεως των Καλαβρύτων διότι αντελήφθησαν πως δεν επρόκειτο περί πανηγύρεως, αλλά για οργανωμένη στρατιωτική/επαναστατική κίνηση των Ελλήνων.

Την 20η Μαρτίου 1821 οι εναπομείναντες στην Αγία Λαύρα πολεμιστές, αφού πήραν ένα μικρό κανονάκι της μονής και αντί για σημαία (μπαϊράκι), το κάλυμμα της ωραίας πύλης της εκκλησιούλας του Αγ. Αλεξίου, (το γνωστό λάβαρο, δώρο στην μονή των γυναικών της Σμύρνης της Μ. Ασίας), με σημαιοφόρο τον Αγιολαυρίτη ιεροδιάκονο Γρηγόριο Ντόκο «..... κατήλθαν στον πέριξ των Καλαβρύτων χώρο.....».

Και τα ξημερώματα της 21ης Μαρτίου 1821 άρχισαν τις εχθροπραξίες με την φρουρά της πόλεως την οποία κατέβαλαν αυθημερόν μετά από μάχη και όχι απλούς εορταστικούς «πυροβολισμούς», όπως εσφαλμένως αναγράφουν μερικοί σύγχρονοι ιστορικοί, ελευθερώνοντας έτσι την πόλη των Καλαβρύτων, η οποία ήταν εύρωστη και πολύ σημαντική για την διοίκηση των Τούρκων στην Βόρεια Πελοπόννησο, σημειωτέον δε ότι κατά το έτος 1816 κατέβαλε ετήσιο χαράτσι δεκαπλάσιο του Πύργου Ηλείας, διπλάσιο του Αιγίου, τριπλάσιο των Πατρών και σχεδόν διπλάσιο της Γαστούνης.

Εν κατακλείδι και σύμφωνα με τα όσα εκθέσαμε ως τώρα, με σαφήνεια προκύπτει πώς πριν την 17η Μαρτίου 1821 απεφασίσθη υπό των Καλαβρυτινών προκρίτων το τόλμημα της ενάρξεως του αγώνα στην Πελοπόννησο.

Την 17η Μαρτίου 1821 έγινε στην Αγία Λαύρα αυτό που ονομάζουμε ορκωμοσία, ενώ ακολούθησε λειτουργία στην μνήμη του Αγ. Αλεξίου, παρότι δε ο

Παλαιών Πατρών Γερμανός δεν αναφέρεται ρητά σε τέτοιο περιστατικό στα απομνημονεύματά του, εν τούτοις το γεγονός διασώζεται στις οικογενειακές προφορικές παραδόσεις των Καλαβρυτινών, στα δημοτικά τους τραγούδια, καθώς και εγγράφως στα πιστοποιητικά των Καλαβρυτινών αγωνιστών που βρίσκονται αρχειοθετημένα στο αρχείο αγωνιστών στην Εθνική Βιβλιοθήκη.

Την ίδια ημέρα πρέπει να έγινε και η κατάστροψη του πολεμικού σχεδίου και επομένως τα περί Αγ. Λαύρας, μπορεί να μην έγιναν ακριβώς όπως αποτυπώθηκαν στους ζωγραφικούς πίνακες, ή τα κατέγραψε η λαϊκή μούσα, πλην όμως δεν είναι μύθος απλά έγιναν μία (1) εβδομάδα νωρίτερα της 25ης Μαρτίου 1821.

Στην συνέχεια, την 19η Μαρτίου 1821 διεμηνύθη η έναρξη του αγώνα στην Καλαμάτα.

Την 21η Μαρτίου 1821, έγινε η επίθεση κατά των Καλαβρύτων, η κατάληψη και η απελευθέρωσή τους μετά από μάχη, καθώς και η αιχμαλωσία της φρουράς και του Διοικητού της Αρναούτογλου.

Επίσης την 21η Μαρτίου 1821, από το Ρίο πραγματοποιήθηκε είσοδος στην Πάτρα 100 Τούρκων υπό τον Γιουσούφ – Σελήμ για να περιορίσουν τους επαναστατημένους Έλληνες.

Άρχισαν οι εχθροπραξίες στο Αίγιο και την Αγία Τριάδα Πατρών, ενώ έγινε επίθεση κατά της οικίας Παπαδιαμαντοπούλου, με αντεπίθεση των Ελλήνων, η συμπλοκή στο Τάσι και ο φόνος του επτανησίου Β. Ορκουλάτου.

Την 22α Μαρτίου 1821 κηρύχθηκε η επανάσταση των Πατρών, έγινε η είσοδος στην πόλη του Παπαδιαμαντόπουλου με τους Κουμανιωταίους και τον Ανδρέα Λόντο μετά 300 ανδρών υπό ερυθρές σημαίας με μέλανα σταυρό.

Ομοίως έγινε και η είσοδος του Π, Πατρών Γερμανού, του Προκοπίου, των Αν, Ζαΐμη και Βεν. Ρούφου στην πλατεία Αγ. Γεωργίου, όπου υψώθηκε η σημαία του Α. Λόντου, Στις 23 και 24 Μαρτίου 1821 έγινε η σύσταση του Αχαϊκού Διευθυντηρίου στην Πάτρα, στην δε Καλαμάτα πραγματοποιήθηκε είσοδος των Ελληνικών σωμάτων με Κολοκοτρώνη, Παπαφλέσσα και Μαυρομιχαλαίους που είχαν ξεκινήσει από την Αρεόπολη της Μάνης συμπτωματικά και αυτοί στις 17 Μαρτίου 1821 όπως προαναφέρθηκε.

Τότε συνεστήθη και η Μεσσηνιακή Γερουσία, Στις 24 και 26 Μαρτίου 1821, αντιστοίχως κοινοποιήθηκε στα Προξενεία των Χριστιανικών Ευρωπαϊκών δυνάμεων που βρίσκονταν στην Καλαμάτα και την Πάτρα η προκήρυξη (declaration) της επαναστάσεως, με περισσότερο σημαντική αυτή που κοινοποιήθηκε στον Πρόξενο της Αγγλίας Green (Γκρήν) , όπου ξεκάθαρα αποσαφηνίζεται ο Εθνικός χαρακτήρας της επανάστασης (self determination αυτοδιάθεση).

Τέλος μία εξ αυτών των διακηρύξεων εδημοσιεύθη και στην Γαλλική εφημερίδα Le Constitutionnel την 6η Ιουνίου 1821, οπότε η εθνεγερσία έλαβε και διεθνή πολιτικό χαρακτήρα.

Αυτή λοιπόν η ημερομηνία της 25ης Μαρτίου (ημέρα θρησκευτική λόγω του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, αλλά και συμβολική που συγκεντρώνει όλα τα προγενέστερα αυτής περιστατικά), με την σύμφωνη γνώμη των αγωνιστών και πρωταγωνιστών της επανάστασης, το 1838 έγινε Βασιλικό διάταγμα του Όθωνα και καθιερώθηκε ως εθνική επέτειος (σημ.: ως Εθνική γιορτή καθιερώθηκε μόλις στα τέλη του 19ου αιώνα, με βασιλικό διάταγμα του Γεωργίου Α') μένοντας έτσι ως ορόσημο της Ελληνικής πανεθνικής παλιγγενεσίας.

Η πολιορκία και η άλωση της Τριπολιτσάς

Κατά την έναρξη της Επανάστασης η Τριπολιτσά αποτελούσε σημαντικότερο διοικητικό, στρατιωτικό και οικονομικό κέντρο της Πελοποννήσου και γενικότερα της νότιας Ελλάδας.

Η πόλη είχε μεγάλη στρατηγική σημασία, αφού η θέση της επέτρεπε τον έλεγχο των οδών για τις μεγάλες πόλεις της Πελοποννήσου.

Ήδη από το 1786 η Τρίπολη αποτελούσε έδρα του βιλαετιού του Μοριά με διοικητή τον "Πασά του Μορέως", τον λεγόμενο Μόρα Βαλέση. Κατά την κύρηξη της επανά-

στασης Μόρα Βαλέσης ήταν ο Χουρσίτ Πασάς.

Το 1820 η πόλη αριθμούσε πληθυσμό μεγαλύτερο των 20.000 κατοίκων, από τους οποίους 13.000 ήταν Έλληνες, 7.000 Τούρκοι, και 400 Εβραίοι.

Η πόλη διέθετε ισχυρή οχύρωση για την εποχή. Το τείχος της είχε ύψος 5-6 μέτρων, πάχος 2 μέτρων και ολικό μήκος 3.500 μέτρων.

Συνολικά υπήρχαν 7 πύλες με διπλές πολεμίστρες και τάπιες (πύργοι) εξοπλισμένες με μεγάλα κανόνια και τηλεβόλα.

Στο βόρειο άκρο των τειχών, πάνω σε ύψωμα (στη θέση της σημερινής Δεξαμενής) υπήρχε ένας μεγάλος προμαχώνας, η μεγάλη Τάπια.

Λίγο πριν την έκρηξη της επανάστασης, οι Τούρκοι είχαν εξαπολύσει διωγμό κατά του Ελληνικού στοιχείου, φοβούμενοι για έναρξη των Ελληνικών επιχειρήσεων κατά της πόλης.

Ηρωική υπήρξε η στάση πολλών προκρίτων και αρχιερέων που πρόσφεραν τους εαυτούς τους σαν ομήρους στις Τουρκικές αρχές, για να μη γίνει η πόλη αντικείμενο επίθεσης εκ μέρους των επαναστατών.

Στη συνέχεια συνελήφθηκαν με δόλο από τον Χουρσίτ Πασά, κλείστηκαν στις φυλακές της πόλης, και πολλοί βασανίστηκαν και θανατώθηκαν.

Αμέσως μετά την έκρηξη της επανάστασης, ο Γέρος του Μοριά, σε αντίθεση με τις διαφορετικές απόψεις των άλλων στρατιωτικών αρχηγών που ετάσσοντο υπέρ της πολιορκίας και της εκπόρθησης πρώτα των μικρών Μεσσηνιακών κάστρων, είχε κατανοήσει πως η κατάληψη της Τριπολιτσάς θα ήταν πρωταρχικής σημασίας για την επανάσταση, αφού θα επέτρεπε στις Ελληνικές δυνάμεις να ελέγχουν τον Μοριά και να καταλάβουν ευκολότερα τις υπόλοιπες περιοχές.

Πίστευε σθεναρά ότι δεν έπρεπε αυτές να πολυδιασπαστούν, αλλά να συγκεντρωθούν στην πολιορκία ενός μεγάλου στόχου, της Τριπολιτσάς.

Εξάλλου, ο Τουρκικός στρατός θα μπορούσε, με ορμητήριο την Τρίπολη, να διαλύσει τις πολιορκίες άλλων κάστρων και να καταπνίξει τον Αγώνα.

Τελικά η γνώμη του επικράτησε και έτσι η κατάληψη της Τρίπολης αποτέλεσε τον πρώτο στόχο των επαναστατών.

Εικόνα 107 Οχύρωση Τρίπολης

Πριν την κήρυξη της επανάστασης ο διοικητής του Μοριά Χουρσίτ πασάς είχε εκστρατεύσει με διαταγή της Πύλης στην Ήπειρο για να καταστείλει την εξέγερση του Αλή πασά. Στη θέση του ο Χουρσίτ άφησε το Μεχμέτ Σαλίχ πασά.

Με την κήρυξη της επανάστασης, ο Χουρσίτ πασάς έστειλε στο Μοριά δύναμη από 4000 Τουρκαλβανούς υπό τον Μουσταφά πασά (Μουσταφάμπεη) για να ενισχύσει την πολιορκούμενη πόλη.

Ο Μουσταφάμπεη κατά την κάθοδό του προς την Τρίπολη σάρωσε όποια επαναστατική εστία βρήκε στο δρόμο του, πυρπόλησε τη Βοστίτσα (Αίγιο), έλυσε την πολιορκία του Άργους και της Ακροκορίνθου και τελικά μπήκε στην πολιορκημένη πόλη στις 6 Μαΐου του 1821.

Ο Κολοκοτρώνης πάντως επέτρεψε στον Μουσταφά να περάσει δίχως μάχη, γιατί προτίμησε να έχει τους Τούρκους συγκεντρωμένους μέσα στην πόλη. Έτσι την πόλη υπεράσπιζαν συνολικά 10.000 Τουρκαλβανοί με αρχηγό τον Μουσταφάμπεη.

Για την αποτελεσματική πολιορκία της πόλης ο Κολοκοτρώνης με τους άλλους στρατιωτικούς αρχηγούς εγκατέστησε γύρω από την Τρίπολη στρατόπεδα, (στην Καρύταινα, στο Βαλτέτσι, στα Βέρβαινα, στην Πιάνα κλπ.), συγκεντρώνοντας δυνάμεις, οργανώνοντας τους αγωνιστές καθώς και τον ανεφοδιασμό τους και συντονίζοντας τις πολεμικές επιχειρήσεις γύρω από την πόλη.

Συνεχείς προσπάθειες των πολιορκούμενων να διασπάσουν τον κλοιό αποτύχαιναν αφού αποκρούοντο από τους επαναστάτες που είχαν καλά οργανωθεί και οχυρωθεί στις γύρω ορεινές περιοχές του Μαινάλου και είχαν αποκλείσει τα κρίσιμα περάσματα.

Οι Ελληνικές δυνάμεις που λάβαιναν μέρος στην πολιορκία περιελάμβαναν 10.000 άνδρες περίπου. Μετά τις 20 Ιουλίου του 1821 οι πολιορκούμενοι Τούρκοι είχαν φθάσει τις 15.000. Στον παραπάνω πληθυσμό προστέθηκαν στο μεταξύ και αρκετοί Τούρκοι κάτοικοι που κατέφθαναν από διάφορες περιοχές (Ζούρτσα, Ανδρίτσαϊνα, Καρύταινα κ.λ.π.) για να βρουν προστασία.

Έτσι μαζί με τους 4.000 άνδρες του Μουσταφάμπεη, ο αριθμός των πολιορκούμενων ξεπερνούσε τις 30.000 κατοίκους και κατ' άλλους 35.000.

Για να αντιμετωπίσουν την έλλειψη τροφίμων, οι Τούρκοι άρχισαν να διώχνουν από την πόλη τις Ελληνικές οικογένειες.

Αποφασιστικής σημασίας για την έκβαση της πολιορκίας της Τριπολιτσάς στάθηκε η νίκη στο Βαλτέτσι (12-13 Μαΐου 1821) εναντίον ισχυρής Τουρκικής δύναμης με αρχηγό το Μουσταφάμπεη.

Ο Μουσταφά, επικεφαλής ισχυρού σώματος 4000 ανδρών, επεχείρησε να αιφνιδιάσει τους στρατοπεδευμένους Έλληνες στο Βαλτέτσι. Οι λίγοι υπερασπιστές του στρατοπέδου, αμύνθηκαν ηρωικά

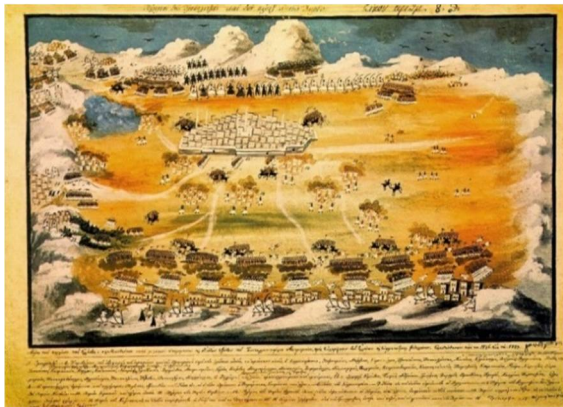
Στη συνέχεια κατέφθασαν προς ενίσχυση και άλλα Ελληνικά σώματα και οι Έλληνες με τους Κολοκοτρώνη, Πλαπούτα, Αναγνωσταρά και άλλους αντεπετέθηκαν και κατατρόπωσαν τους Τούρκους που υπέστησαν μεγάλη πανωλεθρία και σημαντικές απώλειες.

Μετά τη σημαντική νίκη αυτή, καθώς και τις νίκες στα Δολιανιά (18 Μαΐου 1821), στα Βέρβαινα, στη Γράνα και στο Καπαρέλι, ο κλοιός άρχισε να σφίγγει γύρω από την πόλη.

Εικόνα 108 Πλαπούτας - Κολοκοτρώνης - Αναγνωσταράς

Τα επαναστατικά σώματα με αρχηγούς το Θ. Κολοκοτρώνη, Δ. Υψηλάντη, Δ. Πλαπούτα, Αναγνωσταρά, Γιατράκο και άλλους προωθήθηκαν και κατέλαβαν θέσεις γύρω από την Τριπολιτσά, πάνοντας όλα τα υψώματα και αποκλείοντας όλες τις διαβάσεις.

Η θέση των πολιορκούμενων είχε γίνει πια δραματική αφού η πόλη υπέφερε από αρρώστιες και από έλλειψη τροφίμων και νερού.

Τότε οι Αλβανοί ήλθαν σε διαπραγμάτευση με τον Κολοκοτρώνη και μετά από συμφωνία έφυγαν υπό την προστασία του Δημ. Πλαπούτα και πέρασαν στη Ρούμελη.

Και ενώ άρχιζε να διαφαίνεται η πτώση της πόλης, με τους πολιορκούμενους να έχουν αρχίσει να διαπραγματεύονται την παράδοσή της, τελικά, στις 23 Σεπτεμβρίου 1821, μετά από πεντάμηνη πολιορκία, ένα τυχαίο περιστατικό ήλθε να επιταχύνει την τελική της έκβαση.

Την μέρα εκείνη μάλιστα οι Τούρκοι έκαναν σύσκεψη στο σεράϊ για να αποφασίσουν για την παράδοση της πόλης.

Ένας Τσάκωνας αγωνιστής από τον Πραστό, ο Μανώλης Δούνιας, που είχε φιλία με ένα Τούρκο τηλεβολιστή και τον επισκεπτόταν κρυφά στην τάπια του Ναυπλίου ανταλλάσσοντας τρόφιμα με Τουρκικά όπλα, κατάφερε μαζί με δύο άλλους Τσάκωνες να εξουδετερώσει τους φρουρούς και να καταλάβει το τηλεβολείο. Αμέσως το έστρεψε κατά της πόλης και έβαλε κατά του σαραγιού.

Ο ιστορικός Νικόλαος Σπηλιάδης, από τους σπουδαιότερους ιστοριογράφους του Αγώνα, που έζησε τα γεγονότα γράφει στα "Απομνημονεύματά" του για το περιστατικό αυτό:

Εικόνα 109 Ν. Σπηλιάδης

"Ο Μανώλης Δούνιας από τον Πραστόν... Ήταν ημέρα Παρασκευή, εικοστή τρίτη του Σεπτεμβρίου 1821... και ο Δούνιας ανεβαίνει το τείχος επί σκοπώ να εξαγάγει τον Τούρκο... Κατόπιν τούτου έδραμον άλλοι και ανεβαίνουν ωσαύτως. Κατόπι δε τούτων και άλλοι, ό,τε αδελφός του Κεφάλα και ο Διονύσιος Βασιλείου, και όρμησαν τινές εν ριπή οφθαλμού εις το επί της πύλης (του Ναυπλίου) πυροβολοστάσιον, στρέφωσι τα πυροβόλα προς την πόλιν... "

Τότε και άλλοι Έλληνες που ήταν εκεί κοντά σκαρφάλωσαν με σχοινί στα τείχη και άνοιξαν τις πύλες του Ναυπλίου και του Μυστρά. Από αυτές ξεχύθηκαν τα σώματα από τα κοντινά υψώματα της Βολιμής και του Αγίου Σώστη υπό τους Κεφάλα, Ζαφειρόπουλο, Παπαπαναστάση και άλλους που σύντομα άνοιξαν όλες τις καστρόπορτες από όπου εφόρμησαν και οι υπόλοιπες Ελληνικές δυνάμεις.

Οι Τούρκοι πρόβαλαν λυσσασμένη αντίσταση και έγινε φοβερή μάχη σώμα με σώμα στους δρόμους της πόλης.

Οι επαναστάτες όμως ήσαν πλέον ασυγκράτητοι και παθιασμένοι και κατάφεραν γρήγορα να εξουδετερώσουν κάθε αντίσταση. Πολλοί Τούρκοι οχυρώθηκαν στα σπίτια από όπου απεγνωσμένα αμύνοντο, αλλά οι επαναστάτες έβαζαν φωτιά και τους έκαιγαν ή τους ανάγκαζαν να βγούν.

Στο τέλος έπεσε και η μεγάλη Τάπια, τελευταίο σημείο αντίστασης των Τούρκων. Επακολούθησε ανηλεής σφαγή των Τούρκων, στρατιωτών και αμάχων, από τους διψασμένους για εκδίκηση Έλληνες - παρά τις προσπάθειες αρκετών οπλαρχηγών να διασώσουν τους αιχμαλώτους-, και η Τριπολιτσά παραδόθηκε στις φλόγες.

Ο Κολοκοτρώνης πάντως τήρησε την υπόσχεσή του στον αρχηγό των Αλβανών Αχμέτ Μπέη να μην πειράξει όσους Αλβανούς απέμειναν στην πόλη, τους οποίους και άφησε να φύγουν για την Ήπειρο.

Από την εκδικητική μανία των Ελλήνων πέρασαν και ορισμένοι Έλληνες κάτοικοι που είχαν αντιταχθεί στην Επανάσταση, καθώς και οι Εβραίοι της πόλης, αφού οι επαναστάτες δεν είχαν ξεχάσει τη συμμετοχή των Εβραίων στη πρόσφατη διαπλομηση στην Πόλη του πτώματος του Γρηγορίου του Ε'.

Ο Γενναίος, γιος του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, γράφει στα "Υπομνήματα" (1821-1827) για άλωση της Τριπολιτσάς:

"Οι Έλληνες εν διαστήματι τριών ημερών εφόνευσαν υπέρ τους 5.000 μαχητάς και ηχμαλώτισαν υπέρ τους 7300 παντός γένους και ηλικίας και εκ των 13.000 εντοπίων και ξένων οίτινες ήτον εις Τρίπολιν, μόλις 1.500 Αλβανοί κατ' έλεος του Κολοκοτρώνη, εσώθησαν, οίτινες συνοδευθέντες υπό τον Πλαπούτα μέχρι της Βοστίτσας, ασφαλώς απεβιβάσθησαν εις την Ρούμελην. Έλληνες εις την περίστασιν ταύτην εφονεύθησαν περί τους 150".

Η άλωση της Τριπολιτσάς υπήρξε αποφασιστικής σημασίας για την εδραίωση και την εξέλιξη της Επανάστασης, ενώ τόνωσε σημαντικά το ηθικό των εξεγερμένων Ελλήνων.

Η πιο σημαντική εστία Τουρκικής αντίστασης στη νότια Ελλάδα είχε πλέον εξαλειφθεί, ενώ οι επαναστατικές δυνάμεις μπορούσαν πλέον να στραφούν προς άλλα Τουρκοκρατούμενα οχυρά και πόλεις.

Στα χέρια των Ελλήνων περιήλθαν χιλιάδες όπλα και μεγάλες ποσότητες πολεμοφοδίων που θα τα χρησιμοποιούσαν για ενίσχυση του αγώνα σε άλλες επιχειρήσεις, όπως στις πολιορκίες της Μεθώνης, της Πάτρας και του Ναυπλίου.

Η μάχη στο Βαλτέτσι

Μια από τις πιο γνωστές και αποφασιστικές μάχες του απελευθερωτικού αγώνα του 21 ήταν η μάχη στο Βαλτέτσι (24

Απριλίου και 12-13 Μαΐου 1821) εναντίον των Τουρκικών δυνάμεων που υπεράσπιζαν την Τριπολιτσά

Η μάχη αυτή έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην έκβαση της πολιορκίας της πόλης.

Ενώ οι Έλληνες πολιορκούν τους Τούρκους στην Ακροκόρινθο και στην Τρίπολη, ο Χουρσίτ πασάς, που πολεμάει τον Αλή στα Γιάννενα, ανησυχεί για την

έκβαση της εξέγερσης, όπως και για τα χαρέμια του και τους θησαυρούς του στην Τρίπολη.

Γι' αυτό στέλνει ισχυρό στράτευμα με τον Γκιοσέ Μεχμέτ γιο να καταπνίξει το επαναστατικό κίνημα. Ο Γκιοσέ Μεχμέτ χωρίζει το στρατό του σε δυο τμήματα. Το ένα με τον ίδιο και τον Ομέρ Βριόνη πορεύεται για την Ανατολική Ελλάδα και το άλλο με τον Κεχαγιάμπεη Μουσταφά (ή Μουσταφά Μπέη) και 3.500 Αλβανούς για τη Δυτική Ελλάδα, για να συντρίψει την επανάσταση στο Μοριά και να ενισχύσει την πολιορκημένη Τρίπολη.

Ο Κεχαγιάμπεης ξεκινάει από τα Γιάννενα, και κατά την κάθοδό του προς την Τριπολιτσά σάρωσε όποια επαναστατική εστία βρήκε στο δρόμο του. Περνάει τα επικίνδυνα περάσματα χωρίς απώλειες, φτάνει στο Αντίρριο και από εκεί ξεχύνεται στο Μοριά.

Περνάει στην Πάτρα, πυρπολεί τη Βοστίτσα, παρακάμπτει τα Καλάβρυτα, φτάνει στην Κόρινθο, λύνοντας την πολιορκία της Ακροκορίνθου και ενισχύοντας τη φρουρά της και περνάει γρήγορα στα Δερβενάκια.

Από εκεί ξεχύνεται ορμητικά στον κόμπο του Άργους, νικάει τους Έλληνες στον Ξεριά, λύνει την πολιορκία του Άργους παραδίδοντας την περιοχή στη σφαγή και στην ερήμωση.

Τελικά μπαίνει θριαμβευτικά στην πολιορκημένη Τριπολιτσά στις 6 Μαΐου του 1821, όπου οι Τούρκοι τον υποδέχονται σαν σωτήρα. Ο Κολοκοτρώνης σκόπιμα αφήνει τον Μουσταφά να περάσει δίχως μάχη γιατί προτίμησε να έχει τους Τούρκους συγκεντρωμένους μέσα στην πόλη.

Από την Τρίπολη ο Κεχαγιάμπεης, αρχίζει αμέσως να σκορπάει υποσχέσεις, ταξίματα και αμνηστία, για να ξεγελάσει τους επαναστατημένους και να καταπνίξει το κίνημα.

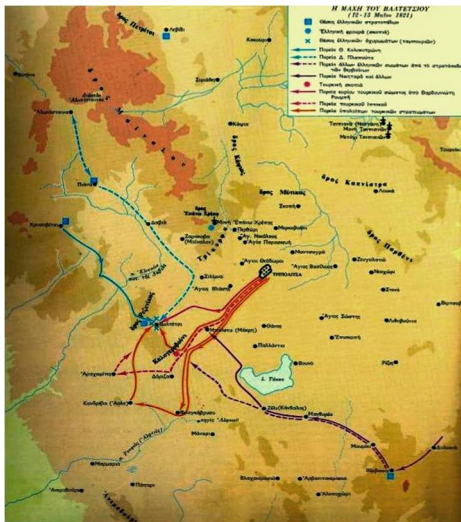
Το μόνο που καταφέρει όμως είναι να εξαγοράσει με χρήματα τον ταχυδρόμο που πάει τα γράμματα του Κολοκοτρώνη στην Μπουμπουλίνα και σε άλλους οπλαρχηγούς που έχουν κυκλώσει το Ανάπλι.

Ο ταχυδρόμος δίνει τα γράμματα του Κολοκοτρώνη στον Κεχαγιάμπεη, που τα διαβάζει, και ύστερα τα πάει στην Μπουμπουλίνα στο Ανάπλι.

Από εκεί παίρνει άλλα γράμματα της Μπουμπουλίνας για τον Κολοκοτρώνη, που κι αυτά τα δίνει στο γυρισμό στον Κεχαγιάμπεη, που τα διαβάζει κι αυτά, κι έπειτα τα παραδίνει στον Κολοκοτρώνη.

Ευτυχώς στα γράμματα φέρεται εξογκωμένος ο αριθμός των αντρών και των όπλων και η προδοσία κρατάει λίγο καιρό. Ο προδότης στη συνέχεια θα πιαστεί και θα εκτελεστεί.

Ο Κολοκοτρώνης, σαν αρχηγός των αρμάτων της Γορτυνίας, οργανώνει το στρατηγικό σχέδιο για την πολιορκία της Τριπολιτσάς. Χωρίζει το σώμα των Γορτυνίων σε δυο τμήματα.

Εικόνα 110 Πολιορκία της Τρίπολης

Το ένα με τον Πλαπούτα το στέλνει στην Πάνα και το άλλο με τον Ανδρέα Παπαδιαμαντόπουλο το στέλνει στο Χρυσοβίτσι. Ενισχύει και το στρατόπεδο του Λεβιδιού.

Με σκοπό να περισφύξει τον κλοιό γύρω από την πολιορκούμενη πόλη ιδρύει στις 16 Απριλίου του 1821 στρατόπεδο στο Βαλτέτσι, αντιλαμβάνομενος τη στρατηγική σημασία της περιοχής.

Διατάζει να οχυρωθούν τα τέσσερα στρατηγικά σημεία του στους γύρω λόφους με κλειστά και ισχυρά ταμπούρια και να εγκατασταθεί φρουρά..

Εκεί αρχίζουν να συγκεντρώνονται οι περισσότερες οργανωμένες επαναστατικές δυνάμεις της Πελοποννήσου, υπό τους Θ. Κολοκοτρώνη, Κυρ. και Ηλ. Μαυρομιχάλη, Αναγνωσταρά, Κεφάλα, Μούρτζινο, Γιατράκο, Νικηταρά και άλλους οπλαρχηγούς.

Στις 24 Απριλίου ο Κεχαγιάμπεης, έχοντας σκοπό να εξουδετερώσει το στρατόπεδο και να αιφνιδιάσει τους συγκεντρωμένους αγωνιστές, επιτίθεται στο Βαλτέτσι επικεφαλής ισχυρού σώματος 4000 ανδρών.

Οι λίγοι υπερασπιστές του στρατοπέδου, αμύνθηκαν ηρωικά. Οι Τούρκοι όμως κατέλαβαν το χωριό, επιτυγχάνοντας τη μερική διάλυση του στρατοπέδου, και μάλιστα κυρίευσαν μερικά ζώα του εφοδιασμού όπως και προμήθειες του Ελληνικού σώματος.

Ενώ η μάχη συνεχιζόταν στη βόρεια πλευρά του χωριού, όπου ο Κυρ. Μαυρομιχάλης είχε έλθει σε δύσκολη θέση, κατέφθασε ο Πλαπούτας με ισχυρό σώμα και χτύπησε τους Τούρκους από τα νώτα, με αποτέλεσμα αυτοί να υποχωρήσουν. Στη συνέχεια ο Κολοκοτρώνης κινήγησε τα Τουρκικά σώματα μέχρι τη Μάκρη.

Αμέσως το στρατόπεδο ανασυγκροτείται γρήγορα κάτω από την άμεση επίβλεψη του Θ. Κολοκοτρώνη, ο οποίος ενισχύει και οργανώνει τις σκοπιές, την επιμελητεία και τα ταμπούρια και τοποθετεί φρουρά 1000 ανδρών με επικεφαλής τον Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.

Βάζει επίσης φρουρά στην απάνω Χρέπα με τους Γιάννη και Παναγιώτη Πουρνάρα, καπεταναίους από την Πιάνα, και τον Παναγιώτη Περθεριώτη, για να ειδοποιήσουν με φωτιές, αν γίνει έξοδος των Τούρκων από την Τρίπολη.

Το σύνθημα είναι: τρεις φωτιές, πηγαίνουν για τα Βέρβαινα, δυο φωτιές, για το Βαλτέτσι και μία, για το Λεβίδι.

Έτσι με τις φωτιές και τις ντουφεκίες από ράχη σε ράχη θα ειδοποιηθούν όλα τα στρατόπεδα του Μοριά και θα τρέξουν σε βοήθεια.

Στο Βαλτέτσι οργανώνεται τώρα προσεκτικά η άμυνα αφού καταφθάνουν στο προς ενίσχυση και άλλα ελληνικά σώματα από τις γύρω περιοχές. Στο πρώτο ταμπούρι οχυρώνονται ο Ηλίας και ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης με όλους τους Μαυριάτες.

Στο δεύτερο ο Μητροπέτροβας, ο Παπατσώνης, ο Κεφάλας, ο δεκαεφτάχρονος Γιάννης Μαυρομιχάλης, ο Παν. Κατριβάνος από το Ίσαρι Μεγαλόπολης και ο Θανάσης Δαγρές από τη Βρωμόβρυση Καλαμάτας, με τα παλικάρια τους.

Στο τρίτο ο Ηλίας και ο Νικήτας Φλέσσας, ο Σιώρης, ο Τουρκολέκας και παλιοί Λιονταρίτες και άλλοι Γορτύνιοι. Στην εκκλησιά οχυρώνονται οι Μπουραίοι, ο Τσαλαφατίνος, ο Κυριάκος, πολλοί Τριπολιτισιώτες κ.ά.

Τη νύχτα στις 12 Μαΐου Κεχαγιάμπης ξεκινάει από την Τρίπολη επικεφαλής ισχυρότατης δύναμης 12.000 Τουρκαλβανών για να ξαναχτυπήσει τους Έλληνες στο Βαλτέτσι.

Το σχέδιό του είναι να πορευτεί στο Βαλτέτσι και να σκορπίσει τους Έλληνες, από εκεί να κατευθυνθεί στη Μεσσηνία και να υποτάξει τη Μάνη, επιβάλλοντας έτσι τη κυριαρχία του σε όλο το Μοριά. Χώρισε τις δυνάμεις του σε πέντε τμήματα.

Τρία από αυτά ξεκίνησαν από Τρίπολη, Καλογεροβούνι (στη θέση Καλογερικό) και τις Αραχαμίτες, ένα έμεινε σαν εφεδρεία στο Φραγκόβρυσο για να αποτρέψει τυχόν ενισχύσεις που θα κατέφθαναν από το στρατόπεδο των Βερβαίνων και μια οπισθοφυλακή εφοδιασμένη με 4 κανόνια που εκκινείτο αργά προς την περιοχή του Βαλτετσίου.

Οι Έλληνες φρουροί της απάνω Χρέπας βλέπουν τα εχθρικά στρατεύματα κι αμέσως με δυο φωτιές ειδοποιούν στον Κολοκοτρώνη ότι οι Τούρκοι πορεύονται για το Βαλτέτσι.

Το κυρίως Τουρκικό σώμα υπό τον Ρουμπή αποτελείται από Βουρδουνιώτες και Φαναριώτες και κινείται βιαστικά για να χτυπήσει τους Έλληνες, πριν έλθει βοήθεια από την Πιάνα και το Χρυσοβίτσι.

Ο Κεχαγιάμπης από τον κάμπο παρακολουθεί τη μάχη επικεφαλής του 3.000 ιππέων. Στο Βαλτέτσι βρίσκονται 2.300 Έλληνες που περιμένουν στις θέσεις τους.

Γενικός αρχηγός, ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης κρατάει με τον ανιψιό του τον προμαχώνα του Χωματοβουνιού.

Σους άλλους προμαχώνες βρίσκονται οι Μητροπέτροβας, Ηλ. Μαυρομιχάλης, Κεφάλας, Ν. Φλέσσας κι άλλοι.

Ο Κολοκοτρώνης από το Χρυσοβίτσι, βλέπει τις φωτιές της απάνω Χρέπας κι αμέσως σημαίνει συναγερμό. Στέλνει ταχυδρόμους σε όλα τα στρατόπεδα και τα χω-

ριά και καβαλαραίους στο Βαλτέτσι ειδοποιώντας πως οι Τούρκοι πορεύονται για το Βαλτέτσι.

Ειδοποιεί τον Πλαπούτα στην Πιάνα κι άλλους οπλαρχηγούς να βαδίσουν για το Βαλτέτσι. Και ο ίδιος με 800 άντρες κατευθύνεται προς τα εκεί. Στέλνει επίσης τον καβαλάρη Θεοδωρή Καρδάρα με μια σημαία για να βγει στ' αγνάντια, να τον δουν οι κλεισμένοι στους προμαχώνες και να εμψυχωθούν.

Το Τουρκικό σώμα υπό τον Ρουμπή πλησιάζει τις θέσεις των Ελλήνων στο Βαλτέτσι και τους ζητά μάταια να παραδοθούν.

Τότε ο Ρουμπής επιτίθεται στο ταμπούρι του Μητροπέτροβα και των Μεσσηνίων και η μάχη αρχίζει. Θα στείλει 14 σημαιοφόρους του για να καρφώσουν τις σημαίες στα ταμπούρια των Ελλήνων, χωρίς όμως επιτυχία, αφού όλοι σκοτώνονται από τα τουφέκια των Ελλήνων.

Ο Ρουμπής αραιώνει το σώμα του και κυκλώνει τα ταμπούρια των Ελλήνων, κυριεύοντας τη βρύση και τα πηγάδια του χωριού.

Οι Έλληνες αντιστέκονται με αποφασιστικότητα και σθένος. Ο Ρουμπής ρίχνει τότε όλες του τις δυνάμεις στη μάχη και αποκόπτει την επικοινωνία ανάμεσα στα Ελληνικά ταμπούρια.

Οι Έλληνες όμως κρατούν και ο Ρουμπής ευρισκόμενος σε δύσκολη θέση, ζητάει ενισχύσεις από τον Κεχαγιάμπεη. Τη στιγμή εκείνη καταφτάνει ο Κολοκοτρώνης από το Χρυσοβίτσι με 700 άνδρες και πλαγιοκοπεί με επιτυχία τους Τούρκους.

Ο Ρουμπής βρίσκεται ανάμεσα σε δυο πυρά και είναι έτοιμος για υποχώρηση, αλλά την τελευταία στιγμή φθάνει η βοήθεια από τον Κεχαγιάμπεη.

Ο Κολοκοτρώνης το αντιλαμβάνεται και μοιράζει τους άντρες του στα δύο. Οι μισοί χτυπούν τις ενισχύσεις και οι άλλοι μισοί τον ίδιο. Η μάχη είναι σκληρή, κι οι δυο πολεμούν με πείσμα.

Το απόγευμα φτάνουν ο Πλαπούτας με 800 άνδρες, που από παραπειστική κίνηση των Τούρκων είχε κατευθυνθεί προς το Λεβίδι αλλά ειδοποιήθηκε έγκαιρα, ο Δεληγιάννης και ο Στ. Δημητρακόπουλος από την Πιάνα και το Διάσελο και μπαίνουν στη μάχη σφυροκοπώντας τους Τούρκους από μπροστά, από πίσω και από τα πλάγια.

Οι κλεισμένοι στα ταμπούρια χαιρετίζουν με ομοβροντίες την άφιξη των συμπολεμιστών τους.

Ο Κεχαγιάμπεης στέλνει και νέες ενισχύσεις στον Ρουμπή και οι Τούρκοι κάνουν νέα επίθεση στα ταμπούρια, αλλά οι Έλληνες αντιστέκονται γενναία. Πεισμομένοι οι Τούρκοι ρίχνουν με τα κανόνια, αλλά πολλές οβίδες πέφτουν στο σώμα του Ρουμπή είτε από ανωμαλίες του εδάφους είτε από κακό χειρισμό.

Ο Κολοκοτρώνης, από την ψηλότερη ράχη (που από τότε λέγεται "του Κολοκοτρώνη το βουνό") αναπτερώνει το ηθικό των Ελλήνων φωνάζοντας με τη βροντερή φωνή του, "Μπάρμπα - Μήτρο, βαστάτε γερά, έρχεται ο Κολοκοτρώνης με 10.000.

Έρχεται κι ο Πετρόμπεης μ' όλους τους Μανιάτες. Έρχεται κι ο Κανέλλος. Βαστάτε και σας φέρνουμε απ' όλα". Με το σούρουπο η μάχη συνεχίζεται πεισματικά και από τα δυο μέρη, χωρίς κανείς να αφήνει τις θέσεις του.

Τη νύχτα ο Κολοκοτρώνης με μερικούς ψυχωμένους άντρες θα φτάσει στα ταμπούρια για να ενισχύει τους αγωνιστές με τρόφιμα και πολεμοφόδια και να τους εμψυχώσει. Αφού δώσει τα εφόδια φεύγει πάλι νύχτα.

Τα χαράματα της επομένης καταφθάνουν και άλλες Ελληνικές δυνάμεις και η μάχη ξαναρχίζει. Οι Τούρκοι ρίχνονται με μανία κατά των ταμπουριών, αλλά οι Έλληνες αντιστέκονται γενναία και αποκρούουν όλες τις Τουρκικές επιθέσεις.

Ο Ρουμπής κινδυνεύει. Από μπροστά τον χτυπούν οι Έλληνες που είναι στα ταμπούρια, από πίσω κι από τα πλάγια τον σφυροκοπούν ο Κολοκοτρώνης, ο Πλαπούτας κι άλλοι οπλαρχηγοί. Οι Τούρκοι χρησιμοποιούν και πάλι το πυροβολικό τους, αλλά αποτυγχάνουν.

Η μάχη αυτή κράτησε 23 ώρες. Ο Κεχαγιάμπεης βλέποντας ότι θα κυκλωθεί ο Ρουμπής και πληροφορούμενος ότι καταφθάνουν Ελληνικές δυνάμεις από το στρατόπεδο των Βερβαίων, δίνει το σύνθημα της γενικής υποχώρησης.

Ο Κολοκοτρώνης αντιλαμβάνεται την υποχώρηση των Τούρκων και διατάζει γενική αντεπίθεση, φωνάζοντας: *"Ελληνες, οι Τούρκοι θα φύγουν, ριχτείτε επάνω τους"*.

Με την επίθεση των Ελλήνων μαχητών, η αρχική υποχώρηση των Τουρκικών δυνάμεων μετατράπηκε σε άτακτη φυγή.

Οι Τούρκοι κυνηγημένοι από τους Έλληνες κατευθύνθηκαν προς την Τρίπολη, κατηφορίζοντας πανικόβλητοι την χαράδρα, πετώντας τα όπλα τους για να καθυστερήσουν τους Έλληνες και για να επιταχύνουν τη φυγή τους.

Ο Κολοκοτρώνης παρακολουθώντας το κυνηγητό των Τούρκων, βλέπει ότι πλησιάζουν στον κάμπο όπου οι Έλληνες κινδυνεύουν από το εχθρικό ιππικό, και φωνάζει δυνατά: *"Ελληνες, γυρίστε πίσω, αφήστε Τούρκους για να χουμε να σκοτώσουμε κι άλλη μέρα"*. Οι Έλληνες πειθαρχούν και ανακόπτουν την επίθεση.

Μετά από 23 ώρες μάχης η νίκη των Ελλήνων ήταν περιφανής. Οι Τούρκοι υπέστησαν βαρύτερες απώλειες, 514 νεκρούς και πολλούς τραυματίες. Οι Έλληνες είχαν ελάχιστες - μόλις 7 νεκροί και λίγοι τραυματίες - ενώ κυρίευσαν πολλά τουφέκια που άφησαν οι Τούρκοι κατά τη φυγή τους. Με τα τουφέκια αυτά οπλίζονται 4.000 Έλληνες.

Οι Τούρκοι άφησαν ακόμα 4 πεδινά κανόνια, πολλά πολεμοφόδια, πολλές σκηνές, άφθονα ρούχα και 18 σημαίες.

Η μάχη αυτή σε συνδυασμό με τις άλλες νικηφόρες μάχες που δόθηκαν στην περιοχή (Γράνας, Βερβαίων, Δολιανών και Λεβιδίου), δυνάμωσε το ηθικό των επαναστατών και έμελε να προετοιμάσει την άλωση της Τρίπολης αφού ανάγκασε τους Τούρκους να μην ξαναβγούν από την πολιορκούμενη πόλη.

Ο Κ. Δεληγιάννης, που έζησε τον καπνό της μάχης, γράφει: *"Αυτή η ένδοξη νίκη ήταν η κρίσις της Ελληνικής Επανάστασης και εις αυτήν χρεωστέται η ανεξαρτησία της πατρίδος καθ' ότι ενεθάρρυνε και εμπύχωσε τους Έλληνας"*.

Η μάχη της Αλαμάνας

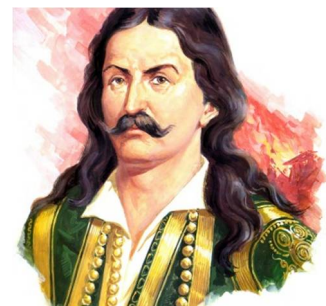
Εικόνα 111 Μάχη της Αλαμάνας

αρματολίκι Βασίλη Μπούσγου μαθεύτηκε η γενική εξέγερση στην Πελοπόννησο, ο Διάκος αποφάσισε να υψώσει την σημαία της Επανάστασης κάμπτοντας τους όποιους δισταγμούς και των προκρίτων της περιοχής (Λογοθέτης, Λάμπρος Νάκος, Φίλων).

Το τρίτο δεκαήμερο του Μαρτίου του 1821 υπήρχαν πολλές ενδείξεις και διάσπαρτες φήμες ότι οι Έλληνες θα επαναστατούσαν με κύρια εστία την Πελοπόννησο.

Στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα, στην περιοχή της Λιβαδειάς καπετάνιος στο αρματολίκι της περιοχής ήταν ο Αθανάσιος Διάκος γεννημένος στην Μουσουνίτσα Φωκίδος και μνημένος στην Φιλική Εταιρεία ήδη από το 1818, όταν ήταν πρωτοπαλίκαρα του Οδυσσέα Ανδρούτσου.

Όταν μέσω του αγγελιοφόρου και υπαρχηγού στο

Εικόνα 112 Αθ. Διάκος

Σύντομα έφτασαν στην περιοχή και τα νέα για την εξέγερση των Ελλήνων και την πολιορκία των Τούρκων στα Σάλωνα εκφοβίζοντας τους ντόπιους Τούρκους ότι κάτι τέτοιο έμελλε να συμβεί και στην επαρχία τους.

Με ένα τέχνασμα ο Διάκος έπεισε τον Τούρκο βοεβόδα δήθεν ότι θα πολεμούσε τους εξεγερμένους και έτσι κατάφερε με τουρκική επίσημη γραπτή έγκριση να στρατολογήσει και να εξοπλίσει 5.000 χωρικούς.

Στις 27 Μαρτίου ξεκίνησαν οι σποραδικές εχθροπραξίες και οι μεμονωμένες δολοφονίες Τούρκων, ενώ οι περισσότεροι από αυτούς κατέφυγαν στο κάστρο της Λιβαδειάς.

Τη νύχτα της 28ης προς την 29η Μαρτίου οι επαναστάτες υπό τον Διάκο κατέλαβαν τον λόφο του Προφήτη Ηλία έναντι της πόλης της Λιβαδειάς και από εκεί έστειλε ομάδες οπλοφόρων και απέκλεισε τους δρόμους που οδηγούσαν στην πόλη.

Στις 30 και 31 Μαρτίου οι επαναστάτες υπό την σημαία του Διάκου (ο Άγιος Γεώργιος με την επιγραφή "Έλευθερία η Θάνατος") προήλασαν με τόλμη και κατέλαβαν την κυρίως πόλη συντρίβοντας την μικρή Τουρκική αντίσταση που συνάντησαν.

Οι κάτοικοι της πόλης ήταν περίπου 10.000 και έχοντας ξεχωριστή σημαία από κάθε συνοικία (Παναγιά, Άγιος Νικόλαος, Άγιος Δημήτριος) της πόλης, ενώθηκαν με τους επαναστάτες. Οι Τούρκοι περιορίστηκαν στο κάστρο της πόλης που λεγόταν "Ωρα" η "ρολόι".

Μετά από συνεννοήσεις με τον Διάκο οι Αρβανίτες παρέδωσαν την εξωτερική πύλη του κάστρου που υπερασπιζόνταν και αποχώρησαν αβλαβείς διατηρώντας τα όπλα τους.

Μετά από αυτή την εξέλιξη οι Τούρκοι περιήλθαν σε δεινή θέση και παραδόθηκαν την 1η Απριλίου.

Οι Έλληνες φέρθηκαν με μεγαλοψυχία στους Τούρκους τους οποίους απλώς αφόπλισαν και τους επέτρεψαν να κυκλοφορούν ελεύθεροι στην πόλη, ενώ ο χρυσός και τα πολύτιμα αντικείμενα τους έμειναν στην κατοχή τους.

Μάλιστα οι επισημότεροι των Τούρκων για την ασφάλεια τους, φιλοξενήθηκαν σε σπίτια Ελλήνων.

Εκείνη την Ιστορική ημέρα σε πανηγυρική δοξολογία στην εκκλησία της Αγίας Παρασκευής Λιβαδειάς, οι επίσκοποι Σαλώνων, Ταλαντίου και Αθηνών ευλόγησαν την επαναστατική σημαία του Διάκου.

Ο Διάκος εκείνη την κρίσιμη στιγμή για την επανάσταση έδειξε πατριωτισμό παραμερίζοντας κάθε υλικό προσωπικό συμφέρον.

Μάζεψε όλα τα όπλα που παραδόθηκαν από τους Τούρκους όπως και όλα τα λάφυρα και τα παρέδωσε στους προεστούς ώστε να χρησιμοποιηθούν για αγορά τροφών και εφοδίων για τον νεοσύστατο επαναστατικό στρατό.

Στην συνέχεια ο Διάκος συνεργαζόμενος με τον Δυοβουνιώτη απελευθέρωσαν εύκολα το Ταλάντι και την Θήβα ενώ είχαν πρόθεση να καταλάβουν την Λαμία (Ζητούνι), που ήταν το διοικητικό κέντρο της περιοχής, καθώς και την Υπάτη.

Όλοι οι επαναστάτες μαζεύτηκαν στους Κομποτάδες ζητώντας την σύμπραξη του ισχυρού αρματολού Μήτσου Κοντογιάννη της περιοχής Πατρατσικίου για να επιτεθούν στο Ζητούνι (Λαμία). Ο Κοντογιάννης όμως δίσταζε να αποστατήσει και δεν απαντούσε στις δραματικές εκκλήσεις για βοήθεια.

Μετά από οκτώ κρίσιμες μέρες παρασυρόμενος από τους συγγενείς του, ο Κοντογιάννης ενώθηκε με τους επαναστάτες και όλοι μαζί επιτέθηκαν στην επαρχία Πατρατσικίου.

Οι Έλληνες όμως δεν πρόλαβαν να καταλάβουν την πόλη καθώς την νύχτα είδαν να έρχονται από το Λιανοκλάδι χιλιάδες Τούρκοι κρατώντας αναμμένες δάδες και έτσι υποχώρησαν για να μην παγιδευτούν μέσα στην πόλη.

Εικόνα 113 Χουρσίτ Πασάς

Ο Χουρσίτ πασάς, που πολιορκούσε στα Ιωάννινα τον Αλή Πασά, έστειλε τον Κιοσέ Μεχμέτ και τον Ομέρ Βρυώνη με 8.000 πεζικό και 900 ιππείς να καταπνίξουν την επανάσταση στη Στερεά Ελλάδα και έπειτα να προχωρήσουν στην Πελοπόννησο, για να ματαιώσουν τα σχέδια του Κολοκοτρώνη για την Τριπολιτσά. Ο κίνδυνος για την επανάσταση ήταν μεγάλος.

Ο Διάκος και το απόσπασμά του, που ενισχύθηκαν από τους μαχητές οπλαρχηγούς Πανουργιά και Δυοβουνιώτη, αποφάσισαν να αποκόψουν την τούρκικη προέλαση στη Ρούμελη με την λήψη αμυντικών θέσεων κοντά στα στενά

των Θερμοπυλών όπου οι Τούρκοι δεν θα είχαν την ευκαιρία να αναπτύξουν το ιππικό τους και την αριθμητική τους υπεροχή.

Μετά από σύσκεψη στο χωριό Κομποτάδες, στις 20 Απριλίου 1821, η Ελληνική δύναμη των 1.500 ανδρών χωρίστηκε σε τρία τμήματα: ο Δυοβουνιώτης θα υπερασπιζόταν την γέφυρα του Γοργοποτάμου με 600 άνδρες, ο Πανουργιάς το Μουσταφάμπεη με 500 άνδρες, και ο Διάκος την γέφυρα της Αλαμάνας με 500 άνδρες.

Στρατοπεδεύοντας στο Λιανοκλάδι, κοντά στη Λαμία, οι Τούρκοι διαίρεσαν γρήγορα τη δύναμή τους, επιτιθέμενοι αιφνιδιαστικά το πρωί της 23ης Απριλίου, χωρίς να επιτρέψουν στους Έλληνες να οργανωθούν.

Η κύρια Τούρκικη δύναμη υπό τον ικανότατο στρατηγό Ομέρ Βρυώνη επιτέθηκε στον Διάκο. Ένα άλλο τμήμα Τούρκων υπό τον Χασάν Τομαρίτσα επιτέθηκε στο Δυοβουνιώτη, του οποίου το απόσπασμα γρήγορα οδηγήθηκε σε οπισθοχώρηση λόγω της αριθμητικής υπεροχής του αντιπάλου, ενώ έτερη δύναμη επιτέθηκε με σφοδρότητα στις θέσεις του Πανουργιά, οι άντρες του οποίου έδωσαν σκληρή μάχη αλλά υποχώρησαν όταν τραυματίστηκε σοβαρά ο αρχηγός τους που πολεμούσε στην πρώτη γραμμή.

Στην μάχη αυτή βρήκε ηρωικό θάνατο ο επίσκοπος Σαλώνων Ησαίας, καθώς και ο αδερφός του.

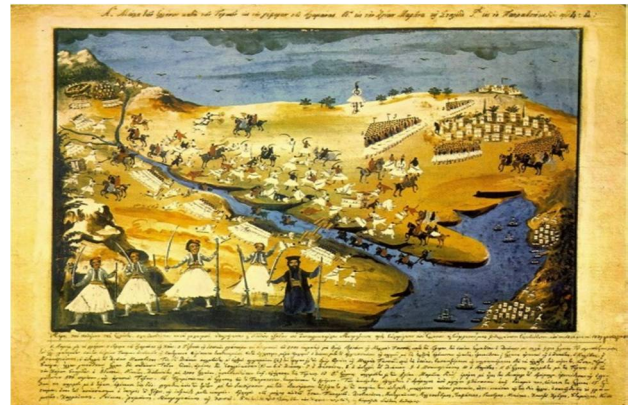
Μετά τις δύο αυτές πολύ σημαντικές νίκες που απογύμνωσαν τα άκρα της Ελληνικής αμυντικής διάταξης, ο Ομέρ Βρυώνης συγκέντρωσε όλη την επιθετική του ισχύ ενάντια στη θέση του Διακού στη γέφυρα της Αλαμάνας.

Ο Διάκος είχε τάξει 200 άνδρες υπό τους οπλαρχηγούς Μπακογιάννη και Καλύβα πάνω στη γέφυρα της Αλαμάνας, ενώ ο ίδιος με 300 άνδρες κατείχε την θέση Ποριά από όπου με αντεπιθέσεις ανακούφιζε τους συμπολεμιστές του στη γέφυρα.

Όταν όμως οι δυνάμεις του Πανουργιά και του Δυοβουνιώτη κατέρρευσαν οι Τούρκοι ξεκίνησαν να σφίγγουν τον κλοιό γύρω από τους αμυνόμενους.

Ενώ η κατάσταση γινόταν κρισιμότερη σύμφωνα με τον ιστορικό Σπυρίδωνα Τρικούπη, πρότειναν στον Διάκο να διαφύγει, ενώ ο ψυχογιός του, του έφερε το άλογο του προτρέποντας τον να σωθεί όσο ήταν καιρός.

Αυτός όμως απάντησε "ο Διάκος δεν φεύγει" και δεν εγκατέλειψε την θέση του. Η άνιση μάχη συνεχίζεται κι απ' τους πρώτους νεκρούς που πέφτουν μπροστά του, είναι ο αδερφός του Κωνσταντίνος Μασαβέτας, τον οποίο ο Διάκος χρησιμοποιεί πλέον σαν ασπίδα στις επιθέσεις που δέχεται.

Εικόνα 114 Μάχη Της Αλαμάνας

Εικόνα 115 Σύλληψη του Διάκου

Με μόνο 10 αγωνιστές που του έχουν απομείνει, μεταβαίνει στην εκ φύσεως οχυρή θέση Μανδροστάματα της μονής Δαμάστας, όπου οχυρώνεται και πολεμά εκεί για μια ώρα περίπου.

Τα πυρομαχικά όμως είναι περιορισμένα, ο ένας μετά τον άλλο οι περισσότεροι σύντροφοί του σκοτώνονται και ο ίδιος ο Διάκος συλλαμβάνεται ζωντανός. και οδηγείται ενόπιον του Ομέρ Βρυώνη.

Ο τελικός απολογισμός της μάχης της

ημέρας εκείνης, ήταν περίπου 300 Έλληνες κι ελάχιστοι Τούρκοι νεκροί, ενώ αρκετοί ήταν και οι τραυματίες.

Ο Ομέρ Βρυώνης σεβάσθηκε αρχικά τον ήρωα και δεν άφησε να τον σκοτώσουν επί τόπου.

Την νύχτα της 23ης Απριλίου 1821, αφού έφτασαν στη Λαμία, τον ανέκριναν, παρόντος και του Χαλήλ Μπέη, σημαίνοντα Τούρκοι της Λαμίας και του πρότειναν να ασπαστεί τον Μωαμεθανισμό με την υπόσχεση ότι θα τον έχρηζαν αξιωματικό του Οθωμανικού στρατού.

Ο Διάκος όμως αρνήθηκε επίμονα όλες τις δελεαστικές προτάσεις που του έγιναν για να γλυτώσει την ζωή του, αρνούμενος κατηγορηματικά να απαρνηθεί τον χριστιανισμό και απαντώντας με περιφρόνηση στις απειλές των Τούρκων.

Την επόμενη μέρα, την 24η Απριλίου, ημέρα Κυριακή και κατόπιν επίμονης απαιτήσεως του Χαλήλ μπέη, εκδόθηκε απόφαση για θανατική ποινή με ανασκολοπισμό (σουβλισμα), καθώς όπως υποστήριζε, ο Διάκος είχε σκοτώσει πολλούς Τούρκους και θα έπρεπε να τιμωρηθεί παραδειγματικά.

Ο Διάκος εξαναγκάστηκε να κουβαλήσει με τα ίδια του τα χέρια το σύνεργο της φρικτής τιμωρίας του και μαρτύρησε με καρτερία για αρκετές ώρες πριν εκπνεύσει.

Μετά τον μαρτυρικό του θάνατο (για την περιγραφή του οποίου υπάρχει μια ποικιλία από ανατριχιαστικές εκδοχές), οι Τούρκοι έρριψαν το λείψανο του νεκρού σε ένα χαντάκι της περιοχής.

Οι Χριστιανοί της περιοχής κρυφά την νύχτα βρήκαν το νεκρό σώμα του Διάκου και το έθαψαν σε μυστικό σημείο στην πόλη.

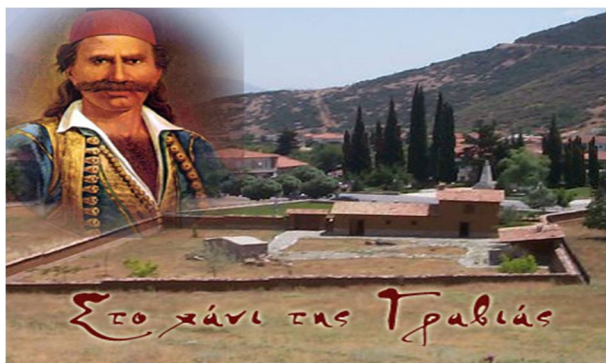
Τον τάφο του Διάκου βρήκε τυχαία ο Αντισυνταγματάρχης Ρούβαλης το 1881.

Το 1886 έγινε το πρώτο μνημόσυνο για τον Αθανάσιο Διάκο και τοποθετήθηκε η προτομή του που σώζεται ως σήμερα.

Εικόνα 116 Τάφος του Διάκου στη Λαμία

Η μάχη στο Χάνι της Γραβιάς

Εικόνα 117 Οδ. Ανδρούτσος Χάνι της Γραβιάς

Η Μάχη στο Χάνι της Γραβιάς ήταν μια από τις πολεμικές εμπλοκές της επανάστασης του 21 με νικηφόρα έκβαση για τους Έλληνες.

Στην μάχη αυτή (08/05/1821), ο Οδυσσέας Ανδρούτσος με 120 άνδρες νίκησε την στρατιά του Ομέρ Βρυώνη.

Μετά από την ήττα των Ελλήνων στη μάχη της Αλαμάνας (23/04/1821) και τον μαρτυρικό θάνατο του Αθανάσιου Διάκου, ο Τουρκικός στρατός με αρχηγό τον Ομέρ Βρυώνη, δύναμης 9.000 ανδρών και πυροβολικού, σκόπευε από τη Λαμία να επιτεθεί στην Πελοπόννησο.

Είχε ανοίξει ο δρόμος τους για εκεί, καθότι η θυσία του Διάκου είχε στερήσει από τους Έλληνες τον αρχηγό τους. Ο φόβος είχε καταβάλλει τους επαναστατημένους στα κέντρα του Αγώνα (Λειβαδιά, Σάλωνα (Αμφισσα) και Αττική).

Όλοι ανέμεναν την οργή των 2 πασάδων. Η Επανάσταση κινδύνευε έναν μήνα μετά την έναρξή της. Την έσωσε ο Οδυσσέας Ανδρούτσος και οι κακοί υπολογισμοί του Ομέρ Βρυώνη.

Ο Ελληνικής καταγωγής Αλβανός Πασάς, αντί να προελάσει προς τις καταπτοημένες περιοχές της Α. Στερεάς και να διεκπεραιωθεί το ταχύτερο δυνατό στην Πελοπόννησο, έκρινε ότι έπρεπε να ενισχύσει τις δυνάμεις του, προτού περάσει τον Ισθμό.

Θεώρησε ότι με το να προσεταιριστεί του Έλληνες οπλαρχηγούς, τους οποίους γνώριζε από την Αυλή του Αλή Πασά, θα προκαλούσε την παράλυση των Πελοποννησίων ανταρτών.

Με αυτή τη λογική είχε προτείνει και στον Αθανάσιο Διάκο να ενταχθεί στις δυνάμεις του, αλλά αυτός είχε αρνηθεί. Ο Ομέρ Βρυώνης δεν είχε αντιληφθεί την έκταση και την έννοια του Ελληνικού ξεσηκωμού.

Πίστευε ότι επρόκειτο για μια απλή ανταρσία, που θα ήταν εύκολο να κατασταλεί και όχι για τον ξεσηκωμό ενός ολοκλήρου έθνους, που διεκδικούσε την ελευθερία και την αυτοδιάθεσή του.

Την εποχή εκείνη βρισκόταν στην Α. Στερεά λοιπόν ο Ανδρούτσος, παλιός αρματολός της περιοχής, ο οποίος είχε πέσει σε δυσμένεια του Σουλτάνου, ως άνθρωπος του Αλή Πασά, μέλος (από το 1818) της Φιλικής Εταιρείας και ένθερμος υποστηρικτής του Αγώνα.

Ο Ομέρ Βρυώνης βρήκε μιας 1ης τάξης ευκαιρία να τον προσεταιρισθεί, επειδή γνώριζε πολύ καλά τις στρατιωτικές του ικανότητες.

Του έγραψε μια επιστολή ως παλιός φίλος και του ζήτησε τη σύμπραξη του κατά των Ελλήνων ανταρτών, με πλήθος υποσχέσεων και δόλωμα την οπλαρχηγία ολοκλήρου της Α Στερεάς.

Του πρότεινε, μάλιστα, να συναντηθούν στη Γραβιά και συγκεκριμένα σε ένα μικρό πλινθόκτιστο χάνι. Ο Ανδρούτσος απεδέχθη την πρόσκληση κι έσπευσε στην περιοχή με άλλο σκοπό κατά νου.

Αμέσως συγκάλεσε πολεμικό συμβούλιο στο Χάνι της Γραβιάς, με τη συμμετοχή των οπλαρχηγών Δυοβουνιώτη και Πανουργιά.

Κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ο Ομέρ Βρυώνης θα κατήρχετο στην Πελοπόννησο, όχι δια του Ισθμού, αλλά δια του Γαλαξιδίου. Διαφώνησαν, όμως, ως προς το σχέδιο αντιμετώπισής του.

Ο Ανδρούτσος πρότεινε να δώσουν τη μάχη στο Χάνι, ενώ οι Δυοβουνιώτης και Πανουργιάς το έκριναν ακατάλληλο, επειδή ήταν πλινθόκτιστο και ευρίσκετο σε ανοικτό πεδίο.

Εν τω μεταξύ, ο Ομέρ Βρυώνης με 9.000 άνδρες πλησίαζε στη Γραβιά και είχε πληροφορηθεί την παρουσία του Ανδρούτσου στο χάνι με μικρή δύναμη.

Δεν ανησύχησε, όμως, πιστεύοντας ότι ο Ανδρούτσος θα έκανε αποδεκτή την πρότασή του.

Σε μια 2η σύσκεψη των Ελλήνων οπλαρχηγών, που δεν είχαν στη διάθεσή τους πάνω από 1200 άνδρες, λύθηκε η διαφωνία τους. Αποφάσισαν ο μεν Δυοβουνιώτης με τον Πανουργιά να πιάσουν τις γύρω περιοχές, ο δε Ανδρούτσος να χτυπήσει τον εχθρό από το χάνι σε μια οπωσδήποτε παράτολμη ενέργεια.

Μαζί του βρέθηκαν 117 άνδρες, που μετέτρεψαν το πλινθόκτιστο κτίριο σε οχυρό με πρόχειρα έργα. Ο Ομέρ Βρυώνης με τον στρατό του πλησίασε (πρωί 8ης Μαΐου 1821) σε απόσταση βολής από το χάνι και αμέσως δέχτηκε καταιγισμό πυρών.

Κατάλαβε ότι ο παλιός του φίλος δεν πήγε εκεί με φιλικούς σκοπούς, αλλά για να τον πολεμήσει. Πρώτα διέταξε να γίνει επίθεση κατά των ανδρών του Δυοβουνιώτη και του Πανουργιά, τους οποίους διασκόρπισε στα γύρω βουνά, όπως και στη Μάχη της Αλαμάνας. Στη συνέχεια, επικεντρώθηκε στο Χάνι και τον Ανδρούτσο.

Έκανε μια απόπειρα να τον μεταπείσει, στέλνοντας ένα δερβίση ως αγγελιοφόρο. Η αποστολή του ιερωμένου είχε τον λόγο της. Ο Ομέρ Βρυώνης γνώριζε ότι ο Ανδρούτσος ήταν Μουσουλμάνος Μλεκταξής.

Ο δερβίσης προχώρησε έφιππος προς το Χάνι, αλλά ξαφνικά δέχθηκε μια σφαίρα στο μέτωπο κι έπεσε άπνους. Οι Οθωμανοί επιτέθηκαν κατά κύματα στο Χάνι. Ο Ανδρούτσος και οι άνδρες του κρατούσαν γερά.

Ο Ομέρ Βρυώνης εξεμάνη με την ανικανότητα των αξιωματικών του και διέταξε και νέα επίθεση κατά το μεσημέρι. Και αυτή απέτυχε. Τις πρώτες ώρες του δειλινού διέταξε κατάπαυση του πυρός, συνειδητοποιώντας ότι είχε διαπράξει ένα ακόμη λάθος. Από υπερβολική εμπιστοσύνη στις δυνάμεις του και υποτιμώντας την ανδρεία των Ελλήνων είχε εκστρατεύσει χωρίς πυροβολικό.

Αποφάσισε να αποσύρει προσωρινά τις δυνάμεις του και να διατάξει να του φέρουν κανόνια από τη Λαμία. Ήταν αποφασισμένος το πρωί της επόμενης ημέρας να ισοπεδώσει το Χάνι, με τους αυθάδεις υπερασπιστές του.

Την κίνηση αυτή του Ομέρ Βρυώνη μάντεψε ο Ανδρούτσος και γύρω στις 2 τα ξημερώματα της 9ης Μαΐου επεχείρησε με τους 110 άνδρες του ηρωική έξοδο.

Οι 6 είχαν σκοτωθεί κατά τη διάρκεια της ολόημερης μάχης. Αιφνιδίασαν τις Τουρκικές φρουρές που είχαν περικυκλώσει το Χάνι και χάθηκαν μέσα στα σπαρτά.

Οι Τούρκοι περικύκλωσαν την περιοχή και το χάνι, ενώ ο Βρυώνης έστειλε δερβίση για να πει στον Ανδρούτσο να παραδοθεί. Επειδή ο Ανδρούτσος δεν δέχτηκε, οι Τούρκοι επιτέθηκαν στο πανδοχείο, αλλά αποκρούστηκαν με μεγάλες απώλειες και αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν.

Ο Βρυώνης βλέποντας τους άνδρες του να πέφτουν από τα πυρά των Ελλήνων, διέταξε να φέρουν ένα κανόνι για να ανατινάξει το κτίριο.

Οι Τούρκοι σταμάτησαν την επίθεση μέχρι να έρθει το κανόνι, ενώ οι Έλληνες, που κατάλαβαν τις προθέσεις τους, κατάφεραν στο μεταξύ να ξεφύγουν κρυφά ανάμεσα από τις εχθρικές Τουρκικές γραμμές.

Τα θύματα των Τούρκων ήταν πολυάριθμα. 330 νεκροί και 800 τραυματίες σε λίγες ώρες. Οι Έλληνες έχασαν 6 πολεμιστές.

Μετά την μάχη αυτή ο Βρυώνης συγκλονίστηκε τόσο πολύ, δεν υπήρχε πια ηθικό στο στράτευμά του, που αποφάσισε να σταματήσει προσωρινά την εκστρατεία του και να υποχωρήσει στην Εύβοια, για να συναντήσει αργότερα τις δυνάμεις του Κιοσέ Μεχμέτ.

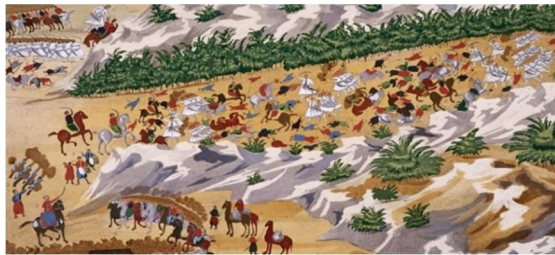
Λόγω της παύσης αυτής των δραστηριοτήτων του Βρυώνη, η μάχη στο χάνι της Γραβιάς θεωρείται σημαντικός σταθμός για την έκβαση της Ελληνικής επανάστασης.

Είχε παρεμποδιστεί η κάθοδος ενός τόσο ισχυρού στρατού, όπως του Ομέρ Βρυώνη, στην Πελοπόννησο, όπου η επανάσταση ακόμα δεν είχε εδραιωθεί, ενώ συνέβαλε στην έναρξη του αγώνα και στη Δ Ελλάδα.

Για λίγο καιρό, τουλάχιστον, ένας σοβαρός κίνδυνος για την Πελοπόννησο εξέλιπε. Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος αναγνωρίστηκε απ' όλους ως αναμφισβήτητος ηγέτης της Α. Στερεάς.

Η μάχη στα Βασιλικά

Ο Ομέρ Βρυώνης με τον Κιοσσέ Μεχμέτ πασά είχαν ζητήσει από το Διβάνι (κυβέρνηση) ενισχύσεις, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τους Έλληνες της Ανατολικής Ρούμελης.

Εικόνα 118 Μάχη στα Βασιλικά

Δεν ήθελε ο Βρυώνης να διακινδυνεύει μία κάθοδο προς τον Μοριά, αφήνοντας πίσω του επαναστατικές ομάδες, οι οποίες θα διέκοπταν τον ανεφοδιασμό του.

Ο Σουλτάνος τότε διέταξε τον Μπεϋράν πασά νά κατέλθει από την Μακεδονία προς ενίσχυση των δύο πασάδων και μετά από κοινού να διασχίσουν τον Ισθμό της Κορίνθου για να λύσουν την πολιορκία της Τριπολιτσάς.

Πράγματι ο Μπεϋράν πασάς συγκέντρωσε 8.000 ιππείς και με τους στρατηγούς Χατζή Μπεκήρ Πασά, Μεμίζ Πασά και Σαχίν Αλή Πασά προήλασε προς το νότο.

Στα μέσα Αυγούστου στρατοπέδευσε στη Λαμία (Ζητούνι) όπου συγκέντρωσε τρόφιμα για τον μεγάλο στρατό του.

Οι Ρουμελιώτες οπλαρχηγοί αντέδρασαν άμεσα. Ο Ανδρούτσος, πού βρισκόταν κοντά στον Ισθμό, έγραψε στον Γιάννη Γκούρα και τον Βασίλη Μπούσγο να κινηθούν προς συνάντηση τού εχθρού και ο ίδιος επιβίβαστηκε σε πλοιάρια στη Μεγαρίδα για να τους συναντήσει.

Ο γέρο Δυοβουνιώτης με τον γιο του περίμενε τούς υπόλοιπους αρχηγούς στο χωριό Μόδι, όπου συγκεντρώθηκαν ο Νάκος Πανουργιάς, ο παπά Ανδρέας από την Κουκουβίστα, ο Κωνσταντίνος Καλύβας, ο Κωνσταντίνος Μπίτης, ο Κόμνας Τράκας, ο Αντώνης Κοντοσόπουλος (Γεράντωνος), ο Γιάννης Λάμπας και ο Μήτρος Τριανταφυλλίνας.

Στο πολεμικό συμβούλιο πού ακολούθησε οι γνώμες διίσταντο.

Οι νεώτεροι ήθελαν να περιμένουν στη στενότερη διάβαση της Φοντάνας πού οδηγούσε στο Τουρκοχώρι, ενώ ο γέρο Γιάννης πίστευε ότι ο πασάς θα περνούσε από το πέρασμα των Βασιλικών πού οδηγούσε στο Δραχμάνι (Ελάτεια).

Ο δρόμος των Βασιλικών ήταν πλατύς και δύσκολος να οχυρωθεί, αλλά ο Δυοβουνιώτης πίστευε ότι ο υπερήφανος πασάς θα ακολουθούσε τον πλατύ δημόσιο δρόμο για να κινηθεί, αφήνοντας τούς ραγιάδες πού δεν θα τολμούσαν να τα βάλουν με το ανίκητο ιππικό του.

Εικόνα 119 Δυοβουνιώτης

Εικόνα 120 Γκούρας

Ο Γκούρας αντίθετα επέμενε να στηθούν στο στενό πέ-
ρασμα τις Φοντάνας πού προσφέρονταν γιό ενέδρα. Ευτυχώς
επικράτησε η γνώμη τού γέρο Δυοβουνιώτη.

Στις 22 Αυγούστου 1821 ο Μπεϋράν Πασάς με τούς δύο
στρατηγούς του – ο Χατζή Μπεκίρ είχε πεθάνει στη Λαμία –
πέρασε από τη γέφυρα της Αλαμάνας και στρατοπέδευσε στο
χωριό Πλατανιά.

Την επομένη έστειλε ένα σώμα από 300 πεζούς στη Φο-
ντάνα και 200 ιππείς στα Βασιλικά για ανίχνευση.

Οι ιππείς μν συναντώντας καμία αντίσταση προχώρησαν
μέσα στο πυκνό δάσος των Βασιλικών και τότε οι κρυμμένοι μέ-
σα στο δάσος άνδρες τού Κοντοσόπουλου και τού Καλύβα τούς
επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά και τούς αποδεκάτισαν.

Ανάλογη τύχη είχαν και οι Τούρκοι πεζοί στη Φοντάνα από τον παπά Ανδρέα.
Την ίδια μέρα έφθασε και ο οπλαρχηγός τού Οδυσσέα Γιάννης Ρούκης.

Ο Τούρκος πασάς έχοντας εμπιστοσύνη στην αριθμητική υπεροχή του αποφά-
σισε να προχωρήσει εμπρός και να κτυπήσει τούς Χαϊνηδες.

Δεν είχε υπολογίσει ότι το ιππικό του θα ήταν άχρηστο στην δασώδη κοιλάδα
των Βασιλικών. Άφησε τα μεταγωγικά του και τις άμαξες στην Πλατανιά και ξεκίνησε
για την καταστροφή του.

Οι Τούρκοι περικυκλωμένοι αποδεκατίστηκαν. Ζητούσαν οίκτο και φώναζαν:
“Αλλάχ, Αλλάχ ράι καπιτάν!”. Ο Μεμής Πασάς έπεσε νεκρός από τον ίδιο τον Γκούρα,
ενώ σκοτώθηκε και ο γιός τού Μπεϋράν Πασά.

Ο ίδιος ο Πασάς εγκατέλειψε τη μάχη, τρέχοντας μπρός το Ζητούνι, ενώ οι νι-
κητές έσφαζαν τα υπολείμματα τού στρατού του.

Περίπου 1000 ήταν οι Τούρκοι νεκροί, ενώ όλα τα εφόδια πού είχαν εγκατα-
λειφθεί στην Πλατανιά, πέρασαν στα χέρια τον νικητών.

Στα χέρια τους έπεσαν επίσης οκτώ κανόνια, εκατοντάδες άλογα, καμήλες,
βουβάλια, δεκάδες αραμπάδες, Τουρκικές σημαίες και το περίφημο Μπουγιούκ (με-
γάλο) μπαϊράκι, η σημαία της εφόδου.

Τον Μπεϋράν πασά τον δολοφόνησε ο Σουλτάνος, τιμωρώντας τον έτσι για
αυτή την ατιμωτική ήττα.

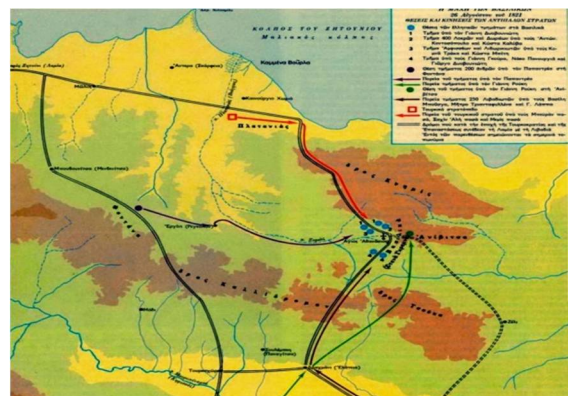
Ο Γκούρας είχε πάθει αγκύλωση στα δάκτυλα από το πιάσιμο τού σπαθιού του
και όταν ζήτησε από τον Μπαλαούρα νερό για να πιεί, ο τελευταίος δεν μπόρεσε να
βρει καθαρό νερό στο ποτάμι, καθώς ήταν κόκκινο από το αίμα των Τούρκων σκο-
τωμένων.

Μεταξύ των διακοσίων Τούρκων αιχμαλώτων ήταν και ο Αλβανός Φράσσα-
ρης. Ο Φράσσαρης είχε ξαναπιαστεί αιχμάλωτος των Ελλήνων καώ τον είχαν ανταλ-
λάξει με τον Γιώργο Δυοβουνιώτη, ο οποίος κρατείτο από τόν Χουρσίτ.

Ο Φράσσαρης τότε είχε ορκιστεί ότι δεν θα ξαναπολεμήσει εναντίον των Ρω-
μιών. Για αυτή του την μπαμπεσιά οι Αγοργιανίτες τον έγδαραν ζωντανό, μιμούμενοι
τις βάρβαρες συνήθειες των Πασάδων.

Η μάχη στα Βασιλικά ήταν η σημα-
ντικότερη πού δόθηκε στην Ανατολική Ρου-
ρούμελη από την έναρξη της επανάστασης.
Συνετρίβη μία πολύ ισχυρή επίλεκτη τουρ-
κική δύναμη, η οποία από μόνη της ήταν
ικανή να εισβάλει και να καταστρέψει τούς
επαναστάτες στον Μοριά.

Αξίζει να σημειωθεί ότι λόγω τού α-
νταγωνισμού και της αντιζηλίας μεταξύ των

Εικόνα 121 Χάρτης Μάχης Βασιλικών

Πασάδων, ο Ομέρ Βρυώνης και ο Κιοσσέ Μεχμέτ δεν βοήθησαν τον Μπαϋράν Πασά στην είσοδό του στον Ρούμελη, διότι αυτός μπορούσε να επιτύχει εκεί που αυτοί είχαν αποτύχει.

Οι δύο πασάδες επέστρεψαν άπρακτοι στη Λαμία, ενώ οι δειλοί μέχρι τότε Έλληνες χωριάτες ένοιωσαν τους εαυτούς τους να μεταβάλλονται σε ατρόμητους πολεμιστές.

Α' και Β' Εθνοσυνέλευση

Στις 20 Δεκεμβρίου 1821 ξεκίνησε τις εργασίες της η Α' Εθνοσυνέλευση στην Πιάδα (αρχαία Επίδαυρος). Σε αυτήν παραβρέθηκαν αντιπρόσωποι από τις περισσότερες επαναστατημένες περιοχές.

Εικόνα 122 Α' και Εθνοσυνέλευση

Φαναριώτες και λόγιοι που είχαν καταφύγει στις επαναστατημένες περιοχές κατά τους πρώτους μήνες της επανάστασης.

Αντίθετα, ο Δημήτριος Υψηλάντης και οι επιφανέστεροι Ρουμελιώτες και Πελοποννήσιοι οπλαρχηγοί απουσίαζαν.

Η σημαντικότερη πράξη της εθνοσυνέλευσης υπήρξε το Προσωρινό Πολίτευμα της Επίδαυρου, το πρώτο δηλαδή σύνταγμα των επαναστατημένων Ελλήνων, στο οποίο προτασσόταν η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας.

Το Προσωρινό Πολίτευμα που αποτελεί έργο του Ιταλού Β. Γκαλλίνα αποπνέει τις φιλελεύθερες και δημοκρατικές αρχές των Γαλλικών επαναστατικών συνταγμάτων (1793 και 1795), καθώς και του συντάγματος των Η.Π.Α. (1787).

Αναφορικά με τη συγκρότηση οργάνων κεντρικής Διοίκησης υιοθετήθηκε ένα πολυκεντρικό μοντέλο με τη σύσταση δύο σωμάτων ετήσιας διάρκειας (Βουλευτικό, Εκτελεστικό), τα οποία είχαν μη επακριβώς καθορισμένες και μη αυστηρά διαχωρισμένες αρμοδιότητες.

Η επίσημη αναγνώριση των τριών τοπικών οργανισμών στην Πελοπόννησο, στη Δυτική και στην Α. Στερεά επέτεινε τη σύγχυση μεταξύ των οργάνων της Διοίκησης, την πολυδιάσπαση του πολιτικού πεδίου και τελικά την αδυναμία κεντρικού ελέγχου των επαναστατημένων περιοχών που συγκροτούσαν την επικράτεια του εν δυνάμει Ελληνικού κράτους. Αξιοσημείωτη για την Α' Εθνοσυνέλευση είναι η απουσία οιασδήποτε αναφοράς στη Φιλική Εταιρεία.

Η οργάνωση που είχε προπαρασκευάσει την επανάσταση είχε τεθεί οριστικά στο περιθώριο. Δύο χρόνια μετά την κήρυξη της επανάστασης στην Πελοπόννησο και συγκεκριμένα το Μάρτιο του 1823 ξεκίνησαν στο Άστρος της Κυνουρίας οι εργασίες της Β' Εθνοσυνέλευσης.

Στο χρόνο που μεσολάβησε μεταξύ της πρώτης και της Β' Εθνοσυνέλευσης οι στρατιωτικές επιτυχίες συμβάδισαν με την όξυνση των πολιτικών αντιπαραθέσεων.

Σε ό,τι αφορά τη γεωγραφική και κοινωνική προέλευση των "παραστατών", όπως αποκαλούνταν, η συντριπτική πλειονότητά τους αποτελούνταν από Μοραίτες, Ρουμελιώτες και νησιώτες πρόκριτους και κληρικούς.

Πρόκειται για τις προεπαναστατικές ηγετικές ομάδες στις οποίες προστέθηκαν

Εικόνα 123 Δημ Υψηλάντης

Η κατάργηση των περιφερειακών τοπικοδιοικητικών οργανισμών προσέδωσε ισχύ στα όργανα της Διοίκησης καθιστώντας τα κατεξοχήν αντικείμενο πολιτικής διαπάλης.

Στο περιθώριο των πολιτικών φατριασμών οι "παραστάτες" της εθνοσυνέλευσης προχώρησαν σε μια περιορισμένης έκτασης συνταγματική αναθεώρηση, με την οποία επιβεβαιώνονταν οι βασικές αρχές του Προσωρινού Πολιτεύματος της Επιδαύρου.

Αποτίμηση της Ελληνικής Επανάστασης.

Η Ελληνική Επανάσταση υπήρξε ιδιαίτερος σταθμός της ιστορίας του Νεώτερου Ελληνισμού, καθώς οδήγησε στην ίδρυση του Ελληνικού κράτους.

Ενέπνευσε τις επόμενες γενεές των Ελλήνων για διαδοχικές απελευθερωτικές εξορμήσεις και σε καιρούς δοκιμασίας τις εμπύχωσε για υπομονή και αντίσταση.

Τον επόμενο αιώνα, καθώς μικρό μόνο τμήμα των ιστορικών Ελληνικών χωρών περιλαμβανόταν στο νέο κράτος, η προσπάθεια υλοποίησης της Μεγάλης Ιδέας, της διεύρυνσης δηλαδή των ελληνικών συνόρων ώστε να περιλάβουν το σύνολο των περιοχών αυτών, αποτέλεσε βασικό άξονα της ελληνικής πολιτικής.

Η κοινή επιδίωξη των υποστηρικτών τόσο της μοναρχίας όσο και αβασίλευτων πολιτευμάτων κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, η δημιουργία πολιτεύματος "παραστατικού", δηλαδή κοινοβουλευτικού και συνταγματικού, επιτεύχθηκε με την Επανάσταση του 1843, ως αποτέλεσμα της συμμαχίας φιλελεύθερων επικριτών της απόλυτης οθωνικής μοναρχίας και των παραγκωνισμένων προεστών.

Η Ελληνική Επανάσταση ήταν η μόνη από τις φιλελεύθερες επαναστάσεις των ετών 1820-1822 που ευοδώθηκε. Έτσι, τη δεκαετία του 1820 η Ελλάδα έγινε η πηγή έμπνευσης του διεθνούς φιλελευθερισμού και προκάλεσε το κίνημα του Φιλελληνισμού ενώ το Ελληνικό ζήτημα απασχόλησε την Ευρωπαϊκή διπλωματία επί δώδεκα χρόνια.

Παρέσυρε τις κυβερνήσεις Μεγάλων Δυνάμεων να ενδιαφερθούν θετικά για την τύχη της, να συνεργαστούν και να υπογράψουν Πρωτόκολλα και Συνθήκες για την αίσια έκβασή της, σε αντίθεση με την τότε πολιτική τους.

Απετέλεσε, έτσι, ισχυρό πλήγμα για το καθεστώς της Ιεράς Συμμαχίας και σήμανε το θρίαμβο της αρχής των εθνοτήτων. Καθώς ο γλωσσικός εξελληνισμός των αλλόφωνων εγγράμματων ορθοδόξων άρχισε να ταυτίζεται με την πολιτική υποστήριξη του νέου κράτους, εντάθηκε η άνοδος των εθνικισμών των υπόλοιπων Βαλκανικών λαών.

Η 25η Μαρτίου είναι εθνική εορτή, όπως ορίστηκε με Βασιλικό διάταγμα του Όθωνα στις 15 Μαρτίου του 1838 ως επέτειος της έναρξης της Επανάστασης.

Συμπεράσματα - διδάγματα

Η Επανάσταση του 1821 είναι το σπουδαιότερο γεγονός στην Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας και η αφετηρία της αναγέννησης του Ελληνικού Κράτους.

Παράλληλα είναι ένα γεγονός παγκοσμίου σημασίας διότι υπήρξε η πρώτη Εθνική Επανάσταση, για την ανεξαρτησία ενός υπόδουλου Έθνους, που παραδειγματίσε και άλλους υπόδουλους λαούς.

Δεν πρέπει λοιπόν να λησμονούμε ποτέ οι σημερινοί Έλληνες, ότι οφείλουμε την Ελευθερία, την Εθνική μας υπόσταση και υπερηφάνεια, την πρόοδο και την ευημερία μας στους αγώνες και τις θυσίες των αγωνιστών του 1821.

Χάρη στη ζωτικότητα της φυλής, το Ελληνικό Έθνος διατήρησε την Εθνική του συνείδηση περί κοινής καταγωγής και γλώσσας και την πίστη του στη Χριστιανική Θρησκεία καθ' όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας.

Το χριστιανικό στοιχείο αναμείχθηκε με το ελληνικό, που βρισκόταν τους τελευταίους προ Χριστού αιώνες σε παρακμή και έφαχνε για μια νέα ταυτότητα όπως μας εξηγεί ο Γρηγόριος Νύσσης: *«τελούσε σε διαρκή κατάσταση εγκυμοσύνης, χωρίς να κατορθώνει να τεκνοποιήσει»*.

Ο καρπός της ζωογόνου αυτής ένωσης έμελλε να μεγαλουργήσει με τη δημιουργία ενός πολιτισμού που διαρκεί μέχρι σήμερα και καλείται «ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ».

Η αρχαιοελληνική σοφία του άριστου και τέλειου ενώθηκε με τη χριστιανική του ενάρτετου και της αγάπης.

Ο Έλληνας δεν αφομοιώθηκε από άλλους λαούς, αντίθετα λίγες ξένες ομάδες που μετανάστευσαν στον Ελληνικό χώρο αφομοιώθηκαν και εξελληνίσθηκαν.

Οι Έλληνες άρχισαν τον πόλεμο του 1821 ολιγάριθμοι και σχεδόν άοπλοι, χωρίς οργανωμένο και πειθαρχημένο Στρατό. Ήταν υποχρεωμένοι να πολεμήσουν εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που διέθετε πολυάριθμο και άρτια εξοπλισμένο Στρατό.

Η ιδέα του χρέους όμως εμπύχωσε και δυνάμωσε τους Έλληνες ώστε να υπερισχύσουν των Τούρκων όπως άλλοτε και οι Μαραθωνομάχοι και Σαλαμινομάχοι υπερίσχυσαν των Περσών.

Ο αγώνας του 1821 ήταν καθολικός. Δεν ήταν έργο των ολίγων, μια τάξης ή μιας κοινωνικής ομάδας.

Ήταν έργο όλων των Ελλήνων, πλουσίων και πτωχών, μορφωμένων και αγραμμάτων και όλων των περιοχών.

Ήταν αγώνας υπέρ βωμών και εστιών " για του Χριστού την πίστη την Αγία και της Πατρίδας την Ελευθερία ". Ήταν αγώνας για το "ποθούμενο".

Οι ιδέες της ελευθερίας του Έθνους και της αντιπροσωπευτικής δια-

κυβέρνησης ενέπνεαν τους αγωνιστές του '21 που τους ένωναν οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, οι παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα τους, ήταν ισχυροί παράγοντες που τους ένωναν.

Δυστυχώς όμως μεσολαβούσαν συχνά τα στοιχεία, που τους χώριζαν.

Οι ξένες επιρροές, οι εγωισμοί και τα μικροσυμφέροντα δίχαζαν πολλές φορές τους Έλληνες και βοηθούσαν τον εχθρό.

Έτσι " η διχόνοια η δολερή" όπως την ονόμασε ο ποιητής λίγο έλειψε να φέρει την καταστροφή και να οδηγήσει σε αποτυχία την επανάσταση.

Όλα αυτά μας αποδεικνύουν ότι η γενιά του 1821 είχε όλες τις πανάρχαιες αρετές και αδυναμίες της φυλής μας. Αγωνιζόταν για να κτίσει, αλλά από την άλλη πλευρά γκρέμιζε μερικές φορές.

Όπως όμως συνήθως συμβαίνει με τους Έλληνες, το κτίσιμο ήταν περισσότερο από το γκρέμισμα και έτσι έκτισαν την καινούργια Ελλάδα.

Σήμερα όλοι οι Έλληνες, είμαστε υποχρεωμένοι να διαφυλάξουμε την πνευματική και πολιτική παράδοση στην οποία στηρίχθηκε η επανάσταση του '21, που δεν εξετάζεται μόνο σαν Στρατιωτικό γεγονός Πανευρωπαϊκής ακτινοβολίας, αλλά και σαν πνευματικός αγώνας ενός λαού που πιστεύει στην αξία της ιδέας και υπηρετεί σε όλες τις εποχές, τις ακατάλυτες αρχές της ελευθερίας και της Αρετής.

Σήμερα, κλίνουμε νοερά το γόνυ μπροστά στους τάφους των αθάνατων νεκρών μας και υψώνουμε με ευγνωμοσύνη το νου και την καρδιά μας στους ελευθερωτές, στους ήρωες και μάρτυρες των ηρωικών αγώνων του 1821.

Τους ατενίζουμε με υπερηφάνεια, γιατί κρατήσαμε μέχρι τώρα αυτά που μας και τους υποσχόμεθα ότι είμαστε έτοιμοι και στο μέλλον να υποστούμε κάθε θυσία για να υπερασπιστούμε τα όσια και τα ιερά της φυλής και να διατηρήσουμε κάθε σπιθαμή του Ελληνικού χώρου.

Να διατηρήσουμε τις παραδόσεις και να καταπολεμήσουμε τη διχόνοια κάνοντας πράξη την ομόνοια, την ενότητα και την αδερφοσύνη, χωρίς ξένες επιρροές και επεμβάσεις.

Να οδηγήσουμε την Ελλάδα στην πρόοδο και την ευημερία, να τη διαφυλάξουμε από τις νέες ανελευθερίες, ανιστόρητες και προκλητικές ενέργειες και αξιώσεις των επίβουλων γειτόνων μας.

Κατακλείδα:

Έλληνες και δούλος είναι έννοιες διαμετρικά αντίθετες.

Το ασυμβίβαστο των εννοιών έρχεται να καταδείξει περίτρανα η γενιά του 21.

Μια γενιά, που με οδηγούς τις μορφές των ηρώων του γένους και φλεγόμενοι από την δίψα της ελευθερίας ενωμένοι και μνημένοι στις ιδέες μιας μυστικής Αρχής χωρίς να υπολογίσουν ούτε τον πανίσχυρο δυνάστη ούτε τον απάισιο διπλωμάτη προκάλεσαν και έζησαν τις στιγμές ενός ανεπανάληπτου

αγώνα που ανέδειξε τις κοινές ρίζες του Μαραθώνα με τα Δερβενάκια και των Θερμοπυλών με την Αλαμάννα.

Με την έναρξη του αγώνα του 1821 ξεπηδά η πολιτική αναγέννησης της Ευρώπης με την εφαρμογή της αρχής των εθνοτήτων, την αποτίναξη του Οθωμανικού ζυγού αλλά και του καθεστώτος της υποταγής στον ηγεμόνα.

Οι αγωνιστές του 1821 δεν ήταν γεννημένοι ήρωες. Ήταν απλά γεννημένοι Έλληνες, που τη μεγάλη στιγμή ξύπνησε μέσα τους το αίμα των προγόνων, σημάδι και αυτό αλάθητο μιας θαυμαστής Ελληνικής συνέχειας.

Αυτοί οι αθάνατοι, που το 1821 είχαν τη τύχη και την δύναμη να δώσουν με τον αγώνα τους συνέχεια στην ελληνική φυλή.

Αυτοί, που πίστευαν ότι « *όποιος ελεύθερα συλλογάται, συλλογάται καλά* ».

Αυτοί οι δάσκαλοι, που συντήρησαν και έθρεψαν τη δίψα για τη λευτεριά.

Αυτοί, που έκαναν την επιλογή «ελευθερία ή θάνατος» ορκιζόμενοι στα όσια και τα ιερά της φυλής.

Αυτοί, που μπόρεσαν να ξεπεράσουν τους πόνους του σουβλίσματος, της φωτιάς, της ατίμωσης και της αγχόνης.

Αυτοί, που έζησαν «ελεύθεροι πολιορκημένοι.»

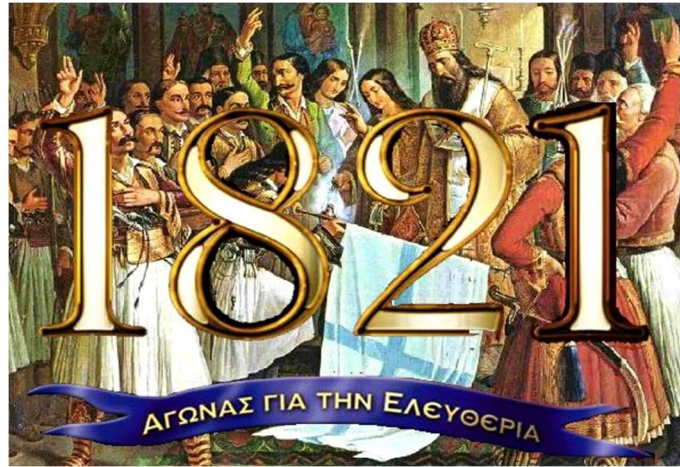
Αυτοί, οι επώνυμοι και ανώνυμοι ήρωες, άνδρες και γυναίκες, Έλληνες και ξένοι, γνωστοί και άγνωστοι, με τις θυσίες τους μας άφησαν μία πατρίδα ελεύθερη και ένα χρέος, που με επιτυχία αποδίδει ο εθνικός μας βάρδος Κωστής Παλαμάς στο στίχο:

*«... Χρωστάμε και σ' όσους ήρθαν, πέρασαν, θα' άρθουνε θα περάσουν
κριτές θα μας δικάσουν οι αγέννητοι, οι νεκροί...»*

Ας είναι αιώνια η μνήμη όλων αυτών που σκέφτηκαν οργάνωσαν βίωσαν και έδωσαν τη ζωή τους στον αγώνα του 1821 και έφεραν ξανά τη χώρα μας στο παγκόσμιο πολιτικό και ιστορικό γίγνεσθαι.

Κιλκίς, 2021 μ.Χ.
Ευάγγελος Μαυρογόνατος

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

1821

- Ιανουάριος Σύσκεψη στη **Βοστίτσα** - δισταγμοί προκρίτων.
- 23 Φεβρουαρίου Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης έρχεται στο **Ιάσιο** και κηρύσσει την επανάσταση.
- 17 Μαρτίου Κήρυξη της επανάστασης στη **Μάνη** από τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.
- 21 Μαρτίου Πολιορκία **Καλαβρύτων** - απελευθέρωση σε 5 ημέρες.
- 23 Μαρτίου Ο Ανδρέας Λόντος υψώνει τη σημαία στη **Βοστίτσα**. Απελευθέρωση **Καλαμάτας** (Θ. Κολοκοτρώνης, Π. Μαυρομιχάλης, Παπαφλέσσας).
- 25 Μαρτίου Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ορκίζει τους αγωνιστές της **Πάτρας**.
- 10 Απριλίου Απαγχονισμός του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε'.
- 17 Απριλίου Ο μητροπολίτης Παΐσιος κηρύσσει την επανάσταση στη **Σωζόπολη** της Θράκης. Στις 25 του μήνα οι Τούρκοι καταλαμβάνουν την πόλη και απαγχονίζουν τους πρωτεργάτες.
- 23-24 Απριλίου Μάχη της Αλαμάνας - μαρτυρικός θάνατος του Αθανάσιου Διάκου. Στη **Χαλκωμότα** φονεύεται πολε-

	μώντας κατά των Τούρκων ο μητροπολίτης Σαλώνων Ησαΐας.
Απρίλιος - Μάιος	Επαναστατούν η Ύδρα , οι Σπέτσες , τα Ψαρά , η Σάμος .
7 Μαΐου	Κήρυξη επανάστασης στην περιοχή του Πηλίου (Μηλιές).
8 Μαΐου	Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος αντιμετωπίζει επιτυχώς τον Ομέρ Βρυώνη στο Χάνι της Γραβιάς .
12-13 Μαΐου	Νίκη των Ελλήνων στο Βαλτέτσι (Θ. Κολοκοτρώνης, Ηλίας Μαυρομιχάλης, Κυριακούλης Μαυρομιχάλης).
18 Μαΐου	Κηρύσσεται η επανάσταση στις Καρυές του Αγίου Όρους και στον Πολύγυρο Χαλκιδικής από τον Εμμανουήλ Παππά .
Μέσα Μαΐου	Επανάσταση στη δυτική Στερεά Ελλάδα και στην Κρήτη.
26 Μαΐου	Συνέλευση των Καλτετζών και ίδρυση της Πελοποννησιακής Γερουσίας.
27 Μαΐου	Ο Δ. Παπανικολής πυρπολεί τουρκικό δίκροτο στην Ερεσό της Λέσβου.
8 Ιουνίου	Ήττα του Ιερού Λόχου στο Δραγατσάνι .
23 Ιουνίου	Οι Τούρκοι εκτελούν στο Μεγάλο Κάστρο (Ηράκλειο) τον Αρχιεπίσκοπο Κρήτης Γεράσιμο, πέντε αρχιερείς και πολλούς προκρίτους της μεγαλονήσου.
25 Ιουνίου	Ο Ι. Κωλέττης και ο Γ. Ράγκος κηρύσσουν την επανάσταση στο Συράκο και τους Καλαρίτες της Ηπείρου .
Ιούνιος	Ήττα των Ελλήνων στη Γαλάτιστα Θεσσαλονίκης .
5 Ιουλίου	Κήρυξη της επανάστασης στην περιοχή Ασπροποτάμου Τρικάλων.
9 Ιουλίου	Οι Τούρκοι απαγχονίζουν στη Λευκωσία τον Αρχιεπίσκοπο της Κύπρου Κυπριανό και τους μητροπολί-

	τες Πάφου, Κιτίου και Κυρήνειας.
26 Αυγούστου	Οι Έλληνες με αρχηγούς τον Γκούρα, τον Πανουργιά και τον Δυοβουνιώτη νικούν στα Βασιλικά της Λοκρίδας τον Μπεϋράν πασά.
1 Σεπτεμβρίου	Σφαγή εκατοντάδων αμάχων στη Σαμοθράκη .
23 Σεπτεμβρίου	Άλωση της Τριπολιτσάς (Θ. Κολοκοτρώνης). Εδραίωση του Αγώνα στην Πελοπόννησο.
30 Οκτωβρίου	Καταστροφή της Κασσάνδρας Χαλκιδικής.
4 Νοεμβρίου	Συνέλευση στο Μεσολόγγι - Οργανισμός Δυτικής Χέρσου Ελλάδος.
13 Νοεμβρίου	Απελευθέρωση της Άρτας από τους Μ. και Ν. Μπότσαρη, τους αδελφούς Τζαβέλα κ.ά.
15 Νοεμβρίου	Συνέλευση Σαλώνων - Νομική Διάταξις Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος.

1822

11ανουαρίου	Η Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου ψηφίζει το πρώτο Σύνταγμα της Επανάστασης, το «Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος».
Φεβρουάριος	Επανάσταση στον Όλυμπο και στη δυτική Μακεδονία . Επανάσταση στη Νάουσα και στη Βέροια (Ζαφειράκης Λογοθέτης).
10 Μαρτίου	Ο Λ. Λογοθέτης και ο Α. Μπουρνιάς κάνουν απόβαση στη Χίο .
30 Μαρτίου - 2 Απριλίου	Σφαγές στη Χίο από τα τουρκικά στρατεύματα υπό τον Καρα Αλή.
13 Απριλίου	Η Νάουσα καταλαμβάνεται από τους Τούρκους και πυρπολείται - νέο «Ζάλογγο» στην Αραπίτσα .
21 Μαΐου	«Προσωρινόν Πολίτευμα Νήσου Κρήτης» .

6-7 Ιουνίου	Ο Κωνσταντίνος Κανάρης πυρπολεί τη ναυαρχίδα του Καρά Αλή.
9 Ιουνίου	Οι Τούρκοι της φρουράς της Ακρόπολης παραδίδονται στους πολιορκητές τους Έλληνες.
10 Ιουνίου	Νίκη των Ελλήνων στο Κομπότι της Άρτας .
4 Ιουλίου	Ήττα των Ελλήνων και των φιλελλήνων υπό τον Α. Μαυροκορδάτο στο Πέτα από τον Κιουταχή.
26-28 Ιουλίου	Ο Κολοκοτρώνης στα Δερβενάκια αποδεκατίζει ολόκληρη τουρκική στρατιά υπό τον Μαχμούτ πασά Δράμαλη. Η επανάσταση θριαμβεύει.
28 Ιουλίου	Το Σούλι παραδίδεται στους Τούρκους.
Νοέμβριος - Δεκέμβριος	Πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου (Κιουταχής και Ομέρ Βρυώνης).
30 Νοεμβρίου	Στο Ναύπλιο ο Στάικος Σταϊκόπουλος εκπορθεί το Παλαμήδι.
2 Δεκεμβρίου	Το Συνέδριο της Βερόνας αποκηρύσσει την Ελληνική Επανάσταση.

1823

15 Ιανουαρίου	Σημαντική επιτυχία του Γ. Καραϊσκάκη κατά του Ισμαήλ πασά στον Άγιο Βλάσιο Ευρυτανίας.
Μάρτιος	Μεταστροφή της αγγλικής διπλωματίας - αναγνώριση των Ελλήνων ως εμπολέμων.
13 Μαρτίου	Η ελληνική κυβέρνηση ανακοινώνει την επιβολή ναυτικού αποκλεισμού των λιμανιών του Ιονίου και του Αιγαίου.
29 Μαρτίου - 18 Απριλίου	Σύγκληση της Β' Εθνικής Συνέλευσης στο Άστρος της Κυνουρίας. Επικυρώνεται ο « Νόμος της Επιδαύρου ».

Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΝ 19ο ΑΙΩΝΑ (1815-1871)

- 22 Μαΐου Ο διορισμένος από την κυβέρνηση αρμοστής της Κρήτης Μανόλης Τομπάζης φθάνει στην **Κίσσαμο**. Οι Τούρκοι παραδίδουν στον αρμοστή το φρούριο της Κισσάμου.
- 8-9 Αυγούστου Μάχη στο **Κεφαλόβρυσο** - θάνατος Μάρκου Μπότσαρη.
- 24 Δεκεμβρίου Ο **Μπάυρον** φτάνει στο Μεσολόγγι.

1824

- Ιανουάρ.-Μάιος Πρώτη φάση **εμφύλιου** πολέμου.
- 9 Ιανουαρίου **Ρωσικό σχέδιο** για την επίλυση του ελληνικού προβλήματος, το οποίο προέβλεπε τη δημιουργία τριών αυτόνομων ελληνικών ηγεμονιών (απορρίπτεται).
- 21 Φεβρουαρίου Χορήγηση του πρώτου αγγλικού **δανείου** στην Ελλάδα.
- Μάρτιος Ο σουλτάνος ζητεί τη βοήθεια του Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου.
- Μάρτ.-Αύγουστος Ο Χουσεΐν μπέης καταπνίγει την επανάσταση στην **Κρήτη**.
- 19 Απριλίου Θάνατος του **Μπάυρον** στο Μεσολόγγι.
- 7-8 Ιουνίου Καταστροφή της **Κάσου** από τους Τουρκοαιγύπτιους.
- 21 Ιουνίου Καταστροφή των **Ψαρών** από τους Τουρκοαιγύπτιους.
- 3 Ιουλίου Καταστροφή του τουρκικού στόλου κοντά στα **Ψαρά**.
- Αύγουστος Νικηφόρες ναυμαχίες στη **Μυκάλη** και στον **Γέροντα** (Ανδρέας Μιαούλης).
- Νοέμβ.- Δεκεμβ. Δεύτερη φάση **εμφύλιου** πολέμου.

1825

- 26 Ιανουαρίου Δεύτερο αγγλικό δάνειο της Ανεξαρτησίας.

12 Φεβρουαρίου	Απόβαση του Ιμπραήμ στη Μεθώνη .
Απρίλιος	Νίκες του Ιμπραήμ στο Κρεμμύδι Μεσσηνίας και στη Σφακτηρία .
20 Μαΐου	Μάχη στο Μανιάκι - ηρωικός θάνατος Παπαφλέσσα.
2 Ιουνίου	Ανατίναξη τουρκικής κορβέτας στη Σούδα από τον Ανδρέα Μιαούλη.
6-7 Ιουνίου	Μάχη της Δρομπάλας (αδελφοί Αλεξόπουλοι).
10 Ιουνίου	Αλωση της Τριπολιτσάς από τον Ιμπραήμ.
13 Ιουνίου	Νίκη των Ελλήνων στους Μύλους της Λέρνης.
13 Αυγούστου	Νίκη των Ελλήνων στα Τρίκορφα .
15 Απρ.-12 Δεκ.	Α' φάση της δεύτερης πολιορκίας του Μεσολογγίου (Κιουταχής).
28 Σεπτεμβρίου	Νίκη των Ελλήνων στον Καρβασαρά .
12 Οκτωβρίου	Νίκη των Ελλήνων στην Αλαμάνα .
18 Νοεμβρίου	Νίκη των Ελλήνων στο Δίστομο υπό τον Καραϊσκάκη. Πυρπόληση της Γαστούνης από τον Ιμπραήμ.
12 Δεκεμβρίου	Οι Τούρκοι ενισχύονται από τους Αιγυπτίους στο Μεσολόγγι .

1826

4 Απριλίου	Υπογράφεται το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης από τη Ρωσία και την Αγγλία.
6 Απριλίου	Προσπάθειες για συγκρότηση της Γ' Εθνοσυνέλευσης αποτυγχάνουν.
10-11 Απριλίου	Έξοδος του Μεσολογγίου . Έξαρση του φιλελληνικού κινήματος.
22-25 Ιουνίου	Οι Μανιάτες απωθούν τις δυνάμεις του Ιμπραήμ στη Βέργα του Αλμυρού. Στο ίδιο χρονικό διάστημα οι Μανιάτισσες εκδιώκουν

τους Αιγυπτίους στο **Διρό**.

- 3 Αυγούστου Ο Κιουταχής κυριεύει την Αθήνα - πολιορκία της **Ακρόπολης** (Γκούρας).
- 27-30 Αυγ. Ναυτικές συγκρούσεις στην περιοχή της **Μυτιλήνης**. Στον **Πολυάραβο**, στη Μάνη, οι Μανιάτες αποκρούουν τον Ιμπραήμ και τον εκδιώκουν από τη Λακωνία.
- 18-24 Νοεμβρίου Μάχες της **Αράχοβας** - νίκη Καραϊσκάκη.

1827

- Ιανουάριος Αγώνες για τη σωτηρία της **Ακρόπολης**.
- 16 Μαρτ.-5 Μαΐου **Γ' Εθνική Συνέλευση στην Τροιζήνα** - εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδας.
- 8 Απριλίου Νίκη Ελλήνων σε ναυμαχία στο Τρίκερι.
- 22 Απριλίου Θάνατος Γ. Καραϊσκάκη.
- 24 Απριλίου Καταστροφή των Ελλήνων στο **Φάληρο**.
- 24 Μαΐου Παράδοση της **Ακρόπολης** των Αθηνών στον Κιουταχή.
- 6 Ιουλίου Υπογράφεται στο Λονδίνο η «**Συνθήκη ειρηνεύσεως της Ελλάδας**»
- 8-20 Οκτωβρίου Ναυμαχία του **Ναβαρίνου**.

1828

- 6 Ιανουαρίου Άφιξη του Καποδίστρια στο **Ναύπλιο**.
- 18 Ιανουαρίου Ίδρυση της «Προσωρινής Διοικήσεως της Επικρατείας»
- 28 Ιουνίου Το πολεμικό «Παπανικολής» καταναυμαχεί τουρκικά πολεμικά στο Τρίκερι.

7-19 Ιουλίου Υπογράφεται το **Πρωτόκολλο του Λονδίνου**. Αποφασίζεται η αποστολή γαλλικού εκστρατευτικού σώματος στην Πελοπόννησο για την εκδίωξη του Ιμπραήμ.

1829

29 Ιανουαρίου Νίκη των Ελλήνων στο **Μαρτίνο** της Λιβαδειάς.

10/22 Μαρτίου Υπογράφεται το **Πρωτόκολλο του Λονδίνου**. Τα σύνορα του αυτόνομου ελληνικού κράτους ορίζονται στη γραμμή **Αμβρακικού - Παγασητικού**, περιλαμβάνονται η **Εύβοια**, οι **Σποράδες**, οι **Κυκλάδες** και τα νησιά του Αργοσαρωνικού.

3 Μαΐου Παράδοση του **Μεσολογγίου** και του **Αιτωλικού** στους Έλληνες.

Ιούλιος **Δ' Εθνική Συνέλευση στο Άργος.**

12 Σεπτεμβρίου Νίκη των Ελλήνων στην **Πέτρα** της Βοιωτίας - Δημήτριος Υψηλάντης.

14 Σεπτεμβρίου **Συνθήκη της Αδριανούπολης**. Η Πύλη αναγνωρίζει τα προηγούμενα πρωτόκολλα και τις συνθήκες που αφορούσαν το ελληνικό ζήτημα.

1830

3 Φεβρουαρίου **Πρωτόκολλο περί ανεξαρτησίας της Ελλάδος.**

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΟΝΗΣΑΝΤΟΣ

Ευάγγελος Ηλία Μαυρογόνατος:

Απόστρατος Αξιωματικός Στρατού Ήφρας, αρθρογράφος - ιστορικός ερευνητής.

Γεννήθηκε στη Λαμία 7 Αυγούστου 1958.

Ορκίστηκε Ανθυπολοχαγός το 1980, μετά την αποστρατεία του, το έτος 2008, έχει δραστηριοποιηθεί στην κοινωνία του Κιλκίς, όπου και διαμένει μόνιμα.

Διετέλεσε, επί μια επταετία, αρθρογράφος σε τοπική εφημερίδα του

Κιλκίς, όπου έχουν δημοσιευτεί εκατοντάδες άρθρα του ποικίλης ύλης, κυρίως ιστορικά.

Συνεχίζει την αρθρογραφία του σε δικό του blog και περιστασιακά στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο του Κιλκίς.

Διετέλεσε Πρόεδρος Τριτέκνων Νομού Κιλκίς 2015 -2017.

Διετέλεσε Πρόεδρος του Παραρτήματος Νομού Κιλκίς της Ένωσης Αποστράτων Αξιωματικών Στρατού (ΕΑΑΣ), 2017 – 2020 & επανεκλέγεται για την τριετία 2020 - 2023.

Είναι μέλος της «ΚΙΒΩΤΟΥ ΟΛΙΣΤΙΚΉΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ».

Είναι μέλος του Συλλόγου Ιεροσαλτών Νομού Κιλκίς «ΠΕΤΡΟΣ Ο ΓΛΥΚΥΣ».

Έχει επιμεληθεί, συγγράψει – μελοποιήσει διάφορα πονήματα Βυζαντινής Μουσικής.

Έχει συντάξει επετειακές ομιλίες – παρουσιάσεις.

Έχει γράψει το πόνημα με τίτλο: Λεύκωμα Βαλκανικών Πολέμων 1912-13 « Η λόγχη νίκησε το πυρ».

Έχει επιμεληθεί και συντάξει το βιβλίο του Απόστρατου Αξιωματικού, Χαράλαμπου Παπαδόπουλου «ΠΟΤΕ ΞΑΝΑ».

Είναι πιστοποιημένος συστημάτων πληροφορικής και προγραμματισμού.

ΠΗΓΕΣ:

- «Επανάσταση – Τουρκοκρατία» Μαλλιάρης Παιδεία.
- Συνοπτική ιστορία της Ελλάδος 1770 – 2000 Richard Clogg εκδόσεις κάτοπτρο.
- Η " Ιστορία του Ελληνικού Έθνους" Παπαρηγόπουλου
- Εγκυκλοπαίδεια 2002.
- Σχολικά Βιβλία ιστορίας.
- Εγκυκλοπαίδεια Βικιπαίδεια.
- Ψηφιακή βιβλιοθήκη της Βουλής.
- Ψηφιακές εγκυκλοπαίδειες.
- Διαδίκτυο: Ιστοσελίδες και blog.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Θεματική Ενότητα	Σελίδα
Α ΜΕΡΟΣ	
Πρόλογος πονήσαντος	2
Εισαγωγή	4
Ο Χαρακτήρας της Ελληνικής Επανάστασης	4
Τα αίτια της Επανάστασης	6
Σύντομη Ιστορική Αναδρομή	7
Η συνεισφορά των Αρχαίων Ελλήνων στην Επανάσταση	13
Η τάση του φιλελληνισμού στην Ευρώπη	14
Τα αίτια του φιλελληνισμού και η αρνητική του πλευρά	15
Η προσφορά της Εκκλησίας στην Επανάσταση	16
Η εκπαίδευση των Ελληνοπαίδων στην Τουρκοκρατία	19
Σημαντικά Ελληνικά Σχολεία	20
Το κρυφό Σχολείο	21
Η Δημοτική ποίηση και τα Δημοτικά τραγούδια επί Τουρκοκρατίας και κατά την Επανάσταση	22
Η εμφάνιση - το ντύσιμο – αρματωσιά την εποχή της Επανάστασης	25
Ο οπλισμός των Ελλήνων κατά την Επανάσταση	31
Β' ΜΕΡΟΣ	
Η Ελλάδα επαναστατεί : «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Ή ΘΑΝΑΤΟΣ»	35
Οι Ιδέες και η ταυτότητα της Επαναστάσεως	35
Η Πολιτική Οργάνωση	36
Ο ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων το 1821	37
Η πρώτη ανάμειξη των ξένων	39
Η δράση των ξένων υπηρεσιών	40
Η αντίδραση των Οθωμανικών Αρχών	41
Η έναρξη της Επανάστασης στην Πελοπόννησο	45
Από τη κήρυξη της Επανάστασης μέχρι την Άλωση της Τριπολιτσάς	49
Η Εξάπλωση της Επανάστασης στη Στερεά Ελλάδα	51
Η Επανάσταση στην Ανατολική Στερεά	53
Η Επανάσταση στη Δυτική Στερεά και Ήπειρο	54
Η Επανάσταση στη υπόλοιπη Ελλάδα	56
Η Επανάσταση στη Κρήτη	59
Η Επανάσταση στα Νησιά του Αιγαίου	62
Το Ναυτικό της Εθνεγερσίας	63
Οι σπουδαιότερες μάχες της Επανάστασης	67
Α' και Β' Εθνοσυνέλευση	86
Αποτίμηση της Επανάστασης	87
Συμπεράσματα - Διδάγματα	88
Κατακλείδα	89
Χρονολόγιο της Επανάστασης του 1821	91
Βιογραφικό πονήσαντος	99
Πηγές πονήματος	100
Πίνακας Περιεχομένων	101